

IMPOSTOREN MELLEM MAGT OG ETIK

- En udvidelse af det skrøbelige menneskes
mulighedsrum

Af

Eva Sofie Lippert Lund: 102064

& Eva Katrine Ohlhues: 101330

SPECIALE

I erhvervsøkonomi & psykologi

Cand.Merc.Psyk.

Copenhagen Business School

VEJLEDER

Alexander Carnera

Afleveret d. 15. maj 2020

Antal sider: 92

Antal anslag: 222.217

Abstract

The purpose of this paper is to examine how the biopolitical landscape affects and creates the impostor phenomenon and how the impostor's area of possibilities can be widened. In order to do so, we will use theory by Michel Foucault about biopolitics, dispositives and care of the self as well as protreptic by Ole Fogh Kirkeby.

To examine the research question, the empirical research of this paper is based on 5 semistructured interviews, 20 job ads and several articles from different papers and channels.

By analyzing our data we found that the biopolitical dispositive works through a dispositive about resilience and a dispositive about optimization. Through these dispositives, the meritocracy performs subtle biopower on the individual. This creates impostors, when the individual cannot live up to the standards of the dispositives. By using different self-care practices, it is possible for the individual to achieve a well-balanced self-realisation process and live an ethically driven life. It is through a self-care practice, that the impostor can acknowledge the vulnerability within and thereby create a balance between the resilient and the vulnerable. Also, care of the self can be performed in organisations by using protreptic principles.

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING	5
DET VIDENSKABELIGE FELT	6
IMPOSTOREN	6
IMPOSTORENS HISTORIE	7
IMPOSTOREN I DAG	9
VORES BIDRAG	11
PROBLEMFORMULERING	11
TEORI	11
FOUCAULT - OVERBLIK OG ANVENDELSE	12
FOUCAULT - EN INTRODUKTION	12
BIOPOLITIK	13
<i>Fra suverænitæt til biomagt</i>	14
FOUCAULTS MAGTFORMER	16
<i>Pastoralmagten</i>	16
<i>Disciplinærmagten</i>	16
<i>Guvernmentalitet</i>	17
<i>Anvendelse</i>	17
DISPOSITIV	18
<i>Diskurs</i>	19
<i>Problematisering</i>	20
<i>Teknologier</i>	20
<i>Anvendelse</i>	21
SELVOMSORGEN	22
<i>Anvendelse</i>	24
PROTREPTIK	24
<i>Anvendelse</i>	26
ROBUSTHED & SKRØBELIGHED	26
<i>Anvendelse</i>	29
METODE.....	29
FORSTÅELSESRAMME – HERMENEUTIKKEN	29
SLUTNINGSFORM	33
UNDERSØGELSESDSIGN – DISPOSITIVANALYSE	33
DATAINDSAMLING	33
<i>Interview</i>	34
<i>Afholdelse af interviews</i>	34
DOKUMENTANALYSE	35
<i>Jobannoncer</i>	37
<i>Artikler</i>	37
<i>MU-skemaer</i>	37
ETISKE OVERVEJELSER	38
ANALYSE.....	38
DEL 1: MAGTEN OVER LIVET.....	39
DISKURS	39
<i>Præstationssamfund</i>	39
<i>Robusthed</i>	41
<i>Subjektpositioner i diskursen</i>	45
BEDRAGEREN OG DENS KONNOTATIONER	49

PROBLEMATISERING	50
<i>Patologisering og lykke</i>	50
<i>Find dig selv</i>	55
TEKNOLOGIER	56
<i>Selvhjælpslitteratur</i>	57
<i>Diagnoser</i>	58
<i>MU-samtalen</i>	60
KAPITALISMEN	62
SKAMMEN	63
DEL 2: LIVET SOM MAGT	66
SKRØBELIGHEDEN OG SELVOMSORGEN	66
SELVOMSORGEN I PRAKSIS	68
<i>Samfundskritik</i>	69
<i>Nej'et</i>	71
<i>Prioritering af tid</i>	73
ORGANISATIONEN OG PROTREPTIKKEN	76
AFSLUTTENDE REFLEKSIONER	80
DISKUSSION	84
BEGRÆNSNINGER	84
POTENTIALE	85
KONKLUSION	87
LITTERATURLISTE	89

Indledning

“Nogle ting sker så umærkeligt, at man ikke engang når at lægge mærke til, at det er sket. Lige pludselig er det en del af ens virkelighed, og man kan ikke begribe, at det ikke altid har været sådan. Sådan en umærkelig, omvæltende forandring er det grænseløse arbejdsliv,” (Nygaard, 2018, Bilag 2: 2).

Arbejdslivet har gennemgået en omfangsrig forandring. I det senmoderne samfund er der, i stigende grad, forventninger og pres på individet. Privatliv og arbejdsliv er smeltet sammen og har gjort arbejdslivet grænseløst. Nye teknologier har gjort, at vi altid kan tage arbejdslivet med os, hvorved den geografiske grænse mellem arbejde og privatliv fjernes (ibid.). Ydermere er arbejdslivet i stigende grad karakteriseret af selvledelse: *“Selv det mest uanselige individ skal vælge alt og beslutte alt,”* (Ehrenberg, 2010: 18). Det betyder, at det er individets eget ansvar at forvalte sin arbejdstid, arbejdsopgaver og fritid - og naturligvis balancen derimellem (Nygaard, 2018).

Grænseløsheden mellem privatliv og arbejdsliv gennemsyrrer også distinktionen mellem privatliv og offentligt liv. Ehrenberg beskriver det som en uløselig sammenhæng mellem subjekt og samfund: *“Det der karakteriserer mennesket er livet i samfundet,”* (Ehrenberg, 2010: 16). Samfund og institutioner har indvirkning på alle aspekter af menneskets liv, eksempelvis når virksomheder involverer sig selv i medarbejdernes sundhed og liv udenfor arbejdspladsen.

I samme ombæring er arbejds- såvel som samfundsliv blevet individualiseret. Ehrenberg beskriver, hvordan der, i det senmoderne samfund, eksisterer et konstant krav om individualisering. Derfor gælder anderledes normer og sociale regler end tidligere. I arbejdslivet er der høje forventninger til individets ambitioner og et normativt krav om succes. Alle forventes at kunne blive noget særligt og være unik (Ehrenberg, 2010). Dette beskrives af Niels Ulrik Sørensen, souschef, forskningsleder og lektor ved Center for Ungdomsforskning på Aalborg Universitet: *“Det er som om, at alle mellempositionerne, altså det at være nummer 2, 3, 4, 5, er ved at blive en usynlig gråzone. Det øger faren for, at det normale rykker ned mod taberpositionen, fordi der er så meget fokus fra de unge og samfundet på at være vindere,”* (Sørensen i Rasmussen, 2016, Bilag 2: 29).

De normative krav til selvet bunder i en idé om, at individet indeholder et “autentisk selv,” der skal findes, eller en indre kerne, der kan udfoldes til dets “fulde potentiale” (Brinkmann, 2014). Dermed er der, i nutidens præstationssamfund, en udvidet forståelse af autonomi, hvor alle er sin egen autoritet i jagten på sig selv (Ehrenberg, 2010). Denne selvrealiseringstankegang gennemsyrrer også

institutioner og organisationer, hvor det personlige er blevet en ressource. Det forventes, at man “har sig selv med på arbejde,” og at arbejdet bliver en del af individets selvrealiseringsprojekt. Dog er der strenge retningslinjer for *hvilket* selv, man kan være på arbejdet. Der er krav til, at individet skal være et robust og omstillingsparat selv, hvilket kommer til udtryk i utallige jobannoncer på eksempelvis Jobindex (Bilag 1). Ønskværdige evner hos individet inkluderer psykisk smidighed, selvbeherskelse og handlekraft. Disse kvaliteter skal til for at kunne tilpasse sig en verden, der er ustabil og i konstant bevægelse (Ehrenberg, 2010).

Det senmoderne samfund er overordnet præget af sociale forventninger og et normativt krav om selvrealisering, autonomi og personligt ansvar (Ehrenberg, 2010). I det samfund erstattes lydighed, disciplin og moral med fleksibilitet, forandring og omstillingsparathed. Dette afføder illusionen om en uudtømmelig potentialitet, hvor individet har uanede muligheder for, hvad det kan og skal opnå med sit liv. Idéen om, at alt er muligt, skaber en grundlæggende frygt for ikke at kunne leve op til nutidens idealer. I forlængelse heraf opstår en eksistentiel følelse af utilstrækkelighed, skyld- og ansvarsfølelse (ibid.), hvilket sætter selvet under pres. De herskende idealer og rationaler i det senmoderne samfund giver ikke plads til menneskets skrøbelighed, der fordømmes og fornægtes. I 1978 udvikledes begrebet *impostorfænomenet*, som dette speciale vil argumentere for, kan ses som et udtryk for den utilstrækkelighedsfølelse, som det moderne menneske kan opleve i nutidens samfund.

Det videnskabelige felt

Impostoren

Impostorfænomenet er en betegnelse for en intens følelse af, at ens formåen og succes i livet er ufortjent og deraf en angst for, at man vil blive afsløret som en bedrager (Sakulku & Alexander, 2011). Impostorfænomenet skaber en følelse af utilstrækkelighed og en oplevelse af, at man er en bedrager i sit eget liv. Følgevirkningerne af impostorfænomenet kan være angst, depression og generelt dårligere livskvalitet og helbred (ibid.). Impostorfænomenet er, gennem litteraturen, kendt som både impostor syndrome, impostor phenomenon, impostorism, fraud syndrome og the impostor experience, hvoraf de to førstnævnte er de mest gængse (ibid.) I denne opgave vil vi udelukkende holde os til at anvende begrebet impostorfænomenet da vi ikke ønsker at patologisere impostoren ved at referere til det som et syndrom.

Forskningen har forskellige bud på definitioner af impostorfænomenet. Harvey & Katz (1985) beskriver det som et psykologisk mønster, der bunder i en intens følelse af falskneri, når man står overfor en præstationsrelateret opgave (Sakulku & Alexander, 2011). Kolligian & Sternberg (1991) vurderer, at fænomenet er et selvopfattet bedrageri og en kombination af kognitive og affektive komponenter, frem for en følelsesmæssig lidelse (ibid.).

Senest har Kets de Vries (2005) introduceret et udvidet koncept, der anser bedraget som et normalt og uundgåeligt aspekt af social adfærd med formålet at skjule eller nedtone svagheder og mangler. Kets de Vries mener, at alle mennesker befinder sig et sted på et kontinuum, hvor den ene ekstrem er den reelle impostor, der foregiver at være en anden person med formålet at bedrage. Den anden ekstrem er Neurotic Imposture - impostoren, som oplever en subjektiv følelse af falskneri og et uautentisk selv, uafhængigt af den udefrakommende anerkendelse (ibid.). Sidstnævnte er den impostor, som nærliggende projekt omkredser.

De ovenstående definitioner af impostor fænomenet har mindre uoverensstemmelser. Overvejende giver alle teorierne dog udtryk for, at impostoren er en figur, der er drevet af en angst for at blive afsløret som en bedrager i sit eget liv. Ligeledes giver de alle udtryk for, at impostoren oplever en eksistentiel følelse af utilstrækkelighed.

Impostorens historie

Impostorfænomenet som begreb opstod i slutningen af 1970'erne, da forskerne Pauline Rose Clance og Suzanne Imes opdagede en tendens blandt tilsyneladende succesfulde kvinder inden for akademisk; kvinder med Ph.d.'er, anerkendte forskere og respekterede professionelle inden for deres givne, akademiske felt (Clance & Imes, 1978). Størstedelen af disse kvinder havde, trods udefrakommende anerkendelse, ikke en iboende følelse af, at de var succesfulde, men at de derimod var bedragerer. De mente ikke, at de var intelligente, men derimod havde narret deres omverden til at tro det (ibid.). Clance definerede impostorfænomenet som: "*An internal experience of intellectual phoniness,*" (Matthews & Clance, 1985: 71). Clance og Imes undersøgte kvindernes impostorfølelser via dybdegående, kvalitative interviews og kom frem til, at disse følelser var et resultat af bl.a. oplevelser fra barndommen og familiedynamikker. Her var der henholdsvis tale om favorisering af søskende eller overdreven forherligelse af barnets formåen (ibid.). Clance og Imes fandt desuden, at impostorfænomenet overvejende eksisterede blandt kvinder. Dette skyldes, ifølge

forfatterne, at samfundsmæssige kønsstereotyper afføder generelt lavere forventninger til kvinders akademiske og arbejdsmæssige formåen, sammenlignet med mænds. Dette gør, at kvinderne leder efter andre forklaringer på deres succes end egne evner (ibid.).

Clance identificerede, gennem sin forskning, seks kendetegn ved impostoren. 1) *The impostor Cycle*. Denne cyklus illustrerer impostorens mønster. Når impostoren står overfor en præstationsrelateret arbejdsopgave, føler personen en angst og usikkerhed for ikke at kunne klare opgaven. Impostoren håndterer opgaven enten ved *overpreparation* eller *procrastination* og rationaliserer efter de to tilgange. Ved positiv feedback efter opgavens udførsel tilegner impostoren rosen til, at det var overarbejde frem for evner, der løste opgaven (*overpreparation*) eller heldigt sammentræf (*procrastination*). Denne følelse fører til endnu større usikkerhed og angst, og således vil adfærden gentage sig, når impostoren møder en ny præstationsrelateret opgave. 2) *The need to be special, to be the very best*. Impostoren vil typisk se sig selv som værende uintelligent eller inkompetent, hvis ikke han/hun er den allerbedste. 3) *Superwoman/ Superman aspects*. Impostoren har typisk meget overdrevne perfektionistiske standarder i alle aspekter af sit liv. Når impostoren ikke kan leve op til disse idealer, afledes en følelse af at være overvældet, skuffet over sig selv og at føle sig som en fiasko. 4) *Fear of failure*. Impostoren føler en overvældende angst for at fejle, når vedkommende står overfor en præstationsrelateret opgave. At fejle, eller ikke at performe til de højest mulige standarder, er forbundet med en stærk følelse af skam og ydmygelse for impostoren. 5) *Denial of competence and discounting praise*. Impostoren kan ikke internalisere følelsen af succes eller føle, at ros er valid. Derfor attribuerer impostoren sin succes til eksterne faktorer frem for egne evner. 6) *Fear and guilt about success*. Impostoren er bange for succes, af frygt for de negative konsekvenser, den kan have, eksempelvis at skille sig ud eller blive afvist af sine omgivelser (Matthews & Clance, 1985).

Clance og Imes navngav tendensen blandt kvinderne *The Impostor Phenomenon*, og dette blev startskuddet til den følgende forskning på området. Dog har impostorfænomenets baggrund, "ofre" og implikationer ændret sig over de 40 år, der er gået siden fænomenets opståen. Senere forskning viser, at impostorfænomenet rammer langt bredere end først antaget, da det forekommer på tværs af både køn, kulturer, fagområder og erhverv (Sakulku & Alexander, 2011). Baggrunden for impostorfænomenet har varieret gennem litteraturen. Noget forskning peger på, at impostorfølelserne kommer som følge af personlighedstræk, eksempelvis perfektionisme og neuroticisme (ibid.), mens anden forskning peger på, ligesom Clance & Imes, at familiebaggrund

kan skabe impostorfølelser. Ifølge Sakulku & Alexander (2011), har flere forskere forsøgt at finde korrelationer mellem familiemønstre og impostorfølelser, men har dog i nyere tid ikke formået at gøre dette (ibid.).

Impostoren i dag

I dag er impostorfænomenet ikke et begreb forbeholdt forskning og akademiske kredse, men er derimod blevet allemandseje. Det har vist sig, at følelserne, der akkompagnerer impostorfænomenet er estimeret til at ramme ca. 70% af verdens befolkning mindst én gang (Clark et. al, 2014). I dag er impostorfænomenet blevet et buzzword og en genstand for utallige selvhjælpsbøger med titler som: *“The Impostor Cure,” “Beating the Impostor Syndrome,” “Own Your Greatness,” “Impostor Syndrome - Eliminate Self-doubt, Develop Confidence & Leave Anxiety in the Past,” “Impostor Syndrome - Becoming an Authentic Leader”* (Saxo.com). Fællesnævneren for disse titler er et udtryk for, at impostorfænomenet er en lidelse, der skal overkommes bl.a. qua brugen af betegnelsen *syndrom*. Fænomenet får karakter af noget, der forhindrer en optimering af selvet. Via selvhjælpslogikker kan man kontrollere sin indre impostor, sin følelse af utilstrækkelighed og derved opnå sit “fulde potentiale.” Dette kommer til udtryk hos den mest anerkendte forsker inden for impostorfænomenet, Valerie Young, der i sin bog *“The Secret Thoughts of Successful Women”*, skriver: *“Once you have the tools to transform your thinking, you’ll find yourself reaching new heights,”* (Young, 2011: 2).

Siden impostorfænomenets opståen er der sket en forskydning i, hvad der problematiseres hos impostoren. Oprindeligt var Pauline Rose Clance og Suzanne Imes’ forskning et frigørelsesprojekt, i hvilket kvinden kunne gøres fri af kønsstereotyper og ideen om, at kvinden var manden inferior. Dermed kan det tolkes som, at formålet med Clance og Imes’ arbejde var et arbejde med mennesket som mål i sig selv. Kvinden skulle slippe af med impostorfænomenets implikationer såsom depression, angst og generelt dårligere livskvalitet (Clance & Imes, 1978). Ydermere var teorien, at imposterens følelser forårsagedes af ydre faktorer i form af samfundsstrukturer, familiemønstre og stereotyper. Sidenhen har problematiseringen ændret karakter i takt med samfundets udvikling. Individualiseringen i det senmoderne samfund har gjort, at impostoren vendes mere mod sig selv. Impostorfænomenet bliver i dag beskrevet som noget iboende i mennesket, og at det derfor også er menneskets eget ansvar at “behandle” sine impostorfølelser. Deraf har formålet med at italesætte impostoren ændret sig fra et frigørelsesprojekt til et optimeringsprojekt, hvor optimeringen af selvet

bliver katalysator for, at impostoren skal håndtere sig selv. Dette kommer til udtryk i den nyere forskning om impostoren, eksempelvis beskrevet i artiklen af Clark et. al. (2014). Her italesættes impostoren i en organisatorisk kontekst, hvor problematiseringen af impostorfænomenet omkranser produktivitet, effektivitet og medarbejderudvikling: “...those with imposter feelings are more likely to suffer the symptoms of depression, and these combined feelings may hinder productivity,” (Clark et. al, 2014: 256). Et andet studie supplerer: “...individuals experiencing the IP (imposter phenomenon, red.) may have the tendency to burn out and leave an organization [...] IP negatively impacts employee retention and succession planning in higher education,” (ibid.). Her kommer det til udtryk, hvordan fokus i forskningen har bevæget sig fra mennesket som individ til mennesket som ressource. Mennesket er ikke længere målet i sig selv, men derimod et middel til målet; en optimering af arbejdskraften, som er en del af, hvad Foucault betegner som biomagtens disciplinering af legemet (Foucault, 1994).

Diskursen i den eksisterende litteratur efterlader impostoren i et begrænset mulighedsrum. I litteraturen patologiseres figuren, da impostorfænomenet beskrives som et syndrom eller en følelsesmæssig lidelse (Sakulku & Alexander, 2011). Samtidig beskrives impostorfølelserne som iboende, hvorfor det kun er individet selv, der er ansvarligt for at håndtere disse. Impostoren eksisterer på et arbejdsmarked, hvor der ikke er plads til figurens følelser - tvivlen, skrøbeligheden og skammen er ikke velkommen i præstationssamfundets institutioner, da disse ikke er befordrende for diskursens bærende optimeringsrationaler. Derudover er betegnelsen “impostor” begrænsende i sig selv. Ordet har negative konnotationer, der forbindes med en *bedrager* og deraf et manglende, autentisk selv. Bedrageren står i kontrast til efterspørgslen på autencitet, som nutidens positivt psykologiske påbud om “at finde sig selv,” fordrer. Impostoren fanges herved i krydsilden mellem sin rolle og omverdenens krav. Løsningen på impostorens lidelser er, ifølge litteraturen, forskellige øvelser, hvor impostoren skal forsøge at dække over sit bedrag. Som Valerie Young skriver det: “*Fake it till’ you make it,*” (Young, 2011: 196). Følelsen af bedrag skal dermed fikses med mere bedrag, hvilket kan forekomme paradoksalt. Vi ser derfor den nuværende selvhjælpslitteratur og logik som symptombehandling, der ikke undersøger, hvad der reelt ligger til grund for, at mennesker i det senmoderne samfund oplever den eksistentielle uro, som impostoren oplever.

Vores bidrag

Forklaringerne på impostorens følelser har været mangfoldige, men der har hidtil ikke været forskning, der belyser impostoren ud fra et biopolitisk standpunkt. Vi ønsker at analysere impostoren ud fra et samfundskritisk perspektiv og undersøge, hvordan præstationssamfundets og biopolitikens indretning kan påvirke mennesket til at udvikle impostorfølelser. Vi ønsker at udforske og udfordre sprækkerne i diskursen omkring impostoren og således give figuren et bredere mulighedsrum. Dette speciale er et etisk modsvar til robusthedstankegangen og dermed et forsøg på at frigøre impostoren, der ses som et symbol på det moderne menneske, som tvinges ind i robustheden og fornægtes sin egen skrøbelighed.

Problemformulering

Dette speciale vil undersøge, *hvordan indretningen af det biopolitiske landskab påvirker og skaber impostoren, samt hvordan impostorens mulighedsrum kan udvides.*

Teori

Til at undersøge ovenstående problemstilling vil analysen overvejende tage udgangspunkt i Michel Foucaults begrebsapparat. I teoriafsnittet om Foucault, vil der benyttes flere kilder til at beskrive hans tematik, herunder Thomas Lemke, Gerd Christensen & Bjørn Hamre, Knut Ove Eliassen og Alexander Carnera. Ligeledes vil opgaven bygges på Ole Fogh Kirkebys forfatterskab inden for robusthed og skrøbelighed samt protreptikken. Foucault og Kirkebys teoretiske ståsted vil i nedenstående afsnit gennemgås med fokus på de begreber, som er relevante for den nærliggende analyse. Udover de gennemgåede teorier i nedenstående afsnit, trækker analysen på et bredt udsnit af teoretikere, der strækker sig over flere discipliner såsom filosofi, samfundsteori, psykologi og sociologi. Teoretikere, der vil anvendes i analysen er hhv. Alexander Carnera, Svend Brinkmann, Byung-Chul Han, Sara Ahmed, Alain Ehrenberg, Rasmus Willig, Brené Brown samt Jane Gibson & Katherine Graham. Sammen vil disse teorier bruges til at belyse problemstillingen både på individ- og samfundsniveau.

Foucault - overblik og anvendelse

Bærende for den kommende analyse er teori af Michel Foucault. Foucault har et meget omfattende teoretisk begrebsapparat, hvorfor det er vigtigt at redegøre for, hvilke af hans teoretiske greb, vi benytter. Ligeledes er Foucault en teoretiker, der kan læses og forstås på mange forskellige måder, hvorfor det kommende teorifragment vil udforske, hvordan vi forstår Foucault, samt hvordan vi ønsker at bruge ham i vores analyse. Begrundelsen for, at Foucault er essentiel for analysen, er flersidig. 1) Foucaults definition af biopolitik, der betegner den overordnede, biopolitiske styring, i form af disciplinering af legemet og regulering af befolkningen (Foucault, 1994). Dette element har til formål at udfolde og belyse de strukturer i samfunds- og arbejdsliv, der skaber impostoren - det skrøbelige menneske, der tvinges ind i robustheden. 2) Foucaults produktive magtbegreb, der dækker over den subtile og smidige magt, som usynligt indvirker på individet og leder det i bestemte retninger, uden at det nødvendigvis føler sig ledt (Christensen & Hamre, 2018). Dette er interessant ift. undersøgelsen af impostorfølelser, og hvor de udspringer fra, hvilket søges gjort i en dispositivanalyse. 3) Det frigørende potentiale i Foucaults begrebsapparat, hvor det bliver muligt at problematisere og afselvfølgeliggøre det, vi antager som værende sand viden. Der ligger dermed et etisk potentiale i at arbejde med Foucault. Dette etiske arbejde kan findes i selvomsorgen, der betegner det livslange arbejde med krop, sjæl og sind for at leve et etisk liv (Eliassen, 2016). Dette er relevant ift. anden del af analysen, hvor vi søger at udvide impostorens mulighedsrum ved at problematisere de givne antagelser, som forefindes i nuværende dispositive. Kommende afsnit er en uddybende gennemgang af Foucaults magtdefinition og begrebsliggørelse af biopolitik, dispositiv og selvomsorg.

Foucault - en introduktion

Michel Foucault er en uundgåelig skikkelse, når der tales biopolitik. Foucault var uddannet i filosofi og psykologi, men hans litterære arbejde har haft indflydelse på en bred vifte af akademiske discipliner såsom filosofi, pædagogik, psykologi, historie mm. (Christensen & Hamre, 2018). Foucault nåede, i sin levetid, at udgive et væld af bøger, hvoraf hans mest centrale værker gjorde op med utallige antagelser fæstnet i humanvidenskaben (ibid.). Især udfordrede han ideen om essentialisme og sand viden, hvilket betyder, at mennesket og dets virkelighed kontinuerligt er i bevægelse og derfor potentielt kan forandres. En del af Foucaults forfatterskab handler dermed om muligheden for at afselvfølgeliggøre og problematisere, hvad der vedtages om vores viden om

verden og mennesket i den. At analysere med Foucaults begrebsapparat har derfor potentiale til at give plads til nye forståelser og mulighedsrum (ibid.).

Centralt for Foucaults livsværk er en ny forståelse af magt. Foucault argumenterer for, at magten har ændret form. Hvor magten før var præget af tvang og undertrykkelse, er den nu præget af potentialitet, hvorved magten er blevet produktiv. Magt anses derfor ikke for at være en substans, men et udtryk for en bestemt strategisk situation og forekommer i handlinger indbygget i relationer. Magt er ikke tvang, men en mekanisme, der producerer mulighedsrum (ibid.).

Foucaults forfatterskab indeholder et kritisk potentiale, idet det bliver muligt at udfordre ideer om sand viden og deraf udvide mulighedsrummene for dem, der bliver ekskluderet eller afmægtiggjort inden for en given kontekst. Det er i denne tråd af Foucaults arbejde, vi søger at fremanalysere nye erkendelser for det skrøbelige menneske/impostoren, og i forlængelse heraf søger at udvide impostorens mulighedsrum.

Biopolitik

Dette afsnit vil beskæftige sig med biopolitik som overordnet begreb. Grundet begrebets kompleksitet og omfangsrigdom, vil der trækkes på et udsnit af kilder, heriblandt Thomas Lemke (2010), Michel Foucault (1994) og Alexander Carnera (2010).

Biopolitik kan direkte oversættes til politikken, der beskæftiger sig med livet (Lemke, 2010). Dog er denne definition for simplificeret til at kunne indfange de mange facetter, som begrebet dækker over. Biopolitikens implikationer rækker sandsynligvis tusinder af år tilbage, mens det egentlige begreb er relativt ungt. Thomas Lemke refererer til to poler i biopolitikken, der relaterer sig til to tidsaldre rækkende fra begyndelsen af det 20. århundrede og frem til i dag. Den første pol og tidsalder vedrører en naturalistisk fortolkningsretning, der ser samfundet som en oprindelig livsform eller organisme, der går forud for mennesket, og afstikker rammerne for dets handlinger. Dette plantede kimen til idéen om, at sociale forhold og politiske problemer betinges af biologiske årsager. Den idé affødte racistisk strukturerede hierarkier og ønsket om at udrydde organismer til 'folkekroppens' fælles bedste, som det f.eks. kom til udtryk i jødeudryddelsen under nationalsocialismens fremtog under Anden Verdenskrig (ibid.). Den senere, politicistiske modpol tiltrådte i 1960'erne og adskiller sig fra sin forgænger ved ikke at se livet som grundlag for politik, men at se livet som genstand for politik. Denne retning repræsenterer i dag et populært og hyppigt

anvendt interessefelt, der anser biopolitikken som: ”...et handlingsrum for eller en delmængde af politik, der beskæftiger sig med styringen og reguleringen af livsprocesser,” (ibid.: 10).

Disse to positioner rækker dog ikke længere til at forklare biopolitikens implikationer i dag. Derfor kan den indledende definition virke misvisende, da tanken om politik, der beskæftiger sig med livet henleder tanken på en adskillelse af magt og liv som to poler, som uafhængigt påvirker enten den ene eller den anden. Dette er imidlertid ikke længere tilfældet. Livets processer kan i dag manipuleres som følge af videnskab, medicin og teknologi, i sådan et omfang, at bios/liv er blevet en integreret del af vores samfundsforhold. Alt imens er livet ikke kun genstand for politiske tiltag, men påvirker selve kernen i det politiske, som rettes mod forvaltning og regulering af befolkningens livsprocesser (ibid.). Det er her, Foucault bliver en afgørende stemme i biopolitikken, da han bidrager med den mest anerkendte og anvendte fortolkning heraf. Hans begreb gør op med dualismen mellem liv og politik og hævder, at livet hverken er politikens genstand eller grundlag, men derimod dens grænse. Denne ophævelse bliver klart, når Foucault skriver: ”I årtusinder forblev mennesket for Aristoteles: et levende dyr med en yderligere kapacitet til politisk eksistens; det moderne menneske er blevet et dyr, i hvis politik dets eget liv som levende væsen sættes på spil,” (Foucault, 1994: 148). Med dette følger antagelser om politisk liv før og nu. Menneskets forhold til liv og politik var i Aristoteles’ tid, Antikken, præget af en klar adskillelse mellem privatsfære (i hjemmet) og samfundsliv (offentligt). Disse sfærer er ikke længere adskilt, da det private bliver gennemhullet af det politiske, i og med, at alle aspekter af livet påvirkes med politiske værktøjer og teknologier. Foucaults begreb om biopolitik vedrører altså udviklingen af disse politiske discipliner, der analyserer befolkningen og “regerer” den ved hjælp af korrigerende, ekskluderende, normaliserende, disciplinerende eller optimerende foranstaltninger (Lemke, 2010: 12).

Fra suverænitæt til biomagt

En grundlæggende forståelse af Foucaults magtbegreb er essentielt for at begribe hans definition af biopolitik. I sit værk “Viljen til viden” redegør Foucault for en udvikling i magtens karakter: en overgang fra suverænmagt til biomagt. Førstnævnte er den traditionelle magtforståelse, som er kendetegnet ved en suveræns ret til liv og død over sine subjekter. Suverænen har givet sine subjekter livet, hvormed retten til at fratage dette liv medfølger (Foucault, 1994). Der er dermed tale om en sociologisk og juridisk magt teori, hvor en tydelig og repressiv magtform er et redskab til at

styre og forudsige subjekters adfærd. Dog er retten til døden og livet ikke fortsat et absolut privilegium for suverænen, men derimod dens mekanisme til at forsvare og bevare sin magt og funktion, hvorfor Foucault formulerer retten til livet og døden som retten til at lade dø og til at holde i live (ibid.).

Siden suverænmagts tid er samfundets juridiske og sociale strukturer transformeret, og derfor også dets magtmekanismer. Foucault taler, i denne forbindelse, om en såkaldt produktiv magt, som søger at regulere subjektet med formålet at forøge, mangfoldiggøre og foretage kontrol af det: *"...det betyder, at magten i dag befinder sig og udøves på livets, artens, racens og befolkningens, massefænomenernes niveau,"* (ibid.: 141). I den nye magtinstans, er døden dermed magts grænse, hvormed det er selve livet og livets forløb, den politiske magt griber ind overfor. Denne magt er, hvad vi kan kalde *biomagt*, som Foucault opdeler i to poler: disciplinering af legemet og regulering af befolkningen. Hvor førstnævnte relaterer sig til at effektivisere og udvinde individets evner, kræfter og nytteværdi, rykker sidstnævnte sig nærmere biologien via regulering af områder som helbreds niveau, levetid, fødsler, dødelighed mm. (ibid.). Carnera beskriver effekten af dette som, at kroppen ikke længere er en biologisk genstand, men noget der kan gennemtrænges og reguleres for at optimere dens ydeevne og brugbarhed, for at *"... skabe individer, der tjener en social orden,"* (Carnera, 2010: 87). Kort sagt er der sket en forskydning i magten fra at være magten over døden (suverænmagt) til magten over livet (biomagt), hvormed det er folkets og ikke suverænenes velbefindende, der er i fokus. Forvaltning af økonomien og befolkningens liv kommer i magtudøvelsens fokus, og på den måde trænger den ind i mennesket som levende væsen og ikke kun som retssubjekt (ibid.). Her skal underkastelsen findes i normer og regler for det korrekte og sande liv.

Biomagten adskiller sig desuden fra suverænmagten på baggrund af, hvordan den udøves: *"En sådan form for magt må forsøge at kvalificere, måle, vurdere, hierarkisere, snarere end at vække opsigt med sin morderiskhed; den søger ikke at trække en skillelinje mellem de lydige undersåtter og suveræne fjender, den fremkalder inddelinger, hvis midtpunkt er normen,"* (ibid.: 149). Citatet indvarsler en langt mere subtil og smidig magtform, der ikke nødvendigvis kan spottes med det blotte øje. Dette ligger blandt andet til grund i det faktum, at magten ikke længere har et centrum, som eksempelvis i form af en eviglevende konge, men den udspiller sig på et langt mere diskret plan. Magten er ikke noget, man har og repræsenteres ikke af nogen som sådan: *"Magten har retning,*

*men uden at nogen giver den retning... ” som Søren Gosvig Olesen skriver i sin indledning til *Viljen til Viden* (Foucault, 1994: 9).*

Denne substansløse magt har den ulempe, at den kan være så svær at få øje på, at der ikke sættes spørgsmålstegn ved dens eksistens og implikationer. Med biomagten som interessefelt kan vi ikke længere tale om decideret magtteori, men derimod en særlig magtanalytik, som bruges til at udforske, hvordan magten intervenserer med livet (Lemke, 2010). Nærliggende opgave vil fokusere på netop denne form for magtforståelse.

Foucaults magtformer

Ud over biomagten har Foucault gennem sit forfatterskab defineret en række produktive magtformer, og udgør aspekter af, hvordan magt udøves i det moderne samfund (Christensen & Hamre, 2018).

Pastoralmagten

Pastoralmagten udspringer af kristendommen og henvender sig til sjælen og dens frelse. Pastoralmagten kan billedliggøres af hyrdemetaforen - hyrden, der bevogter sine får. Dette billede er et janushoved, da der drages omsorg og beskyttelse samtidigt med, at der udøves magt. Metaforen tager sin form i arbejdslivet, når lederen vogter over sine medarbejdere, og faciliterer deres retning og udvikling. Dette er ikke en synlig og undertrykkende magtform. Den er derimod individualiserende og subjektiverende. Individet konstitueres som subjekt for sig selv og andre gennem subtile subjektiverings-/magtteknologier og praksisser, f.eks. bekendelsen (ibid.). Bekendelsen har fået nye former i dag i pædagogikken og psykologien, hvor det forventes, at subjektet åbner op for sine inderste tanker og drifter, som det skal forholde sig til. Et relevant eksempel fra nyere tid er MU-samtalen. Pastoralmagten tager udgangspunkt i norm og moral, hvoraf hvad der er normalt/unormalt, moralsk/umoralsk, godt/ondt defineres (ibid.).

Disciplinærmagten

Disciplinærmagten er direkte forbundet med den førnævnte disciplinering af legemet. Den kan siges at være en videreudvikling af suverænmagten og er konstitueret i de institutioner, som indgår i legemets disciplinering. Der er altså tale om deciderede magtinstitutioner, som agerer synligt og

direkte (ibid.). Eksempler er bl.a. fængslet, skolen og hæren. Disciplinærmagten er en ydre foranstaltning, der regulerer forholdet mellem tid og rum, med det formål at tilpasse individerne til den aktuelle kontekst (ibid.). Underkastelsen i disciplineringen af legemet baseres på overvågning – en konstant følelse af at blive set og vurderet (ibid.). Magtformen tager afsæt i samfundsmæssig eller institutionel lydighed, hvor subjektet retter ind for at undgå at blive set og vurderet. Disciplinærmagten består af usynlige foranstaltninger imellem og på tværs af institutioner. Disse foranstaltninger internaliseres af individerne, hvilket gør, at individer disciplineres til at disciplinere sig selv (ibid.). Disciplinærmagten hører derved ikke entydigt til institutioner, men også subjektiveringspraksisser såsom diskurser, institutionelle praksisser samt sociale, historiske og kulturelle omstændigheder, der italesætter og tildeler subjekter magt på forskellig vis. Subjektivering kan siges at være både en disciplinering og normaliseringspraksis, hvor individer indsættes i kategorier med udgangspunkt i førnævnte dikotomier som normal/unormal, korrekt/ukorrekt, godt/ondt. Dette afføder en normalisering af subjekterne, der søger at være i de ønskværdige kategorier, og som vil handle aktivt for at rette ind efter disse (ibid.).

Guvernmentalitet

Guvernmentalitet, også kaldet regeringskunst, er et hovedelement i biomagtens funktion og betegner de mekanismer, som gør, at nogen subjektiveres som magtfulde, tildeles magt eller fratages magt i bestemte kontekster (ibid.). Ifølge Foucault opstår og udbredes guvernmentaliteten ifm. den moderne stats opståen. Den er et begreb for en særlig måde at regere befolkningen på, som handler om at forbedre befolkningens levevilkår uden at de føler sig ledt. Dette gør det eksempelvis muligt at lede befolkningens strømme i retning af en særlig levevis, religion, beskæftigelse etc. Der forekommer en dobbelthed i guvernmentalitet, som dækker over at lede befolkningen til at lede sig selv, hvilket sker gennem subtile regeringsteknikker (ibid.).

Anvendelse

I analysen vil disse magttyper anvendes til at undersøge impostorens mulighedsrum i en dispositivanalyse. De ovenstående magttyper har til formål at belyse impostorens nuværende forhold fra mangeartede vinkler og med forskellige eksempler på praksisser og magtudøvelse fra de givne magtkategorier.

Dispositiv

Dispositiv er et af Foucaults analytiske snit, som kan bruges til at analysere forholdet mellem viden og magt, mellem det diskursive og det ikke-diskursive for at blottlægge, hvordan et socialt felt ordnes og reguleres (Eliassen, 2016). Foucault definerer selv dispositivet således:

“What i’m seeking to characterize with this name [dispositive] is, first of all, an absolutely heterogeneous assembly which involves discourses, institutions, architectural structures, regulatory decisions, laws, administrative measures, scientific enunciations, philosophical, moral, and philanthropic propositions; in short: as much the said and the un-said, these are the elements of the dispositive. The dispositive is the network which is arranged between these elements,” (Foucault, 1980b i: Christensen & Hamre, 2018: 54).

Dispositiver dækker altså over den tværgående mekanisme, bestående af forskellige procedurer og elementer, der tilsammen karakteriserer en bestemt praksis. Et eksempel er psykiatrien, som har været genstand for Foucaults egen dispositivanalyse. Ved at fremanalysere dispositiver, bliver det muligt at indfange og afdække de rationaler og logikker, der præger historiske perioder, samt hvordan disse rationaler spiller sammen med hinanden og får betydning for sociale fænomener (Christensen & Hamre, 2018). Ved at udføre en dispositivanalyse, er det muligt at forbinde forskellige elementer fra Foucaults magtanalyse; magt, viden og subjektivering (ibid.). Ved at bruge dispositiv som analysemetode, bliver det muligt at analysere på tværs af diskurs, praksis og institution og således afdække de logikker og magtformer, som kendetegner en særlig tid eller et særligt felt (ibid.). Ved at gøre dette finder man frem til, hvad det er, der *disponeres*. Givet i dispositivet er nemlig, at bestemte udfald disponeres. Dispositiver opretholder en orden og regulerer, hvis der kommer uorden. Dispositiver kan ikke sættes i kausale sammenhænge, og kan derfor ikke siges at føre til en bestemt epoke eller begivenhed. Derimod kan der være flere dispositiver, som virker disponerende på hinanden, men de har samtidigt selvstændige funktioner, som virker på tidens vidensformer og institutioner (ibid.).

Som før nævnt kan genstanden for dispositivet både være diskurs, institution og praksis, hvorfor analyseformen kan designes på flere forskellige måder (ibid.). Denne dispositivanalyse er designet ved begreberne *diskurs, problematisering og teknologi*. Disse tre begreber er valgt for at fremanalysere et eller flere dispositiver omkring analysens genstand, impostoren. Afslutningsvist

vil der redegøres for, hvorledes de tre begreber vil anvendes til at fremanalysere dispositiver i den nærgående analyse.

Diskurs

Diskurs betegner den historiske organisering af et vidensfelt og tager udgangspunkt i, at noget bliver sagt eller skrevet. Et udsagn, skrevet eller sagt, vil altid have nogle følger eller fremkalde nogle reaktioner, som fremkommer af tidligere praksisser og procedurer. Diskursen samler spredte udsagn, danner indbyrdes forhold mellem dem og tillader dem en overordnet mening: *“Diskurser er resultatet av de homogeniserende prosedyrer for ordning, innretning og kontroll en gitt samtids udsagn (énoncés) til enhver tid underkastes,”* (Eliassen, 2016: 53). Diskurser omkranser derfor menneskets virkelighedsforståelse og måder at udtrykke sig om den på.

Diskursen er det, der går forud for de præmisser, som tillader skellet mellem legitim og illegitim, videnskabelige og ikke videnskabelige, sande eller usande udsagn. Diskursen er derfor et produkt af kontrol af tale og artikulation indenfor et felt - hvad der må og ikke må siges. Formålet med diskursen er altså at bestemme systematikken i måden, hvorpå et fænomen artikuleres historisk på tværs af genrer, discipliner og fora (ibid.)

Centralt for diskursen er sproget, da det er diskursen, der giver sproget mening og kontekst. Sproget er ikke et medium for mening, men snarere et system, som gør betydninger mulige og et udtryk for underliggende strukturer og magtformer. De strukturer, som betinger vores viden, og dermed det vi siger, er historiske. De udgør mulighederne for, hvad der på et givet tidspunkt vides inden for et givet felt og opstiller dermed rammerne for, hvad der kan siges og gøres. Diskurser er derfor *erkendelsesobjekter*, da de er et udtryk for den historiske menneskelige erkendelse. Udsagn inden for en diskurs, opridser konturerne af diskursen, og kan bruges til at identificere de gældende eksistensbetingelser for det sagte - *hvorfor bliver det sagt?* (ibid.).

Ved analyse af diskurser, er det ikke sproget, der analyseres, men derimod udsagnene - altså ikke grammatik, påstande og talehandlinger, men nærmere det, som gør udsagnene mulige. Udsagn kan derfor både være det sagte, men også det skrevne. Disse analyseres med henblik på, hvilke mulighedsbetingelser, de er fremkommet i, og hvilke principper og rationaler, de viser tilbage til (ibid.) Analyse af diskurser er en præsentation af virkeligheden, frem for en repræsentation, da diskurser altid analyseres ud fra den gældende, diskursive virkelighed (ibid.).

Diskurser reguleres af forskellige procedurer, som bestemmer deres form og indhold. Diskurser er derfor ikke tilgængelige for alle. Inden for diskurser bliver der tildelt pladser og funktioner, som distribuerer forskellige mægtige eller afmægtige subjektpositioner samt udsigelsespositioner - hvem der har adgang til talen og på hvilke præmisser: *“Hver gang vi griper ordet, fortsætter vi uvegerlig en diskurs forut for oss, som allerede er der og allerede har forgrepet hva vi sier; den setter betingelsene for hva vi kan si, hvordan vi kan si det, og hvem som kan si det, (Eliassen, 2016: 52).* Ved analyse af diskurser, bliver det deraf også muligt at undersøge de subjektiveringsformer, som diskursen tillader (ibid.).

Problematisering

Problematisering er et af Foucaults analytiske blikke, der kan bruges til at undersøge, hvorfor og hvordan fænomener, adfærd og processer konstrueres som problematiske (Christensen & Hamre, 2018). Problematisering kan undersøge både kulturelle, sociale og historiske fænomener og indebærer skel mellem noget, der opfattes som kulturelt normalt eller afvigende (ibid.).

Problematiseringer stadfæster dermed distinktioner mellem, hvad der inkluderes og ekskluderes samt, hvad der vurderes som normalt og afvigende. Derfor sætter problematiseringer rammer for subjektet og dets muligheder, og er et vidne om subjektets måde at fortolke sig selv på (ibid.). Med problematiseringer kommer også løsninger, og derfor kan problematiseringer også undersøges gennem de instrumenter, der er designet til at løse det problematiske (ibid.) Problematiseringer virker ind på individet gennem selvteknologier, der fungerer subjektiverende og binder subjektet til sin egen adfærd og placering inden for problematiseringens ekskluderende og inkluderende skel (ibid.).

Teknologier

Med teknologier, menes der i denne opgave ikke mekaniske teknologier, men nærmere forskellige praksisser, materielle eller ikke-materielle, som skaber og indretter forskellige sociale rum og procedurer, som på den ene eller den anden måde dikterer eller inviterer til en bestemt adfærd.

Selvteknologier

Selvteknologier er et af Foucaults begreber, som han selv beskriver således:

“..selvets teknologier [...] handler om at reflekterte, elaborerte, systematiserte prosedyrer som man lærer bort til individer slik at de, i forvaltningen af deres egne liv, i kontrollen og transformasjonen av selvet ved selvet, kan nå frem til en særlig måte å være på,” (Foucault, 1981 i: Eliassen, 2016).

Selvteknologier er altså nogle procedurer og praksisser, som skal lære individer en form for styring til selvstyring. Her er der tale om en strategisk styring af individer, således at de ikke direkte føler sig styrede. Gennem denne subtile magt kan individer lære at regulere egen adfærd, tanker og holdninger, så den stemmer overens med samfundsmæssige idealer (Nielsen, 2014).

Formålet med selvteknologier er at sætte individer i stand til at forvalte, kontrollere og udvikle sig selv. Der er dermed et aktivt, selvskabende element i selvteknologierne, hvor individer selv er med til at forme dem. Selvteknologier opererer i den dobbelte proces, hvor livet formes og samtidig former sig selv (Eliassen, 2016). Deri hænger selvteknologier også sammen med selvomsorgen - at drage omsorg for sig selv og sin egen eksistens. Selvteknologier kan nemlig udvikles med henblik på at drage omsorg for sig selv, da de åbner muligheden for, at individet kan subjektiverer sig imod en større selverkendelse og ansvarlighed. Selvomsorgen og den selvteknik, som selvteknologierne vedrører, vil uddybes i næste afsnit.

Anvendelse

Dispositivanalysen vil benyttes til at vise, hvordan en tværgående rationalitetsform kan fremanalyses i den valgte empiri omkring impostoren samt dikotomien mellem det skrøbelige og det robuste. Analysen har derfor til formål at finde og navngive dispositiver i empirien, og undersøge deres iboende magtformer og rationaler. Diskurs vil bruges til at undersøge udsagn i empirien og hvordan disse giver udtryk for bestemte diskurser og deraf dispositiver. Ligeledes vil diskurs bruges til at undersøge, hvilke subjektpositioner og subjektiveringsformer, diskursen skaber. Gennem problematisering vil det undersøges, hvordan og hvorfor skrøbeligheden og impostorfølelser er problematiseret i det senmoderne samfund, samt hvad problematiseringen inkluderer og ekskluderer. Teknologier vil undersøges som de løsninger, der affødes af problematiseringen, og hvordan disse indvirker på individet.

Selvomsorgen

Centralt for Foucaults senere forfatterskab er hans beskrivelse af omsorgen for selvet, som gennemgås i hans bogserie "Seksualitetens historie." Foucaults gennemgang af seksualitetens historie foregår via en undersøgelse af forskellige epoker, hhv. antikkens Grækenland, den Romerske kejsertid, Kristendommen og Moderne tid. Hver epoke tildeles et bind, men nærliggende projekt vil primært tage udgangspunkt i "Omsorgen for sig selv - Seksualitetens historie 3" (2004B). Selvomsorgen vil beskrives i nedenstående afsnit ved inddragelse af Foucaults eget forfatterskab, suppleret af Knut Ove Eliassens "Foucaults Begreper" (2016). Afsnittet vil bære præg af vores egen forståelse af selvomsorgen, idet vi ønsker at bruge og vinkle den til at udvide imposterens mulighedsrum.

Foucault fremstiller i sin bog "Seksualitetens historie 3 - Omsorgen for sig selv" en historisk gennemgang af seksualiteten og dennes opfattelse og betydning i den romerske kejsertid. Bogen beskriver, hvordan der gennem den hellenistiske periode udvikles en *selvets kultur*, hvor individet konstitueres som et moralsk subjekt for sig selv og sin adfærd (Foucault, 2004B). Selvets kultur bliver et udtryk den etik, der gør sig gældende i den givne periode. Ifølge Foucault har etikken taget forskellige former gennem de perioder, han undersøger seksualiteten i. I antikken handler etikken om *afrodisia* - kærlighedens nydelser, og hvordan disse skal beherskes, som det var gældende i Athen. I Rom skulle kærlighedens nydelser undgås eller beskyttes imod. Her tager etikken form af en selvhåndtering, hvor individet skal forholde sig til sin egen adfærd ud fra forslag om, hvordan livet skulle leves - en livsæstetik (Foucault, 2004A). I denne periode er der tale om et neutralt begærsbegreb - begæret betegnet kærligheden til livet, og deraf hvordan dette begær bør håndteres, så det ikke tager overhånd i menneskets liv. Senere, med kristendommens indtog, tager etikken form af at kunne tøjle sit begær, idet begæret bliver et udtryk for det onde. Her omkredser etikken altså individets pleje af dets forhold til Gud (ibid.). I denne periode bliver den etiske håndtering af selvet et forsøg på at indordne sig lov og tvang i forbindelse med kristendommens doktriner (ibid.). Dette står i kontrast til forståelsen af selvomsorg i antikken, hvor subjektet selv bliver råmaterialet for etikken i sin egen selvhåndtering. Det er denne etik, som nærliggende analyse tager afsæt i. Selvomsorgen defineres af Eliassen på følgende måde:

"Dette kvalifiserede livet er et resultat av et praktisk og åndelig arbeid på og med selvet og tegnet på at eksistensen tar ansvar for seg selv. Denne etiske praksisen etablerer et

selvforhold som den greske tradisjonen kalte for epimeleia heautou - å dra omsorg for selvet,” (Eliassen, 2016: 229).

Gennem selvomsorgen utvikler subjektet en selvbeherskelse til at: “...*etablere den fulde suveræniteten over sig selv,*” (Foucault, 2004B: 227). At drage omsorg for sig selv ligger dermed i et selvforhold, hvor man vender sig mod sig selv og forholder sig til sig selv og sin adfærd: “...*det viktigste mål, som man bør sette sig, skal søges i en selv; i ens forhold til sig selv,*” (ibid.: 72). Det er gjennom denne praksis, at drage omsorg for sig selv, at det bliver muligt at leve et liv ud fra moralske og etiske kriterier. Ifølge Foucault er der en nydelse ved at være sig selv - når man vender sig mod sig selv, lærer man sig selv at kende og kan nyde sig selv, for det, man er: “*Den, som endelig er nået frem til at have adgang til sig selv, er for sig selv en genstand for nydelse. Ikke alene stiller man sig tilfreds med det, som man er, og man accepterer at holde sig til det, men man “nyder” sig selv,*” (ibid.: 73).

Selvomsorgen udgøres bl.a. af *selvteknik* og *ethos*. Selvteknik er et udtryk for det arbejde, subjektet skal udøve på sig selv. Dette forekommer gennem askesen, som kan beskrives som en træning af selvet (Eliassen, 2016). Askesen forstås forskelligt i den kristne og den antikke forståelse. I kristendommen er askesen en underkastelsespraksis og en selvtugt, der skal disciplinere individet væk fra begæret, det onde, og tættere på Gud (ibid.). I den antikke forståelse, skal askesen forstås som Eliassen beskriver det: “*Den antikke askesen er et uttrykk for en omsorg for selvet og en modell for selvopdragelse og oppøvelse i et reflektert liv, et arbeid på og med seg selv i tanke og i handling,*” (ibid.: 244). I den antikke forståelse er askesen dermed en træning af selvet for at opnå en selverkendelse og en føling med sig selv og livet - for én selv, ikke for en højere instans. Askesen, og dermed selvomsorgen dækker, som Eliassen beskriver det, både over praksisser såvel som tankevirkosomhed. Selvomsorgens påbud om at udvikle et selvforhold, sker således både gennem konkrete, asketiske praksisser eller selvteknologier, som eksempelvis brevskrivning, dagbog og meditation, men også gennem mere filosofisk asketiske praksisser, som kritisk tænkning, refleksionsevne og at højne sin følsomhed. Som praksisbegreb er selvomsorgen derfor ikke en færdigskrevet praksis eller opskrift til selverkendelse, men kan sammensættes og praktiseres på mange forskellige måder. Selvomsorgen konstitueres af et kontinuerligt og livslangt projekt i udviklingen af eget selvforhold (Eliassen, 2016). Selvforholdet udvikles ved at subjektivere sig selv på nye måder, hvorfor subjektivering er centralt i selvomsorgens praksis. Subjektivering forekommer i mødet med omverdenen, ved berøring med noget *andet*: den anden, det andet, det

fremmede (Kirkeby et al., 2008). I disse berøringer bliver det muligt for subjektet at overskride sig selv og finde nye måder at være til på og finde nye dimensioner i eksisterende mulighedsrum (ibid.).

Ethos dækker over subjektets etisk og moralsk funderede livsfilosofi. Det kan også beskrives med subjektets karakter, altså dets klarsyn og evne til at stå imod. Foucault beskriver ethos i antikken som: *"Ethos implicerer også et forhold til de andre i det omfang, hvor selvomsorgen gør én i stand til at indtage den plads, som passer sig for én i polis, i fællesskabet eller i de interindividuelle relationer..."* (Foucault, 2005: 31). Ethos omhandler derfor ikke kun det etiske i forholdet til sig selv, men også hvordan subjektet relaterer sig til fællesskabet og sin omverden. Selvomsorgen karakteriseres dermed af en udadrettethed, da den ikke kun omhandler omsorgen for selvet, men også for fællesskabet og for omverdenen: *"Innsatsen er selvets egenforvaltning ut fra det perspektiv at det å dra omsorg for seg selv også innebærer det å kunne dra omsorg for andre,"* (Eliassen, 2016: 240). Selvomsorgens opbygning af ethos skaber derfor en ansvarlighed for samfund og medmennesker og trækker subjektet væk fra det ego-centrerede.

Ethos hænger, ifølge Foucault, direkte sammen med frihed, da: *"Friheden er den ontologiske betingelse for etikken, men etikken er den reflekterende form, som friheden antager,"* (Foucault, 2005: 28). Opbyggelsen af ethos er dermed den måde, hvorpå subjektet kan praktisere sin egen frihed. I den forbindelse understreger Foucault, at han i forbindelse med frihed ikke taler om frigørelsesprocesser, men om 'frihedens praksisser,' da frigørelsesproces ikke er dækkende for alle de måder, hvorpå friheden kan praktiseres (ibid.). I den forbindelse bliver selvomsorgen relevant, da selvomsorgen - at forholde sig til sig selv - er med til at skabe de etiske overvejelser, som gør, at subjektet kan praktisere sin frihed.

Anvendelse

Selvomsorgen vil, i nærliggende analyse, bruges til anden del af analysen, livet som magt, hvor den vil benyttes til at udforske, hvorledes impostoren og det skrøbelige menneske gennem selvomsorgen kan udvide sit mulighedsrum.

Protreptik

Protreptikken er oprindeligt en kunst i at rådgive, vejlede og uddanne magthavere i det gamle Grækenland. Senere har protreptikken inspireret den filosofiske ledelsescoaching, som det

beskrives i bogen “Filosofisk coaching i ledelse” (2008). Denne bog beskriver protreptikkens principper, potentialer samt hvordan man helt konkret kan udføre en protreptisk samtale i en organisatorisk kontekst. Dette teorignsnit vil fokusere mere overordnet på protreptikkens principper, menneskesyn og potentiale, frem for det helt praksisnære i selve den protreptiske samtale.

Protreptikken har rødder i det antikke Grækenlands filosofi og retorik. Protreptik betyder: “*At vende den enkelte mod det, som er væsentligt for personen selv og for fællesskabet,*” (Kirkeby et al., 2008: 7). Protreptik handler om at reflektere over værdier ud fra en antagelse om, at værdier udgør vores grundlæggende måde at forstå og handle på. Selve den protreptiske samtale foregår mellem en protreptiker og ‘den Anden’. Samtalen omkranser værdier og værdirefleksioner hos den Anden, hvorigennem der kan opstå nye erkendelser om ens værdimæssige grundlag (Kirkeby et al., 2008). Den protreptiske samtale retter fokus væk fra personlige og arbejdsmæssige problemer, hen til ‘det tredje rum’ mellem protreptikeren og den Anden. Det er et rum som ikke ejes af nogen, hvor den værdimæssige og normative samtale kan føre til nye erkendelser (ibid.).

Centralt for protreptikken er *translokutionaritet*. Dette begreb dækker over en antagelse om ‘at jeg ikke ved, hvad jeg mener, før jeg hører mig selv sige det’ og yderligere ‘at jeg ikke ved, hvem jeg er, før jeg har forstået, hvad jeg mener med det sagte’ (ibid.). Den protreptiske samtale er således et medie, hvori mennesket kan forholde sig til rigtigheden af det, der bliver sagt og derigennem forholde sig til sig selv. Translokutionariteten er et udtryk for menneskesynet i protreptikken, hvor selvet er situeret og hele tiden i proces. Som konsekvens er den protreptiske samtale derfor altid kun et øjebliksbillede af mennesket (ibid.). Protreptikken er derfor et opgør med ideen om et autentisk selv eller en indre kerne. Protreptikken erstatter autenciteten med *heteroenticiteten*, hvor: “.. *“hetero” betyder “den Anden”, altså “at blive virkelig gennem og på den andens betingelser,”* (Kirkeby et al., 2008: 58). Menneskets erkendelser kan derfor kun komme til i mødet med andre mennesker, hvor man kan diskutere sine værdimæssige overvejelser.

Ifølge bogens forfattere er protreptikken: “[...] *den måde hvorpå et menneske lærer sig selv at kende i sin menneskelighed, så det for alvor kan sætte sig selv ind, forpligte sig og handle uden tvivl og tøven,*” (Kirkeby et al., 2008: 17). Med protreptikken opøves altså en handlekraft, hvor individet ud fra et grundigt kendskab til sit værdimæssige grundlag kan stimulere sin selverkendelse: “*Ikke blot i betydningen af, hvem jeg er, men også betydningen af, hvad jeg vil, og om jeg vil. Det er*

frihedens og myndighedens smedje,” (ibid.). I protreptikken ligger derfor et stort frihedspotentiale, når mennesket kan forholde sig til sig selv og sine erkendelser.

Centralt for protreptikken er selvomsorgen, som før i teoriafsnittet er beskrevet med Foucaults perspektiv. Siden protreptikken har rødder i antikken, er det at drage omsorg for sig selv et centralt element i at udvikle en visdomslære og en etik (ibid.). Dét at drage omsorg for sig selv, indebærer i protreptikken at forstå og acceptere sig selv som noget situeret, der altid er i proces. I protreptikken er selvomsorgen derfor processen i at forstå og forholde sig til det, man siger og derigennem udforme livsholdninger, som kan give selverkendelse og handlekraft i livet (ibid.).

Anvendelse

Ifølge bogens forfattere, er der mange grunde, der berettiger protreptikken i det organisatoriske liv. Vigtigt for denne opgave er, hvordan protreptikken kan bruges som et våben mod imtimteknologier og på forskellige måder kan modarbejde de optimeringsrationaler og logikker, som dette projekt kredser om. Protreptikken vil derfor anvendes til 2. del af analysen, hvor den vil bruges som et organisatorisk indspark til, hvordan man kan udvide impostoren og det skrøbelige menneskes mulighedsrum.

Robusthed & skrøbelighed

Ole Fogh Kirkebys bog “Robusthed, skrøbelighed og det generøse lederskab” tilbyder både en redegørelse for, og et opgør med de iboende antagelser og konnotationer forbundet med robusthed og skrøbelighed. Han bidrager med at kortlægge potentialet i at gentænke disse antagelser og konnotationer (Kirkeby, 2017). I følgende afsnit vil robustheden og skrøbeligheden defineres ud fra Kirkebys begrebsdefinitioner. Disse definitioner ligger til grund for vores forståelse af begreberne i nærliggende analyse.

Kirkeby argumenterer for, at der er opstået en fejlagtig antagelse om, at robusthed og skrøbelighed er iboende egenskaber hos mennesket, alt imens de reelt er socialt betingede. Ydermere mener han, at der er opstået falsk dualisme mellem begreberne robusthed og skrøbelighed, hvorved førstnævnte er nyttig og brugbar, mens sidstnævnte ikke er: “*Orienteringspunktet er her blevet fantasmen om en hensigtsmæssig robusthed, der ikke gør en medarbejder tilbøjelig til stress, og en skrøbelighed, der gør,*” (Kirkeby, 2017: 163). Robustheden bliver på den vis fejlagtigt forbundet med styrke og

resiliens, mens skrøbeligheden forbindes med svaghed og overfølsomhed. Førstnævnte relaterer sig til evnen til at bære et ydre pres, uanset dets rimelighed, mens dets antonym kan beskrives som ikke at kunne tåle presset og ikke at være en “survivor” i organisationen (ibid.). Af denne årsag ønsker Kirkeby at belyse de “negative,” såvel som de “positive” værdier på en ny måde. Det gør han ved at udvikle distinktioner på tværs af robustheden og skrøbeligheden, hvorved der opstår stærke og svage former af hver værdi (ibid.).

Robustheden er, ifølge Kirkeby, blevet et værdifuldt karaktertræk som følge af en historie på tusinder af år præget af krig, vold og en konstant lurende frygt for at blive udsløttet. Dette gør sig gældende helt op i 1900-tallet. I al den tid har der været et konkret behov for robustheden, da den var nødvendig for at en befolkning kunne adlyde ordrer uanset individets egne følelsers beskaffenhed (ibid.). Der er dog ikke længere behov for at styre befolkningen og arbejdskraften gennem frygt og hensynsløshed. Kirkeby ser dog stadig samme frygtbaserede teknologier i det organisatoriske liv, hvilket han beskriver som: “...en usynlig terrortilstand, der manifesterer sig i mikrostrategier og HR-taktikker, der [...] anvender medarbejdernes indbyrdes konkurrencementalitet og usikkerhed på hinanden og på ledelsens påfund,” (ibid.: 57).

Robustheden er altså, ifølge Kirkeby ikke entydigt positiv, som det ofte fremstår i den nuværende diskurs, og kan være destruktiv i sin omgang i og mellem mennesker. Den robuste kan: “... lukke øjnene, overhøre sin egen empatiske stemme [...] og presse sig selv hinsides den faglige og menneskelige etik,” (Kirkeby, 2017: 11). Ifølge Kirkeby har “den negative robusthed” træk, som reducerer selvrefleksion og samtidigt fremmer egoistisk og selvhævende adfærd, selvretfærdighed og kynisme (ibid.). Det negativt robuste menneskes manglende selvindsigt fordrer derfor ikke en modtagelighed over for virkelighedens udfordringer. Den negativt robuste kan ikke håndtere disse udfordringer på en måde, som er til fordel for fællesskabet i organisationen (ibid.). Den negativt robuste kan håndtere modgang, men hans håndtering fordrer også ansvarsfralæggelse og manglende skyldfølelse og indsigt. Det er denne negative form for robusthed, der efterspørges i jobopslag: man skal kunne modstå pres alt imens man ikke må være følsom eller kritisk (ibid.).

Robustheden har dog også sine forcer. Fælles for de positive robusthedsformer er evnen til at registrere og foregribe forandringer vha. skærpet sansning. Den positivt robuste er reflektivt bevidst og har en stærk selvforståelse. Den positivt robuste har også ofte en skrøbelig kerne (ibid.). Den

skrøbelige kerne implicerer, at der forekommer andet end strategisk interesse for medarbejdere, men også høj grad af empati. Den positivt robuste er desuden ikke konsekvent “organisationens mand,” forstået således, at han kan stå fast ved egne holdninger, hvilket fordrer reflektiv kritik og eventuel modstand, hvis dette bliver nødvendigt (ibid.). Kort sagt kan man sige, at sensitivitet skaber den positive robusthed, og er dermed også relateret til skrøbeligheden.

Frem for at se skrøbeligheden som svaghed og et rent antonym til robustheden, ser Kirkeby den som et vel- eller overudviklet sanseberedskab - en evne til at mærke sig selv og andre.

Skrøbeligheden udgør, under mange omstændigheder, en styrke og er kun under få omstændigheder den udløsende årsag til stress, som den ellers er blevet beskyldt for (ibid.). Dog forefindes forskelligartede dimensioner i skrøbeligheden, som er både positive og negative, som benævnes den skabende og den destruktive dimension. Den positive, skabende skrøbelighed kendetegnes ved sensitivitet, som omkranser evnen til opmærksomhed, modtagelighed og kreativitet. Sensitivitet kommer af ordet *sent-, at gå eller rejse, og er tæt beslægtet med sansning og sind. Den sensitive har en stærkt sansende fornemmelse af sit mål og har det altid for øje i bevægelsen imod det (ibid.). Samtidigt er den positivt skrøbelige i stand til at sanse sin omverden og mennesker i en sådan grad, at vedkommende kan fornemme intentionerne bag andres handlinger - en høj grad af social intelligens (ibid.).

Omvendt forekommer også en destruktiv og selvisk dimension i skrøbeligheden, som både relateres til individets selvforhold såvel som forholdet til fællesskabet. Den negativt skrøbelige er nærtagende og har hang til offermentalitet. Vedkommende er konfliktsky, integritetsløs og søger at fralægge sig ansvar, om muligt, og som leder er vedkommende upålidelig, uberegnelig og usympatisk (ibid.). Dog er det vigtigt at bemærke, at Kirkeby tager de negativt skrøbelige i forsvar, da deres træk og adfærd er afledt af omstændigheder i samfund og job frem for personlighed og iboende værdier. (ibid.).

Kirkeby ønsker at belyse robusthedens og skrøbelighedens flersidighed og kompleksitet samt at vise, at alle mennesker indeholder både robusthed og skrøbelighed. Det handler derfor ikke om at være det ene eller det andet, men at finde balancen mellem de to. Den balance kalder Kirkeby for *den robuste skrøbelighed*, som kan siges at være den mest frugtbare kombination af hans

typologier, hvor der er plads til usikkerheden, modtageligheden og opmærksomheden, men også er en sans for at kunne stå fast, kritisere og yde modstand (ibid.: 125).

Anvendelse

Denne del af Ole Fogh Kirkebys forfatterskab vil bruges som basisforståelsen af, hvad robusthed og skrøbelighed er. Derudover vil Kirkebys teori bruges til at nuancere dikotomien mellem skrøbelighed og robusthed i anden del af analysen omkring selvomsorgen.

Metode

Nedenstående er en gennemgang de metodiske overvejelser, som ligger til grund for denne opgave, samt hvilket videnskabsteoretiske ståsted, opgaven tager afsæt i. Overvejende tager opgaven udgangspunkt i et hermeneutisk perspektiv med et undersøgelsesdesign, som er en dispositivanalyse.

Forståelsesramme – hermeneutikken

I denne opgave er genstanden impostoren og det skrøbelige menneske. Formålet er at analysere og udvide de erkendelser, som eksisterer omkring dette fænomen gennem interviews og dokumentanalyse. Derfor tager opgaven udgangspunkt i et hermeneutisk perspektiv, hvis genstandsfelt er mennesket, dets kultur og erkendelse (Egholm, 2014). Centralt for hermeneutikken er fortolkning, og hvordan mennesket fortolker dets verden. Ifølge Gadamer og den moderne hermeneutik har mennesket altid en forståelseshorisont eller en erfaringsramme, som det forstår verden ud fra. Mennesket kan ikke fortolke verden uden udgangspunktet i dets forforståelser og fordomme, og dermed er det ikke muligt at forstå noget uden noget at forstå det på baggrund af (ibid.). Menneskets forståelse er derfor altid situeret i den historiske kontekst. I den moderne, ontologiske hermeneutik er det derfor ikke muligt at adskille forskerens og dennes kontekst fra den undersøgte genstand - den fortolkende bevidsthed er essentiel for at kunne undersøge fænomener. Som Gadamer beskriver det:

“A person who is trying to understand a text is always projecting. He projects a meaning for the text as a whole as soon as some initial meaning emerges in the text. Again, the initial

meaning emerges only because he is reading the text with particular expectations in regard to a certain meaning. Working out this fore-projection, which is constantly revised in terms of what emerges as he penetrates into the meaning, is understanding what is there," (Gadamer, 2004: 269).

Derfor er det nødvendigt at inddrage forskerens kontekst i analyse af en genstand (Egholm, 2014). I udformningen af denne opgave er vi derfor meget bevidste om vores egne subjektive fortolkninger af vores genstand i analysen samt vores egne forforståelser og fordomme, som vi tilgår analysen med.

I hermeneutikken formes menneskets forståelse kontinuerligt i pendulering mellem fordomme og det studerede fænomen. Ved denne bevægelse rykkes og formes vores viden og fordomme kontinuerligt ved *horisontsammensmeltning*, hvor forskerens forståelseshorisont i møde med fænomenet rykkes, udvides eller forskydes (Egholm, 2014). Forskydninger i viden sker dermed i sammenstød mellem forståelser, hvor noget rykkes og nye erkendelser tilvejebringes. I denne opgave anses den indsamlede empiri for at give udtryk for bestemte forståelseshorisonter, der sammen med vores egne forståelseshorisonter skal komme til nye fortolkninger og forskydninger i vores forståelse af impostoren og dikotomien mellem skrøbelighed og robusthed. Ligeledes er formålet med det hermeneutiske ståsted, at det bliver muligt at fortolke et eller flere dispositiver ud fra dataindsamlingen. Det fortolkende aspekt af hermeneutikken er derfor centralt for denne opgave ift. at undersøge et mere subtilt lag i analysen i form af "det usagte," - dét, afsenderen ikke selv er klar over, at der rent faktisk bliver sagt. Med andre ord, hvad der *disponeres* inden for konteksten. Det epistemologiske ståsted for denne opgave tager derfor udgangspunkt i fortolkning, hvor tekst og tale fortolkes for at fremanalysere dispositiver og biopolitisk styring, som påvirker individet. Der tages derfor udgangspunkt i eksisterende forforståelser og fordomme omkring impostoren, skrøbelighed og robusthed med henblik på at kunne udvide og udfordre disse fortolkninger. Dermed anser vi ikke videnskab som værende værdifrit, da formålet med opgaven er at udfordre status quo (ibid.). Interessant er det, at forforståelser i det hermeneutiske perspektiv får en produktiv kraft, i mødet med andre forforståelser, der kan udfordre den nuværende tilstand. Gadamer beskriver selv dette kritiske potentiale således:

"The hermeneutical task becomes of itself a questioning of things and is always in part so defined," (Gadamer, 2004: 271).

Dette er ligeledes gældende for Foucaults magtbegreb, hvor magten er produktiv og derfor også kan skabe forandring og nye erkendelser. Deri ser vi et frigørende potentiale ved brug af disse to perspektiver ift. anden del af analysen, hvor vi ønsker at udvide impostorens og det skrøbelige menneskes mulighedsrum.

Denne opgave tager udgangspunkt i Foucaults teoretiske begrebsapparat, og er derfor også farvet af hans ontologiske ståsted. Foucault har en konstruktivistisk ontologi, hvor: "*Den samfundsmæssige og menneskelige virkelighed er en konstruktion,*" (Fuglsang & Bitsch Olsen, 2005: 353). Foucaults ser konstruktøren af virkeligheden som en abstrakt størrelse i form af et *epistémé*, som er: "...*en bestemt periodes måde at opfatte tilværelsen på,*" (ibid.: 20). Foucaults konstruktivistiske forståelse er derfor ikke ontologisk konstruktivistisk i den forstand, at den fysiske verden er konstrueret. Foucault anerkender derimod, at verden stadig eksisterer udenfor vores konstruktion af den (ibid.). Denne konstruktivistiske forståelse gør sig også gældende for dette projekt, hvor vi har en overvejende konstruktivistisk ontologi, men at der stadig er et realistisk element i vores ontologi. Dette kommer til udtryk ved, at analysen vil undersøge udsagn i forskellige datakilder for at fremfinde dispositiver og rationaler, men at vi samtidig anerkender, at virkeligheden er mere, end hvad der iagttages og italesættes. Vi har derfor også en grad af en realistisk forståelse, hvor virkeligheden også eksisterer uden for sprogets konstruktioner, som det også gør sig gældende i hermeneutikken: "*Det ontologiske udgangspunkt for hermeneutikken er realistisk. [...] Den mening og betydning, mennesker tillægger fænomenerne, eksisterer således uafhængigt af forskeren,*" (Egholm, 2014: 91). Dette betyder, at de erkendelser og forforståelser, der fremkommer i analysen, eksisterer forud for vores analyse af dem.

Vi ser en interessant kobling mellem hermeneutikkens forståelseshorisonter samt fordomme og Foucaults begreb om magt/videnskomplekser. Magt/videnskomplekser kan sidestilles med de overordnede mekanismer, som er med til at forme menneskets fordomme og forståelseshorisonter ved at diktere skel mellem normal/unormal og acceptabel/uacceptabel adfærd (Christensen & Hamre, 2018). Dette betyder for analysen, at forståelseshorisonter og fordomme om impostoren, skrøbelighed og robusthed vil undersøges og fortolkes i lyset af de magt/videnskomplekser, som konstruerer disse forståelser.

Centralt for hermeneutikken er tekstlæsning - fortolkning af det skrevne. Tekstlæsning udføres ved den hermeneutiske cirkel, hvor delelementerne kan undersøges for at undersøge helheden, og helheden kan undersøges for at sige noget om delelementerne. Dermed kan fænomener anskues

både oppefra og nedefra for at forstå ikke bare fænomenet, men også den kontekst og erfaringsramme, som fænomenet udformes i (ibid.). Tekst er derfor ikke kun et udtryk for forfatterens intention, men også dennes kontekst, samtid og rationaler (ibid.). Formålet med analysen af den indsamlede data er derfor ikke blot at kunne sige noget om fænomenet, impostoren og skrøbeligheden, men også at kunne fremhæve noget karakteristisk ved samtiden og dens gældende rationaler. Ved at analysere gennem et hermeneutisk ståsted, bliver det derfor muligt at forstå bredere kontekster, selvom man undersøger det partikulære (Egholm, 2014). Dette er formålet med den nærliggende analyse, hvor vi med udgangspunkt i menneskelige erkendelser gennem vores dataindsamling vil sige noget om den kontekst og samtid, der definerer de givne datakilder.

Menneskesynet i denne opgave er kontekstuel, hvilket også gør sig gældende for hermeneutikken. Det betyder, at de meninger, betydninger og fordomme, som subjektet tillægger fænomener, anses som værende defineret af den kontekst, de fremkommer i (Egholm, 2014). Menneskets forståelse af sig selv og sin omverden anses i denne opgave for at skabes inden for eksisterende magt/videnskomplekser, der omgiver det. Centralt for menneskesynet i denne opgave er antiessentialisme, ud fra Foucaults epistemologiske ståsted: *“Det vil sige, at der ikke er en endegyldig ‘virkelighed’, sandhed eller essens i eller bagved tingene; selv det humanistiske subjekt sådan som vi kender det, er et historisk fænomen,”* (Christensen & Hamre, 2018: 22). Dette standpunkt er også gældende i denne opgave, hvor vi tager afstand fra den herskende idé i præstationssamfundets udviklings- og optimeringsrationaler om, at mennesket indeholder et autentisk selv (Brinkmann, 2014). I stedet ser vi mennesket som konstitueret af de magt-/videnskomplekser, der skaber mulige/ umulige subjektiveringer, som subjektet retter ind efter (Christensen & Hamre, 2018). Dog, ses mennesket som intentionelt og med en agens ift. at konfrontere eller sætte spørgsmålstejn ved det, der anses som værende sand viden inden for magt/videnskomplekserne. Deraf kan antagelser, fordomme og diskurser om verden problematiseres og, i sidste ende, ændres. Dette menneskesyn er essentielt for anden del af analysen, hvor vi ønsker at fremanalysere en selvomsorgspraksis for individet. Denne omsorg for selvet skal ikke være et indadrettet projekt om at finde en indre sandhed. Derimod skal selverkendelse findes i en *gøren* af selvet, hvilket beskrives af Eliassen: *“Det handler ikke om gennem opgivelse av selvet å avdekke en sanhet skjult i dets indre, men gjennom tilegnelsen av teknikker å gjøre sig selv...”* (Eliassen, 2016: 241).

Slutningsform

Ved valg af emne, teori og case til denne opgave, valgte vi først vores overordnede teoretiske ramme – biopolitik. Vi ønskede at skrive en biopolitisk opgave og gik derfor i gang med at undersøge, hvordan vi kunne bruge biopolitikken til belyse noget i samfundet, som vi fandt vigtigt at udforske. Deraf kom emnet *skrøbelighed*, som vi begyndte at læse op på sammen med biopolitikken. Senere kom genstanden *impostoren* til. Her så vi en interessant relation mellem impostoren og den antagede dualisme mellem robusthed og skrøbelighed, som blev basis for vores videre teorivalg og empiriindsamling. Vi begyndte derfor at indsamle empiri med vores hypotese in mente – impostoren er et udtryk for det skrøbelige menneske, der tvinges ind i robustheden. Derfor har vi benyttet en hypotetisk-deduktiv tilgang, da vi indsamlede vores data på et allerede eksisterende teorigrundlag (Egholm, 2014).

Undersøgelsesdesign – Dispositivanalyse

Undersøgelsesdesignet for analysen er en dispositivanalyse. Dette er valgt på baggrund af flere faktorer. Dels er det givne, analytiske snit valgt, fordi det giver en overordnet metodisk tilgang, som vi kan bruge til at analysere flere datakilder med. Derudover bliver det muligt, i højere grad, selv at sammensætte vores eget undersøgelsesdesign for at udføre en fyldestgørende analyse af vores genstand, i dette tilfælde ved brug af diskurs, problematisering og teknologier. Dispositiv vil i analysen, sammen med de præsenterede teorier, bruges til at fremanalysere en tværgående logik omkring skrøbelighed og robusthed og de dertil forbundne former for magt (Christensen & Hamre, 2018).

Dataindsamling

For at indfange nuancer, der kan sige noget om et eller flere overordnede dispositiver, er metodekombination valgt (Darmer et. al., 2010) gennem interview og dokumentanalyse.

Fra starten af vores proces ønskede vi at belyse skrøbeligheden fra flere forskellige vinkler, da vi ikke kun ønsker at blotlægge et eller flere dispositiver, men også udvide det skrøbelige menneskes mulighedsrum. Vi indsamlede dokumenter til dokumentanalyse og udførte interviews sideløbende. Det har derfor været en generisk dataindsamlingsproces, hvor nye erkendelser i den indsamlede empiri lagde til grund for den videre dataindsamling. Da COVID-19 brød ud i marts 2020 og

Danmark gik i lockdown, blev vores sidste tre interviews udført over Skype. Vi udførte derefter ikke flere interviews, selvom det oprindeligt var planen, da situationen omkring COVID-19 vanskeliggjorde at komme i kontakt med flere respondenter. Ligeledes lukkede skoler og biblioteker, og vi måtte derfor gå videre i processen med den mængde data og teori, vi havde indsamlet.

Interview

I dataindsamlingen er der udført fem interviews med respondenter, der på hver sin måde anses som værende relevante for emnet omkring skrøbelighed. Første interview var med Signe, Ph.d. studerende ved institut for Mennesker og Teknologi på Roskilde Universitet. Hun forsker i *Less Work* bevægelsen, som består af mennesker, der aktivt fravælger fuldtidsarbejdet. Næste interview blev udført med Nana, Salgskordinator, der netop er gået ned med stress for anden gang. Tredje interview over Skype var med Janne, der identificerer sig som en impostor. De sidste to interviews var med parret Mette og Søren, der har valgt at forlade arbejdsmarkedet i 2018. Alle interviews blev udført som semistrukturerede dybdeinterviews (Darmer et. al., 2010). Vi benyttede denne interviewform, da vi gik ind til samtalerne for at få uddybet emner, som vi allerede havde kendskab til. I alle interviews blev der spurgt ind til interviewpersonernes egne livsverdener og fortællinger. Disse fortællinger blev efterfølgende analyseret sammen med de indsamlede dokumenter for at fremanalysere dispositiver, som interviewpersonerne giver udtryk for og handler ud fra. Det semistrukturerede design blev valgt med henblik på at efterlade plads til at lade samtalerne tage naturlige drejninger og lade interviewpersonen udfolde sin fortælling generisk. Alle interviewpersoner er blevet anonymiserede og har derfor fået dæknavne.

Afholdelse af interviews

Første interview blev afholdt på en café, andet interview blev afholdt på en af vores bopæle og de sidste interviews blev, som nævnt, afholdt over Skype. Signe fik vi kontakt til efter vi havde læst om hende, mens Nana og Janne er respondenter udvalgt fra vores eget netværk. Søren og Mette fik vi kontakt til, da vi selv blev interviewet af dem til et bogskrivningsprojekt, som de er i gang med. Gennem den samtale blev det klart for os, at de havde nogle interessante perspektiver, som kunne være befordrende for anden del af vores analyse omkring selvomsorgen. Fire ud af fem respondenter er kvinder, og derfor har vi en kønsmæssig skævhed i vores empiri. Dog mener vi, at skrøbeligheden er en følelse, som alle mennesker, uanset køn, oplever. Derfor antages det, at

kvinders oplevelse af skrøbelighed kan være repræsentativ for alle menneskers oplevelse af samme, uanset køn.

Interviewguiden til de forskellige interviews blev udformet løst med temaer og nogle få spørgsmål, vi gerne ville berøre. Ellers lod vi samtalerne forløbe generisk og tage naturlige drejninger med alle de facetter og nuancer, dette kunne bringe. Derudover har vi, gennem hele forløbet, omtalt interviewene som *samtaler* både over for hinanden og for respondenterne. Dette gjorde vi med henblik på at indgyde tillid, fordi vi i samtalerne har skulle snakke om svære og sårbare emner. Derfor valgte vi at have os selv med i spil i samtalerne med egne udsagn og følelser, så respondenterne også følte sig trygge nok til at dele ud af sig selv. Dette førte til, at vi havde nogle dybdegående og intime samtaler, der kunne indfange skrøbeligheden. I alle interviews valgte vi ikke en primær og sekundær interviewer, men stillede begge to spørgsmål som det fandtes relevant.

Respondenterne blev informeret om interviewets formål, og der blev spurgt om tilladelse til at optage samtalen. Alle respondenter blev gjort opmærksomme på, at vores speciale omhandler skrøbelighed og impostorfiguren. Grundet dette emnes sårbare og subtile natur, valgte vi ikke at udforme nogle spørgsmål på forhånd, hvor vi direkte spurgte ind til skrøbeligheden. I stedet foregik samtalen på et plan, hvoraf skrøbeligheden kan fortolkes ud af udsagnene. Vi bestræbte os på kun at nævne skrøbeligheden, når samtalen udformede sig således, at det blev relevant. I det tredje interview, nævntes impostoren og impostorfølelserne direkte, idet respondenteren omtalte sig selv som en impostor.

Dokumentanalyse

Dataindsamlingen inkluderer forskellige dokumenter. Dette er valgt, da dokumenterne repræsenterer en dataform, som vi ikke selv har fremstillet og derfor giver perspektiver på emnet udefra. Dokumenter er en bred betegnelse, der kan dække over alt materiale produceret af mennesket – alt fra malerier til webindhold (Prior, 2003). Udvalgte dokumenter til denne analyse er jobannoncer, avisartikler og skemaer til medarbejderudviklingssamtaler fra to forskellige virksomheder (herefter MU-skemaer). Alle disse kilder er valgt for at få en idé om det samfundsmæssige blik på skrøbelighed og robusthed. Sammen med de udførte interviews skal der, ud af dataindsamlingen, fremanalyses et eller flere dispositiver, der gør sig gældende omkring

fænomenet skrøbelighed og robusthed. Derudover skal dataindsamlingen kunne give anledning til at udvide mulighedsrummet omkring impostoren.

Grundet det hermeneutiske ståsted, er det ikke formålet, ej heller muligt, at finde dokumenter, som reflekterer en endegyldig "sandhed." Da vi ser på fænomener som kontekstuelle og konstruerede, anses dokumenter for at være værktøjer, der kan belyse vores genstand fra forskellige vinkler (Darmer et al., 2010). Ud fra disse forskellige vinkler, kan vi få nye forståelser og erkendelser om robusthed, skrøbelighed og impostoren. Centralt for vores dokumentanalyse er, som før nævnt, den hermeneutiske cirkel. Vi anser derfor dokumenter som udtryk for forståelseshorisonter, der kan bruges til at forstå større sammenhænge - delelementer som en refleksion af helheden (Egholm, 2014).

Dokumenter anses i denne opgave ikke for at være stabile og statiske objekter, men som et udtryk for et *field of action*, et handlingsområde, der er sammensat af afsendere, modtagere og kontekst (Prior, 2003). Dokumenter giver derfor et kontekstuel indblik i de handlingsområder, der har produceret dem og handler tilbage på den virkelighed, hvori de er skabt (ibid.). Fokus for dokumentanalysen er derfor ikke kun dokumenternes indhold, men også deres effekt, og hvilke mulighedsrum, de skaber, og hvilke diskursive praksisser, de giver udtryk for: "*Documents are not only produced in accordance with rule governed procedures, but always exist as resources in schemes of action. They both express and represent a set of discursive practices,*" (Prior, 2003: 26).

Nærliggende analyse vil analysere forskellige teksttyper, herunder jobannoncer, MU-skemaer, artikler samt vores interviews og udsagnene fra disse. Teksterne har forskellige *virkningshistorier* - altså historiske forståelser af teksten, der altid vil være betinget af den kontekst, de er udformet i, og den kontekst, de forstås i (Christensen, 1994). Vi anerkender derfor, at vores fortolkning af de givne tekster ikke er endegyldig, men en mulig fortolkning i et historisk forløb, der senere kan tage andre former (Ibid.: 30). Vi anerkender, at vi har valgt et empirisk udsnit, der vidner om en meget kort virkningshistorie, da kilderne er mindre end ti år gamle. Disse kilder har således endnu ikke en cementeret forståelse eller fortolkning. Vores fortolkning af teksterne er dermed starten på disse kilders virkningshistorie, hvori vores fortolkning tager et samfundskritisk perspektiv. Kilderne sættes her i spil med hinanden for at fremfinde dispositive, der siger noget om forståelser af samfund og individ i vores samtid.

Jobannoncer

Der er indsamlet 20 forskellige jobannoncer (Bilag 1) fra forskellige virksomheder. Hovedsageligt er der valgt jobannoncer henvendt til vidensarbejdere i forskellige brancher – finans, medicinal, HR og IT. Jobannoncerne henvender sig til folk på forskellige niveauer, både på leder- og medarbejderniveau. Jobannoncerne blev fundet via Jobindex.dk, hvor der udvalgte jobannoncer, som umiddelbart gav udtryk for at søge efter en bestemt type menneske – det robuste menneske. Disse jobannoncer skal, i analysen, repræsentere det samfundsmæssige perspektiv fra virksomhedernes side. Heri udtrykkes det, hvilket menneske, virksomheder leder efter samt deres syn på robusthed og skrøbelighed.

Artikler

Udover jobannoncerne, er der også indsamlet forskellige artikler fra Børsen, Zetland, Atlas, Politiken og Jyllands-Posten. Disse artikler behandler vores genstand fra forskellige vinkler. Vi har derfor inkluderet artikler, der både forsvarer og kritiserer fænomener, som kan sættes i forbindelse med skrøbeligheden. Artiklerne er fundet ved generel Google søgning efter specifikke aviser samt nøgleord som skrøbelighed, robusthed, arbejdsmarked, impostor etc. Artiklerne består både af baggrundsartikler, interviews, debatindlæg, klummer og et feature. Artiklerne giver udtryk for mediernes og den offentlige debats syn på skrøbeligheden og de dertilhørende fænomener. Disse vil bruges gennem hele analysen, både til beskrivelse af dispositiver og delvist til anden del af analysen, hvor vi beskriver selvomsorgen.

MU-skemaer

Der tages udgangspunkt i tre MU-skemaer fra to forskellige mellemstore til store danske virksomheder benævnt som hhv. virksomhed A og B. De to skematyper har små forskelle, men er overordnet set struktureret på nogenlunde samme måde og med samme gennemgående rationaler, hvor medarbejderens personlige og faglige udvikling måles op imod virksomhedens værdier og på forhånd definerede retningslinjer for god adfærd. Disse MU-skemaer vil bruges i dispositivanalysen til at give et indblik i virksomheders forventninger til deres medarbejder, samt i de rationaler, der er gennemgående i medarbejderudviklingskoncepter på det nuværende arbejdsmarked.

Etiske overvejelser

I forbindelse med udformningen af dette speciale, har vi gjort os nogle vigtige, etiske overvejelser. Fra start af, var det vigtigt for os at have nogle ærlige samtaler. Vi valgte derfor at bringe os selv meget i spil i samtalerne og lagde ikke skjul på vores agenda. Dette kan muligvis have farvet vores respondenter. Dette har dog været et aktivt valg, da de dybdegående og intime samtaler om skrøbeligheden har været vigtigere end at holde respondenteren fuldstændigt upåvirket af vores egen agenda.

Derudover ser vi denne opgave som et etisk projekt i sig selv, hvor vi ønsker at udvide det skrøbelige menneskes mulighedsrum. I Foucaults ånd ønsker vi at sætte spørgsmålstejn ved det, vi anser som værende sand viden omkring skrøbelighed og robusthed. I alle diskurser om magt- og videnskomplekser vil der være revner og sprækker, som kan benyttes til modstand (Christensen & Hamre, 2018). Dette er vores etiske mission i dette projekt – at udforske sprækkerne omkring det skrøbelige menneske. Ifølge Foucault er magten produktiv og med magt kommer også modmagt. Dette speciale er et eksempel på den modmagt, hvor revner i diskurser kan udfoldes og udfordres for at nå til nye erkendelser og større mulighedsrum for de afmægtige – i dette tilfælde det skrøbelige menneske.

Analyse

Følgende analyse er opdelt i to. Første del af analysen består af en dispositivanalyse og beskæftiger sig med, hvordan impostoren og det skrøbelige menneske reguleres og disciplineres gennem biopolitiske rationaler. Denne del udgør, hvad Alexander Carnera har kaldt *magten over livet* (Carnera, 2010). Anden del af analysen udforsker det etiske aspekt i at vedkende sig sin skrøbelighed via en analyse gennem selvomsorgen og protreptikken. Denne del udgør *livet som magt*, altså den produktive del af biopolitikken (ibid.). I disse to dele vil impostoren undersøges i spændingsfeltet mellem magt og etik. Formålet med analysen er stærkt inspireret af Foucaults arbejde. Foucault involverede sig i marginaliserede befolkningsgruppers kamp - homoseksuelle, psykisk syge, kriminelle osv. Derfor kan Foucaults arbejde ses som et etisk projekt i sig selv. Det er denne kritiske tilgang, vi trækker inspiration fra i vores forsøg på at udvide impostoren og det skrøbelige menneskes mulighedsrum. Impostoren og det skrøbelige menneske bruges i analysen synonymt. Analysen vil rundes af med nogle afsluttende refleksioner, en diskussion og en konklusion.

Del 1: Magten over livet

Følgende dispositivanalyse vil belyse et overordnet dispositiv - *det biopolitiske dispositiv*, som dækker over den disciplinering og regulering, der kan spores omkring impostoren. Herunder identificeres to dispositiver - *optimeringsdispositivet* og *robusthedsdispositivet*. Førstnævnte vedrører legemets disciplinering i biomagten (Foucault, 1994) - en disponering af menneskelig effektivisering og optimering, altså udvindelsen af arbejdskraft i samfundet. Sidstnævnte disponeres af førstnævnte dispositiv, da den optimale effektivisering af arbejdskraften fordrer en grad af resiliens eller robusthed. Disse dispositiver taler ind i det overordnede biopolitiske perspektiv, da den biopolitiske styring af mennesket handler igennem en disponering af optimering og robusthed. Dispositivanalysen består af tre dele - diskurs, problematisering og teknologier.

Diskurs

Præstationssamfund

Følgende afsnit vil bestå af en analyse af udsagn, der giver udtryk for en bestemt diskursiv virkelighed, som impostoren er placeret i. Dette vil bestå af en beskrivelse af præstationssamfundet, samt hvorledes robusthed og skrøbelighed tager deres plads i dette samfunds dispositiver.

Ifølge Byung-Chul er der sket et radikalt skift i det senmoderne samfund, der bl.a. indebærer, at vi er placeret i et præstationssamfund, frem for et disciplinærsamfund, som ellers har domineret adskillige århundreder (Byung-Chul, 2012). Hvor disciplinærsamfundet defineres af suverænmagtens traditionelle og direkte styring af subjektet ved udefrakommende forbud og tvang, kan præstationssamfundets karakter beskrives ved uendelig frihed og underliggende, diskrete magtstrukturer, der internaliseres af subjektet, som udøver magt over sig selv. Carnera beskriver dette således: "*Magt er ikke blot det, der tvinger os i forhold til en bevægelse; den anbringer bevægelsen inde i os selv,*" (Carnera, 2010: 98). Dette relaterer sig direkte til det tidligere nævnte skred i magtens form og placering - fra suverænmagt til biomagt - hvilket indebærer, at individet er gået fra at være et lydighedssubjekt til et præstationssubjekt (ibid.). Hvor førstnævntes handling baseres på negativitet (forbud, tvang, *at skulle*), er præstationssubjektet forankret i overdreven positivitet (initiativ, motivation, *at kunne*). Af denne årsag fører frasigelsen af negativitet og et

rigid fokus på det positive til en effektiv ledelse af præstationssubjektet til at blive mere produktivt og effektivt: “*At kunne annullerer dog ikke at skulle. Præstationssubjektet er stadig disciplineret. [...] At kunne intensiverer det produktionsniveau, der er opnået ved [...] imperativet i at skulle,*” (ibid.: 23). I dette paradigmeskift bliver det *at kunne* det samme som *at skulle*, og på den måde falder aktivitet, tvang og frihed sammen, hvormed subjektet overlades til en såkaldt *tvungende frihed* til at optimere og maksimere sig selv, sin præstation og sine evner (ibid.: 26). Denne tendens til optimering kommer til udtryk på tværs af empirien, eksempelvis fra Mads Nipper, CEO for Grundfos i sin blog i Børsen: “*Dét er udvikling og fremskridt. Det er at være drevet af mulighederne snarere end frygten,*” (Nipper, 2020). Citatet giver både udtryk for potentialiteten, der kan og skal udnyttes, men også subjektets overgang fra lydighed (baseret på frygten) til præstation (baseret på mulighederne).

Den overdrevne positivitet giver udtryk for optimeringsdispositivet, idet den perfekte optimering er præget af den overdrevne positivitets fokus på initiativ, motivation og *kunnen*. Positiviteten kommer ikke kun udefra, men subjektet disponeres således, at det internaliserer positiviteten, og deraf aktivt deltager i optimeringen af sig selv (Byung-Chul, 2012). Dette skift er et udtryk for en radikal individualisering, hvormed præstationssubjektet gives det fulde ansvar for sin præstation, og dermed også sin succes såvel som fiasko (ibid.). Dette ses eksempelvis i respondenten Nanas refleksioner over, hvordan der tales om stress i hendes omgangskreds: “*Hun (Nanas veninde, red.) synes, det er svage mennesker, der går ned med stress. Ja, fordi du ikke formår at sige fra,*” (Interview 2: 17). Dette skift betegnes som kritikkens u-vending af Rasmus Willig, hvilket indebærer et skred fra samfundskritik til selvkritik, hvorved genstanden for kritik vendes indad (Willig, 2013).

Et andet karakteristika ved præstationssamfundet er, at menneskelivets vilkår, i høj grad, er blevet forgængelige, da verden er i konstant forandring. Dette refererer Byung-Chul til som mangel på *væren*, hvilket besvares med acceleration og hyperaktivitet (Byung-Chul, 2012). I accelerationen findes ingen mellemtider, defineret som tiden uden arbejde og nytteoptimering (ibid.: 65). Optimeringsdispositivet har, på sin vis, skabt det perfekte arbejdssamfund, hvor alle menneskelige aktiviteter eksisterer på arbejdets niveau, “*hvor selve livet [...] bliver reduceret til en vitalistisk funktion og [...] præstation,*” (ibid.: 60). Netop denne problematik italesætter respondenten Signe i hendes præsentation af sin Ph.d. om Less Work bevægelsen: “*...jeg (fik, red.) en fornemmelse af, at*

meget af det her handler om det begreb, som jeg så sidenhen er begyndt at kalde "arbejdssamfundet," som egentlig handler om, at det lønnede arbejde fylder alt," (Interview 1: 2). Hendes udsagn bliver en indkapsling af, hvordan biomagten disponerer subjektet til at være et arbejdssubjekt såvel som et præstationssubjekt (Foucault, 1994).

De herskende rationaler, der gør sig gældende i præstationsamfundets diskurs, afføder en normalisering af det positive og det effektive. Med accelerationskulturen og dennes optimeringsrationaler følger normalitetsmarkører bestående af en forceret dyrkelse af arbejde, effektivitet og udvikling. Det kommer til udtryk i organisationers optimerende tiltag som eksempelvis LEAN, New Public Management, Performanceratings, KPI'er, Walk'n'Talk etc. Heri kommer disciplinærmagten til udtryk (Christensen & Hamre, 2018), hvor konkrete, og direkte praksisser anvendes af HR eller lederen til at måle og overvåge det arbejdende subjekt og dets præstation. Herigennem lærer subjektet at disciplinere og overvåge sig selv grundet den konstante følelse af, at adfærd og resultater overvåges (Foucault, 1994). Deraf søger subjektet at korrigere sin adfærd, tanker og handlinger hen imod ønskede kategoriseringer på arbejdsmarkedet, eksempelvis som en effektiv eller "god" medarbejder. I disse praksisser forefindes en iboende logik om, at organisationer og medarbejderne, for enhver pris, skal effektivisere, "skære ind til benet" og optimere. Effektiviteten bliver normen - det inkluderede og acceptable - mens ineffektivitet bliver det uacceptable og ekskluderede. Effektiviteten som norm kommer til udtryk i respondenten Nanas historie om sin første nedtur med stress. Effektivisering og automatisering af hendes tidligere arbejdsplads var bevæggrunden for implementeringen af et nyt ERP system. Selve implementeringen skete så forhastet og ugenomtænkt, at det medførte store udfordringer, økonomiske tab og masseopsigelser: *"Så vi var 11 (ansatte i afdelingen, red.) og efter 4 måneder var vi 4, og uden chef. Så det sejlede fuldstændig,"* (Interview 2: 3). Dette er et eksempel på, hvordan et ensidigt fokus på optimering og blind tænken fremad kan få kritiske konsekvenser (Byung-Chul, 2012) for arbejdspladsen såvel som medarbejdere.

Robusthed

Præstationsamfundets diskurs er båret af populære begreber og "buzzwords." Robusthed er et eksempel på et af disse buzzwords, der synes at gennemsyre diskursen i arbejdsmarkedet (Kirkeby, 2017). Tendensen til at bruge "modeord" i det organisatoriske liv, beskrives af Brinkmann således: *"I efterhånden et par årtier har den slidte frase i stillingsannoncerne [...] været, at 'der søges en*

medarbejder, der er fleksibel og omstillingsparat og har mod på faglig og personlig udvikling',” (Brinkmann, 2014: 10). Der findes således mange forskellige buzzwords, som på forskellig vis hænger sammen. Følgende afsnit vil tage udgangspunkt i ordene *udvikling* og *forandring* og hvordan disse relaterer sig til robustheden.

Udvikling

“I den accelererende kultur skal vi gøre mere, bedre og længere uden skelen til indholdet eller meningen med det, vi gør. Udviklingen er blevet et mål i sig selv,” skriver Brinkmann i sin bog *“Stå fast”* (Brinkmann, 2012: 16). Dette stemmer i med optimeringens dispositiv, hvor udvikling forherliges og disponeres. Det er naturligvis med det forbehold, at der er tale om en udelukkende *positiv* udvikling mod noget større, bedre, stærkere og mere effektivt. Ser man på jobopslagene i Bilag 1, går nøgleordet udvikling igen 59 gange i de 20 opslag, der er vedhæftet, og halvdelen af de givne jobannoncer direkte italesætter faglig og personlig udvikling (Bilag 1). Det kommer til udtryk både som efterspørgsel på kandidater med iboende ønsker om udvikling via ledende, retoriske spørgsmål såsom: *“Motiveres du af faglig og personlig karriereudvikling i en global koncern med store ambitioner?”* (Bilag 1E: 7), men viser sig også som et løfte til at tiltrække kandidater: *“Vi tilbyder dig [...] mulighed for at præge din egen arbejdsdag og udvikle dine faglige og personlige kompetencer,”* (Bilag 1M: 22). På den måde kan man sige, at rationalet om personlig udvikling både kommer udefra og indefra. Dette er et udtryk for governmentalitetens dobbelthed (Christensen & Hamre, 2018), der virker således, at ansøgeren både ledes til personlig udvikling (udviklingstvang), men samtidigt ledes til at lede sig selv og derved internaliserer ønsket om udvikling (udviklingstrang).

Mads Nipper giver også klar besked i sin kronik: *“...alternativet til at være under udvikling er at være under afvikling,”* (Nipper, 2020, Bilag 2: 13), hvor han sammenligner arbejdslivet med en håndboldkamp. Du taber spillet, hvis du *“dvæler ved pointtavlen”* og håber på en stille og rolig sejr. Udvikling er blevet et grundvilkår i en organisatorisk kontekst. Antagelsen om udvikling indkapsles ydermere i en kommentar fra Brinkmann om sin søns vuggestue, der havde følgende budskab på deres webside: *“...det var et sted, der hylder det enkelte menneskes evne og vilje til udvikling og forandring,”* (Brinkmann i Vestergaard, 2014, Bilag 2: 32). Ifølge Brinkmann viser eksemplet, hvordan vi, selv fra barnsben, bliver mødt med, og ikke kan undslippe, præstationssamfundets udviklingskrav (ibid.). Når udvikling står så dominerende i diskursen trænger udviklingstvangen ind

via samfundets institutioner i barne- såvel som voksenlivet og kan potentielt være med til at forklare bevægelsen fra udviklingstvang til -trang i præstationssubjektet (Brinkmann, 2014). Biomagtens subtile magtudøvelse kommer her til udtryk, idet den disponerer mennesket for dens iboende rationaler gennem hele livet (Foucault, 1994).

Forandring

I forlængelse af Brinkmanns eksempel fra vuggestuen bemærkes det, at institutionen også *“hylder det enkelte menneskes vilje til [...] forandring,”* (Brinkmann i Vestergaard, 2014, Bilag 2: 32) i dette tilfælde hos børn under tre år. Inden barnet overhovedet er klar over, hvad forandring betyder, underlægges det en forventning om forandringsvillighed. I en anden kontekst kommer denne disciplinering til udtryk ved brugen af forandring i jobannoncer: *“De kommende år byder på fortsat stor forandring og vækst,”* (Bilag 1A: 1). Igennem jobannoncerne bliver det klart, hvordan forandring er et vilkår i det organisatoriske liv, hvor medarbejdere skal være indstillede på, at indretningen af deres arbejdsliv kontinuerligt vil forandre sig, og at de samtidig skal kunne trives i dette: *“...det (er, red.) væsentligt for os, at du: [...] Er omstillingsparat og fleksibel i forhold til korte deadlines og skiftende agendaer,”* (1J: 16). Underdirektør for Dansk Industri beskriver denne tendens i Politiken: *“Det er blevet sværere at finde et job, hvor man ikke skal være robust og omstillingsparat. Vi har færre jobs, hvor man sidder alene med tingene, og hvor det udelukkende handler om fordybelse,”* (Mørk, 2017, Bilag 2: 22). På denne måde viser der sig en diskurs, hvor udvikling og forandring bliver et grundvilkår i arbejdslivet.

Kravet om robusthed

Den præsenterede diskurs er et udtryk for, hvordan optimeringsdispositivet gennemsyrrer arbejdsmarkedets rationaler og logikker. Dette er ikke uden konsekvenser ifl. psykolog Eva Hertz, som hun skriver det i sin kronik til Politiken: *“Vores mentale sundhed er under pres i en globaliseret verden med stigende kompleksitet og i hastig forandring,”* (Hertz, 2017). Byung-Chul ser også et problem med den evige forandring: *“Aldrig før har det (livet, red.) været så forgængeligt som i dag. [...] Intet lover varighed og bestandighed. Ansigt til ansigt med denne mangel på væren, opstår ængstelighed og uro,”* (Byung-Chul, 2012: 37). Den ængstelighed og uro, som beskrives, kan potentielt forklares med den ambivalens, der forekommer i præstationssamfundets fokus på hhv. udvikling og forandring. Er du ikke under udvikling, er du under afvikling, men hvis målet, som subjektet skal udvikle sig hen imod er i konstant forandring,

opstår behovet for andre kapabiliteter. Ængsteligheden og uroen skal undgås med robusthed. Behovet for robustheden opstår således i krydspresset mellem udvikling og forandring, hvormed robustheden bliver et krav til subjektet og et vilkår på det senmoderne arbejdsmarked. Dermed opstår en normbaseret forventning om, at robusthed bliver en iboende kvalitet i subjektet, da robustheden er nødvendigt for, at mennesket kan leve op til præstationssamfundets rationaler.

Kravet om robusthed har implikationer, der kommer frem i historierne fra projektets respondenter. Nanas tidligere benævnte historie om sin første møde med stress vidner om robusthedskravet i hendes liv. Nana er gået ned med stress to gange og har samtidigt udviklet angst i processen. Dog bliver det klart gennem interviewet med hende, at hun, på trods af den ængstelighed og udmattelse, hun oplever, stadig ser det som hendes pligt at vende tilbage til sit arbejde. Hermed kommer robusthedsdispositivet til udtryk i hendes historie: *“Jeg skal lige græde eller sparke til et eller andet og så går jeg ind igen og arbejdede videre,”* (ibid.: 4). Det er først, da en kollega finder hende grædende og handlingslammet i sin bil, at hun giver tillader sig at være skrøbelig: *“... hun (kollegaen, red.) sagde, at hun godt ville give mig lov til at give op. Det må godt slutte her,”* (ibid.). Nanas grænser og begrænsninger tages først alvorligt, da hun er nået til sammenbruddet. Robustheden er det eneste acceptable frem til punktet, hvor skrøbeligheden ikke længere kan holdes i ave: *“... det var faktisk først der, at det blev taget så seriøst. Det skulle ret langt ud. Men jeg sagde heller ikke noget,”* (ibid.: 5). I hendes sidste bemærkning ses det samtidigt, hvordan Nana vender ansvaret og kritikken ind mod sig selv (Willig, 2013), hvilket kan ses som et udtryk for hendes selvdisciplinering i robusthedens dispositiv. Kunne hun have sagt noget, der kunne have forhindret, at hun gik ned med stress? I den forbindelse er respondenteren Signes historie også relevant, da hun ønskede en deltidsordning på sin Ph.d. efter at være blevet mor (Interview 1). Hendes efterspørgsel afvises blankt. Det bliver først legitimt for hende at reducere arbejdet, efter det er gået galt: *“... så fik jeg lov at gå ned i tid, da jeg så var ramlet sammen af stress,”* (Interview 1: 5). Eksemplerne siger noget om individets manglende muligheder for at sætte farten ned eller vise sig sårbare før filmen knækker. Det er langt fra en del af subjektets mulighedsrum i optimeringens og robusthedens dispositiv, og konsekvenser som stress og depression bliver dermed en realitet. Præstationssamfundets endeløse frihed og potentialitet synes pludselig ikke så frit. Den bliver i højere grad et udtryk for et indforstået krav om, at subjektet kan og derfor skal benytte sin ”frihed” til at blive det mest optimale, produktive og efficiente individ i samfundet.

Subjektpositioner i diskursen

Følgende vil tage udgangspunkt i den diskurs, der fremtræder i jobannoncer, understøttet af den øvrige empiri, for derved at kortlægge præstationssubjektets mulighedsrum. Mulighedsrummet vil blive skrevet ind i, hvilke subjektpositioner og subjektiveringsformer, der forekommer fremherskende i præstationssamfundet, og hvilke implikationer disse positioner har for det skrøbelige menneske.

I 2017 lyder budskabet i en af Politikens overskrifter: *“Dansk Industri: Den er god nok, du skal være robust og omstillingsparat på nutidens arbejdsmarked,”* (Mørk, 2017, Bilag 2: 21). Når man ser på udsnittet af jobannoncer i Bilag 1, bliver det klart, hvor høj prioritet robustheden har på arbejdsmarkedet, da jobannoncerne giver udtryk for, hvilket menneske, virksomhederne vil have. Den robuste medarbejder efterspørges naturligt i fag præget af uforudsigelige og hårde arbejdsforhold, som eksempelvis sygeplejersker, der dagligt må arbejde med syge og døende mennesker (Bøgeskov, 2016, Bilag 2: 10). Men robusthedskravet trænger i dag ind i alle former for fag, som det eksempelvis ses i Bilag 1R, hvor der søges en robust bogholder til en høreapparats virksomhed i Ballerup. Ydermere efterspørger de: *“Som person er du dynamisk, engageret og har både sans for detaljen, og det store overblik,”* (Bilag 1R: 30). Der forekommer her en grad af selvmodsigelse, når der kræves detaljeorientering og overblik i én og samme person. Det tages for givet, at optimering løber i kandidatens årer: *“Kulturen er gennemsyret af [...] at optimering og effektivisering altid er for øje, hvilket du naturligt bidrager til,”* (ibid.: 30). Som andet eksempel på modstridende krav er en softwarevirksomhed, der ønsker sig en *“... ”fleksibel strukturfascist” - håndhæve de metoder og processer vi arbejder efter, men samtidig have fornemmelse og vilje til at tilpasse dig til situationen,”* (Bilag 1K: 18). De næsten overmenneskelige krav går igen og igen: *“... du skal være med til at forandre verden via processer, mennesker og innovativ teknologi,”* (Bilag 1T: 33). Hermed kan det siges, at arbejdspladser som institution udøver en disciplinærmagt (Christensen & Hamre, 2018) allerede inden ansættelse, når krav til adfærd og væren fremsættes i jobannoncen.

Som ideel medarbejder skal du desuden have de rette, menneskelige kapabiliteter, som udelukkende baseres på positiviteten: *“... har du et godt hoved, et stort hjerte og et bredt smil, så kan PwC være det rette sted for dig,”* (Bilag 1P: 28), mens du identificerer dig med værdier som *“... Respect, Ambition, Curiosity and Smile & Joy,”* (Bilag 1C: 5). Respondenten Nana blev afskrækket af en

jobsamtale, hvor hun fik beskeden, at ligegyldigt, hvad der måtte ske i privatlivet: *“Når du kommer ind af den her dør, så skal du smile,”* (Interview 2: 17). Fikseringen på det optimerende og positive kan henvises tilbage til Byung-Chuls perspektiv på præstationssamfundets tiltagende positivering. Ifølge ham er denne positivering ikke kun medvirkende til at producere det optimerende individ, men svækker samtidigt de følelser, der måtte bero sig på negativitet (Byung-Chul, 2012). Altså er følelser som sorg, angst og vrede sat i bås som negative følelser, og deraf noget, som skal undgås (ibid.). Her kommer robusthedsdispositivet til orde, når en komplet frasigelse af skrøbelighed på arbejdspladsen gør sig gældende. Det overmenneskelige, robuste, optimerende individ er blevet en normalitetsmarkør, hvorfra det middelmådige og det negative falder udenfor normen og ekskluderes. Diskursen tillader subjektet, der er underlagt en ledelse og en arbejdsplads, kun at være optimerende og robust, og subjektet kan derfor ikke positionere sig anderledes. Et eksempel på dette er Nanas oplevelse på sin nye arbejdsplads, hvor hun indledningsvis inkluderes og får stor ros for sin effektivitet af sine kolleger og chef, men ekskluderes, så snart hun er brudt sammen og hastigheden for hendes arbejde sænkes: *“...folk trak sig fra mig. Jeg kunne mærke, at (min chef, red.) Inge trak sig fra mig,”* (Interview 2: 11).

Tivolis finansdirektør, Andreas Morthorst, stiller følgende spørgsmål, når han skal finde nye medarbejdere: *“Hvad er dine superkræfter, og hvornår slår folk sig på dig?”* (Kjelland, 2020, Bilag 2: 15). At referere til styrker som deciderede superkræfter, taler meget ind i den overmenneskelige forventning, der er underliggende i jobannoncernes krav og deraf de krav, der stilles til medarbejderen i præstationssamfundet. Idéen om medarbejder som superhelt ses også i måden, Nana omtaler sig selv på som medarbejder. I en krise på hendes tidligere arbejdsplads vil hun “redde” relationen til virksomhedens kunder og samarbejdspartnere: *“Nana to the rescue,”* (Interview 2: 5) og beskriver ydermere sin stress som: *“Det er lidt ligesom at miste sine superkræfter,”* (ibid.: 10). Hun identificerer sig med superhelten som figur, og stræber efter at være en *“...superwoman. Tænk at være den bedste på hele arbejdspladsen,”* (ibid.: 13).

Optimeringsdispositivet såvel som robusthedsdispositivet er således internaliseret af hende, hvorved hun ser individet, der gør langt mere end det forventede som det eneste acceptable: *“Det der med at komme og [...] “bare lave sit arbejde”, er for mig ikke at være en god medarbejder,”* (ibid.: 12). Grænsen eller distinktionen mellem en “god” og “dårlig” medarbejder går ved det exceptionelle - det forventede bliver at levere mere end forventet. I forlængelse af det exceptionelle, findes der ikke nuanceringer i dets modsvar såsom som middelmådig, ordinær eller almindelig. Derimod er

alternativet, hvad Janne beskriver som “en tom skal”: “... så frygter jeg, at de lige pludseligt ser, at det bare er en tom skal,” (Interview 3: 5). Denne position understreger den afmægtighed, impostorens subjektposition fordrer. Diskursen fremelsker dikotomier, frem for kompleksitet og grader: enten må impostoren subjektivere sig som overmennesket eller stå tilbage som “en tom skal.”

Nana sander, at hun ikke kan leve op til de krav, der stilles til medarbejdere i jobannoncer: “*Det er jo fuldstændig umuligt det, de leder efter,*” (ibid.: 19), hvilket også gælder respondenten Janne: “... *jeg føler aldrig, at jeg kan det, der står i jobopslaget,*” (Interview 3: 10). Noget tyder på, at diskursen i arbejdsmarkedet har skabt en overmenneskelig forventning til den ideelle medarbejder - en, der ikke rigtig findes. Den perfekte medarbejder i optimeringens og robusthedens dispositiv er nærmere en robot end et egentligt menneske. Byung-Chul refererer til computeren som værende det mest ønskværdige i præstationssamfundet - en robust præstationsmaskine, skrællet for negativitet og dermed også skrøbelighed: “*I forbindelse med den generelle positivisering af verden forvandler såvel mennesket som samfundet sig til en autistisk præstationsmaskine,*” (Byung-Chul, 2012: 47). Det underliggende præmis for den overordnede diskurs er dermed, at skrøbeligheden er det svage og uønskværdige, der derfor skal bekæmpes og undertrykkes. Deraf bliver dens antonym, robustheden, det stærke og ønskværdige, der skal fremelskes i mennesket. Respondenten Janne taler i høj grad ind i denne diskurs: “*Det (at tale om følelser på arbejdet og studiet, red.) er jo sådan noget man lidt forbinder med svaghed og at man ikke kan klare mosten [...] ...at man ikke kan klare livet,*” (Interview 3: 3) Når skrøbeligheden konnoteres med svaghed efterlader diskursen et smalt positionsudvalg for subjektet at selektere mellem.

Arbejdsmarkedets fiksering på robuste, resiliente og omstillingsparate medarbejdere efterlader ingen plads til tvivlen, skammen og skrøbeligheden. Den, der tildeles magten på arbejdsmarkedet er dermed den, der kan holde til presset: kynikeren, der er optimerende, effektiv og ikke for følsom. Han “spiller spillet,” dvæler ikke ved måltavlen, og for ham er vejen fra ambition til mål kort. Alt imens bliver det skrøbelige menneske den afmægtige; den, der tvivler på sine egne evner og som ikke kan leve op til diskursens forventninger. For at undgå den afmægtige position og den ekskluderede kategori, disciplineres subjektet til at undgå det skrøbelige. Heri opstår impostoren. Denne figur er fanget mellem skrøbeligheden og robustheden, mellem det inkluderede og det ekskluderede. Det skrøbelige menneske har mulighed for at positionere sig som impostoren, der

ikke passer ind i normens form, men lader som om ved at fornægte sin skrøbelighed og foregive en robusthed.

Arbejdsmarkedet er dermed indrettet således, at medarbejdere må foregive at være robust, forandringsvillig og udviklingsparat. Heri opstår et behov for at kunne "spille spillet" i skuespillet om at være en "den gode medarbejder." Dette fænomen kommer til udtryk i artiklen "Robust medarbejder søges" fra Politiken, hvor nyuddannede Katrine Holm Larsen, har bidt mærke i robusthedens indtog i diskursen og jobannoncerne. Hun vælger at teste det i praksis: "*Jeg skriver sgu, at jeg er robust,*" (Larsen, 2013, Bilag 2: 8). Ved at tage dispositivets ønskede rationaler på sig kommer hun til samtale allerede ved første ansøgning efter sin uddannelse. Udfaldet skyldtes, at de særligt havde bidt mærke i, at hun skrev, hun var robust (ibid.). Ydermere forsøgte hun: "*... at vise (sig, red.) som en stabil og dygtig medarbejder, klar i mælet og ikke det mindste konfliktsky, sårbar eller usikker,*" (ibid.: 9). Katrine demonstrerer her, hvordan arbejdsmarkedet er med til at producere impostorer, når medarbejdere skal foregive visse karakteristika for at få et job.

Ydermere giver artiklen med Katrines eksperiment udtryk for dikotomien mellem det robuste og det skrøbelige, som forefindes i dispositivernes tværgående logik: Den robuste er selvsikker, ønskværdig og nyttig. Den sårbare er usikker, uønskværdig og unyttig. Janne, der identificerer sig som impostor, giver udtryk for denne dikotomi med følgende udsagn: "*Hvis [...] man sidder til en jobsamtale og siger sådan nogle ting (itatesætter sine impostorfølelser, red.), så ville jeg som arbejdsgiver tænke "uuh, red flag." Hun er overhovedet ikke selvsikker og tenderer til depressive, stressrelaterede og angstrelaterede tanker,*" (Interview 3: 8). Indirekte giver Janne udtryk for, at hvis man ikke selvsikker (læs: robust), er man på grænsen til syg, eller kan potentielt blive det. Impostorfølelser, altså følelsen af utilstrækkelighed, forbindes dermed med psykisk ustabilitet. Her har Janne internaliseret diskursen om, at dét, der falder uden for den ønskede norm, er sygt. Selvom Nana ikke direkte identificerer sig som en impostor, taler også hun sig indirekte ind i impostorfigurens rationaler: "*Du vil ikke have det (jobbet, red.) fordi "ej, men jeg er omstillingsparat." Du sidder jo bare og lyver. Alle sidder jo bare et eller andet sted og pisse lyver,*" (Interview 2: 19). Den udtalelse bidrager også med en vigtig pointe. Impostoren er positioneret blandt andre impostorer, som ikke vil vedkende sig det skrøbelige og anerkende de følelser, som ikke er befordrende for udvikling og effektivitet. Den eneste mulighed det skrøbelige subjekt har er at undertrykke, fikse eller på anden vis undgå sin skrøbelighed eller undlade at vedkende sig den.

På den måde bliver impostorens situation selvforstærkende, når alle spiller samme spil: *“...så kan det bare være virkelig hårdt at være omgivet af de her helt perfekte mennesker, der bare kan både have studiejob, frivilligt arbejde og scorer topkarakterer alle steder... helt uden at blinke,”* (Interview: 3). Hvis ingen vedkender sig sin skrøbelighed og sin utilstrækkelighed, bliver incitamentet for at blive ved med “at lade som om” kun forstærket, og maskinen synes ikke til at stoppe. Subjekter disciplinerer hinanden såvel som sig selv iført en maske af robusthed.

Bedrageren og dens konnotationer

Følgende afsnit vil fokusere på, hvilken betydning impostorens denotation og konnotationer har for figuren, og se nærmere på, hvilke potentielle implikationer det måtte have for dens subjektposition.

Indledende er det relevant at kortlægge, hvordan impostoren definerer sig selv. Definitionen tyder på at basere sig udelukkende på de følelser, der er forbundet med fænomenet. Det Kongelige Teaters direktør, Kasper Holten, er selvudnævnt impostor og har beskrevet det på følgende måde i en artikel i Zetland: *“... det er jo frygten. At man i virkeligheden ikke har talentet,”* (Holten i Thorsen, 2019, Bilag 2: 37). Respondenten Janne beskriver det som en følelse af karriereangst, som hun uddyber med: *“... jeg føler, at folk tilskriver mig større værdi og større kunnen, end jeg kan. Så tror jeg generelt at folk forventer, at jeg kan meget mere, end jeg kan,”* (Interview 3: 7). Dette adskiller sig på sin vis fra impostorens direkte denotation. *Bedrager* anses for den direkte oversættelse af “impostor,” og det er svært at modsige sig, at bedrageren som figur bærer en utvetydigt negativ værdi. Ved opslag i synonymordbogen findes adskillige nabobegreber til bedrageren såsom svindler, fupmager, snydepels, forræder m.fl. Dette gør, at bedrageren, og dermed impostoren bliver en uønskværdig kategori at subjektivere sig i. Det kan bl.a. ses i respondenterne Jannes udsagn om, at hun ikke velvilligt vil forbindes med bedrageren. Til trods for, at hun kalder sig selv impostor, vil hun ikke identificeres med bedrageren, for som hun selv siger det: *“...det er jo bare så negativt ladet ikke.. bedrager synes jeg også lyder lidt kriminelt,”* (Interview 3: 5). Hun er ikke alene om at vige uden om den kategorisering, som diskursen egentlig fordrer. Kasper Holten udtaler sig på følgende måde om sine impostorfølelser i Zetlands artikel: *“Jeg kalder det bluff. [...] I bedraget er der en kynisme, bluff kan jeg bedre lide,”* (Holten i Thorsen, 2019, Bilag 2: 37). I impostorenes udsagn findes der dermed nogle forskelligartede definitioner af bedrageren: her kynikeren eller den kriminelle. Kynikeren er det maniske, ufølsomme og robuste arbejdsmenneske, som egentlig fremelskes i diskursen, mens den kriminelle er derimod noget højst

uønskværdigt og vidner om, hvordan impostorens følelse af utilstrækkelighed fremmedgøres inden for diskursen. Impostorens forbrydelse er at føle sig utilstrækkelig i et samfund, hvor der ikke er plads til denne følelse eller til ikke at leve op til idealet om det robuste overmenneske. Impostorens konnotationer siger dermed noget helt centralt om diskursen, figuren er placeret i. Ved at betegne impostorens følelser som et bedrag fremmedgøres de - utilstrækkeligheden, frygten, tvivlen osv., selvom disse er en helt grundlæggende del af menneskelivet. Dette vidner om robusthedsdispositivets udsigelseskraft, hvor følelser, der ikke associeres med det robuste, bliver betegnet som uønskværdigt, eksempelvis, når følelsen af utilstrækkelighed skal betegnes som et bedrag.

Problematisering

Dette afsnit af analysen vil beskæftige sig med problematisering, og deraf hvilken adfærd, der problematiseres inden for diskursen. Dette vil gøres gennem to afsnit hhv. Patologisering og lykke og Find dig selv.

Patologisering og lykke

Ved gennemgang af diskursen omkring optimerings- og robusthedsdispositivet, bliver det klart, at det forventede af mennesket er optimeringen af selvet. Det problematiserede inden for diskursen er derfor, når mennesket fejler i opgaven at optimere sig selv – og videre, når mennesket ikke trives i det optimerende liv. Når mennesket ikke formår at forvalte sit eget optimeringsprojekt, patologiseres det med lidelser som angst, stress og depression, der i dag er meget udbredt. Eksempelvis er hvert syvende barn diagnosticeret med angst i Danmark (Skyum & Vestergaard, 2020, Bilag 2: 45). Alain Ehrenberg har i sin bog “Det udmattede selv” (2010) forsket i depressionen, og hvordan dette fænomen gennem tiden konstitueres (Ehrenberg, 2010). Ehrenbergs analyse trækker på magtanalytikken i den forstand, at det undersøges, hvordan magten intervenserer med den depressive liv. I sin bog beskæftiger Ehrenberg sig med et centralt spørgsmål: hvordan depressionen har fået status som en sociologisk succes - altså hvordan og hvorfor depressionen er blevet så udbredt en diagnose, som den er i dag (ibid.). Ehrenberg pointerer, at depressionen siger noget væsentligt om, hvad det vil sige at være menneske i vor tids samfund. Den deprimerede er mennesket, der udmattes af de normative forventninger om, at individet, i individualiseringens navn, kontinuerligt skal jage sig selv og forvalte sin egen frihed (ibid.). I den forstand undersøger Ehrenberg, hvordan det sociale, politiske og økonomiske spiller sammen og skaber den virkelighed

og de normative forventninger, som det udmattede selv, den deprimerede, lever i: *“Depressionen er en måde at formulere de problemer, der opstår, når ikke alene samfundet, men også man selv forventer at bestemme og handle frit [...] Depressionen er det sprog, i hvilket den pris, der er at betale for et nyt normsæt, formulerer sig,”* (Ehrenberg, 2010: 19). Ifølge Ehrenberg er der sket et samfundsmæssigt skift i opfattelsen af psykisk sygdom, herunder depressionen. Han beskriver, hvordan depressionen har løsrevet sig fra forestillingen om sindssyge og er blevet “normalt” i den forstand, at depressionen kan ramme alle (Ibid.). Derudover forklarer han skiftet med, at depressionen er gået fra at omkredse polariteten mellem det tilladte og det forbudte til polariteten mellem det mulige og det umulige (Ehrenberg, 2010). Patologier som depressionen knyttes derfor til den udtømmelige, menneskelige potentialitet, hvori mennesket forventes at kunne forvalte sin egen frihed – og sygeliggøres, hvis det fejler.

Som tidligere nævnt lever præstationssubjektet under et konstant krav om forandring, men hertil hører også et krav om autonomi og selvrealisering. Samtidig er det op til mennesket selv at varetage dette projekt, eftersom initiativet har erstattet lydigheden (Ehrenberg, 2010). På denne måde virker biomagten hensigtsmæssigt, når individer selv påtager sig ansvaret og initiativet omkring at skulle regulere sig selv til at opfylde samfundsmæssige idealer. Som Ehrenberg selv beskriver det: *“[...] Masse mennesket er sin egen suveræne hersker,”* (Ehrenberg, 2010: 36). Når man ikke kan leve op til samfundsidealer, er det individets eget ansvar, hvorved kritikken vendes fra samfund mod individet selv (Willig, 2013). Denne internalisering af ansvar og skyld kommer til udtryk i interviewet med Nana, da hun forklarer, hvordan hun har fået stress for anden gang: *“Endelig kom jeg et sted, hvor man faktisk bliver behandlet ordentligt. Og alligevel har jeg formået at gøre det samme, mod mig selv, som jeg gjorde et sted, hvor jeg havde det rigtig dårligt. Fordi mine forventninger til mig selv overgik alt det andet,”* (Interview 2: 13). Her bliver det tydeligt, hvordan Nana føler, at det er hendes egen skyld og hendes eget påskud at skulle give: *“... 120 procent. Hver dag,”* som hun selv beskriver det (Interview 2: 11). Optimeringsdispositivet kommer her til udtryk ved, at optimeringen disponeres, internaliseres og ageres, som om det kommer inde fra Nana selv. Her kan det altså spores, hvordan biomagtens styring bliver til selvstyring i individets optimering af sig selv (Foucault, 1994).

I forlængelse af problematiserede i ikke at kunne følge med optimeringen, sker der også en problematisering, hvis det optimerende ikke er befordrende for lykke. Lykken er genstanden for det

moderne menneskes begær og har fået status som målet for “det gode liv” (Ahmed, 2016). Det optimerende, lykkelige menneske er billedet på det optimale menneske i biomagten: Det nyttige menneske, der optimerer sig selv af sig selv og samtidigt er lykkeligt. I optimeringsdispositivet bliver lykken derfor instrumentaliseret og bliver et middel mod det optimerende mål såvel som målet for alle midler (Ahmed, 2016). Sara Ahmed beskriver, i den forbindelse, hvordan lykken er blevet et politisk anliggende og et værktøj til at lave målinger på befolkningen: *“Lykke bliver en sandere måde at måle fremskridt på; lykke er så at sige den ultimative performance-indikator,”* (Ahmed, 2016: 19). I den forstand bliver lykken en del af optimeringsprojektet, som subjektet ønskes at udføre. Lykken kan dermed betegnes som et biopolitisk rationale, som kan bruges til at rette befolkningens adfærd i en bestemt retning (Foucault, 1994). Her er der tale om en governmentality, hvor ideer om det gode, ønskværdige, lykkelige liv bliver en rettesnor for befolkningens levevis (Christensen & Hamre, 2018). Sara Ahmed beskriver dette meget sigende: *“Intet er lettere end at betegne den situation, man vil påtvinge andre, som lykkelig,”* (Ahmed, 2016: 17).

Lykken er dog et diffust begreb, der defineres i uendelige floskler, eksempelvis af den amerikanske coach og “motivationstræner” Tony Robbins: *“Happiness equals progress,”* (Clifford, 2017). Lykken er derfor i sig selv svær at afgrænse, og kan kun defineres ud fra dens modsvar – alt det lykken ikke er – det ulykkelige, tunge, triste, melankolske, ineffektive, svage, skrøbelige osv. Deraf kan lykken ses som en robusthedsindikator, der viser evnen til at undgå de negative følelser, som forbindes med det ulykkelige og det skrøbelige. Som Krause Frantzen beskriver det: *“Tidens lykkepåbud også er en form for depressionsforbud,”* (Krause Frantzen, 2018: 25). På den måde bliver lykken et udtryk for den resiliens, der skal til for at kunne leve det optimerende, lykkelige liv, hvilket giver udtryk for robusthedens dispositiv. Manglende lykke bliver, i den forstand, et udtryk for manglende psykisk robusthed, hvilket viser sig i en kronik fra Jyllands-Posten. Her udtaler praktiserende læge, Marianne Mørk Mathiesen: *“Tidligere var det gamle ensomme koner, der fyldte lægernes venteværelse, nu er det privilegerede unge mennesker, som kommer sammen med deres omsorgsfulde mor med krav om sygemelding pga. depression eller angst,”* (Mathiesen, 2016, Bilag 2: 30). Udsagnet beskriver ikke lykken direkte, men der foreligger et klart budskab om, at *privilegerede unge mennesker* burde have den psykiske robusthed – de forventes at være lykkelige og ikke få diagnoser. Denne tankegang kommer også til udtryk hos respondenterne Janne: *“Vi lever i et land, hvor vi hverken har krig eller sult [...], og alligevel går man ned med flaget. Og vi har reelt*

set ikke noget at brokke os over. Så må man lige stramme ballerne og fucking gå på arbejde (griner). Hvor svært kan det være?" (Interview 3: 3).

Ovenstående artikulerer nogle normalitetsforventninger, som dispositiverne fordrer. Det forventes, at man kan "følge med" og hele tiden være i bevægelse, hvilket er centralt for optimeringsdispositivet. Samtidig forventes det, at optimeringen som livsvilkår er medskaber af lykke for subjektet. Disse normalitetsforventninger er, blandt andre elementer, et udtryk for normen i biomagten, hvor adfærd klassificeres ud fra en norm om, hvornår det levede liv er et acceptabelt liv (Carnera, 2010). Problematisk er det dog, at denne norm - kravet om optimering, om det uendelige *mere* - ikke stopper. Der findes ikke et toppunkt eller et endegyldigt mål, hvor man kan dvæle, når dette er opnået. Derfor kan normen i dag siges at have udviklet sig til en ekstrem, som kun den maniske kan leve op til. Det middelmådige er blevet dovent, og som Brinkmann siger det: *"At stå fast, der hvor man er, svarer i dag til at gå baglæns,"* (Brinkmann, 2014: 10). Manien, der skal til, for at opfylde normalitetsforventningerne kommer til udtryk i empirien ved jobopslag med udsagn som: *"Du bliver en del af en dynamisk arbejdsplads i konstant udvikling, hvor vi hver dag tilgår vores opgaver med et højt energiniveau, en løsningsorienteret fleksibilitet og omstillingsparathed,"* (Bilag 1H: 12). Et konstant *højt energiniveau* er et klart udtryk for, hvordan der søges det maniske menneske, som kan fortsætte i et accelererende tempo. Manien er blevet normalen: overmennesket, der kan følge med accelerationen.

Når overmennesket fejler, efterlades subjektet med utilstrækkeligheden, der kommer af ikke at leve op til de eksisterende idealer. Derfra kan lidelser som depression, angst og stress manifestere sig. Ehrenberg beskriver depressionen således: *"Denne tilstand fremstår som en ansvarssygdom, hvor utilstrækkelighedsfølelsen er fremherskende,"* (Ehrenberg, 2010: 29). Ehrenberg mener endda, at man kan kalde depressionen for en *"utilstrækkelighedens patologi,"* (ibid.: 36). Inden for psykiatrien sygeliggøres utilstrækkeligheden og herved også skrøbeligheden – det skrøbelige menneske, der ikke kan følge med accelerationen. Det er her, at impostoren opstår. Når skrøbeligheden og følelsen af utilstrækkelighed forbindes med det syge, opstår behovet for at "dække over" sin skrøbelighed – impostorfølelserne – og herved opstår umiskendeligt et bedrag, hvor man skal foregive at være mere robust, mere lykkelig og mere *tilstrækkelig* end man reelt føler sig. Sygeliggørelsen af det skrøbelige kan siges at række ud over utilstrækkeligheden. I lyset af det altoverskyggende fokus på det positive, bliver det negative og de 'negative følelser' såsom skam,

skyld og sorg fremmedgjorte (Byung-Chul, 2012). Dette kommer til udtryk i et debatindlæg fra Politiken, hvor der stilles spørgsmålstejn til den måde, vi snakker om psykisk sygdom på: *”Det er på en eller anden måde lykkedes os at skabe en diskurs, hvor ubehagelige følelser ikke længere er en del af et sundt og normalt følelsesregister,”* (Ditlevsen, 2019, Bilag 2: 21). Dette er en interessant pointe ift. impostoren, der netop opstår idét helt normale, menneskelige følelser bliver sygeliggjorte – tvivlen, utilstrækkeligheden, angsten for ikke at være god nok. Som Janne, den selvudnævnte impostor, beskriver det: *”Så de lige pludseligt opdager, at man ikke kan det, de troede man kunne, og at man dermed ikke er god nok,”* (Interview 3: 5).

Ehrenberg beskriver ydermere, hvordan depressionen kan ses som en handlingspatologi, hvor mennesket mister evnen til at jage sig selv, og dermed anses for at have en “funktionsfejl” (Ehrenberg, 2010: 20). Dette kan ligeledes siges at gøre sig gældende for andre patologier, som stress og angst, som respondenteren Nana lider under. Hun beskriver selv den manglende evne til handling, da hun oplevede stress for første gang: *”Og da jeg kom hjem og skulle starte igen. [...] Jeg stortudede og kunne faktisk ikke rigtig køre bil. Og så kom jeg op på parkeringspladsen og så kunne jeg ikke bevæge mig. Så jeg sad bare i min bil foran firmaet og bare græd. Det skulle virkelig bare tage alt, hvad jeg havde at skulle gå derind igen,”* (Interview 2: 4). Dette citat beskriver, uden depressionsdiagnosen, hvad Ehrenberg betegner som *det udmattede selv*, der fysisk ikke kan handle mere (Ehrenberg, 2010). Hver dråbe af energi og handlekraft er opbrugt. Handlingspatologien kan også bruges til at beskrive impostoren, blot på en lidt anden måde. Impostoren kan, ligesom den depressive, ikke leve op til kravet om at skulle forvalte sin egen frihed. Dog bliver impostorens respons en tilstand af påtvungen handlekraft til forskel fra den depressive handlingslammelse. Dette kommer eksempelvis til udtryk i Zetlands artikel om impostorfænomenet: *“...Jonathan Tybjerg, der også slog markant ud i impostortesten, skrev til mig (forfatteren, red.): ‘Jeg tror også, at det er meget god benzín som journalist, for man bliver ligesom tvunget til at være grundig, hvis man ikke vil afsløres,’”* (Thorsen, 2019, Bilag 2: 41). Impostoren tvinges således til handling i spændingsfeltet mellem den påtvungne robusthed og den fornægtede skrøbelighed. Denne handlekraft sker dog parallelt med en *”Eksistentiel utilpashed,”* ligesom det gør sig gældende for den deprimerede (Ehrenberg, 2010: 31). Således ligger impostorfiguren og den deprimerede tæt op af hinanden, og siger begge noget vigtigt om konsekvenserne af præstationssamfundets krav og idealer.

Find dig selv

I præstationssamfundet forefindes en idé om, at selvet skal udvikles og *findes*. Der eksisterer altså et påbud om, at der findes et selv, som gennem forskellige selvrealiseringspraksisser kan graves frem indefra: *”Der eksisterer en udbredt pop-psykologisk forestilling i vores kultur om, at det egentlige jeg - selvet, kernen, eller hvad vi nu kalder det - er inde i os, og at socialiseringen og andre menneskers krav skaber et falsk selv, som skal overvindes,”* (Brinkmann, 2014: 29). Inden for diskursen eksisterer der en problematisering af, når mennesket ikke formår at finde sig selv. Opgaven i at skulle finde sig selv er ikke kun henvendt til privatlivet, men gennemsyrrer også arbejdslivet, hvor jobbet bliver en del af det selvrealiserende projekt. Dette kommer til udtryk i utallige jobopslag, hvor *personlig udvikling*, som nævnt tidligere i analysen, understreges som et løfte fra virksomhederne: *”En udfordrende og spændende karriere i en vækstorienteret koncern, der sætter din faglige og personlige udvikling højt,”* (Bilag 1F: 9). Personlig udvikling er et udbredt begreb i organisationer i dag, og bliver et buzzword i selvrealiseringsprojektet om at finde sig selv. Medarbejdere bliver bekendt med virksomhedernes udviklingskrav allerede fra ansættelsesstart, som det kan ses i jobannoncer, men også senere i ansættelsen, nærmere bestemt i MU-samtalen. Dette kommer til udtryk i MU-skemaet fra Virksomhed A, hvor medarbejderen rates på en skala fra 1-5 ud fra udsagnet *Tager ansvar for personlig udvikling* (Virksomhed A: 2). Den personlige udvikling kan, i dette tilfælde, ikke undslippes, men er et ansættelseskrav. Selvom *personlig udvikling* kan lyde som et lovende og omsorgsfuldt tiltag fra virksomhedens side, kan det i virkeligheden vise sig at være et forførende dække over en udviklingstvang. Den personlige udvikling og opgaven i at *finde sig selv*, er dermed blevet et værktøj for virksomheder til at presse mere udvikling ud af deres medarbejdere. Derfor kan idéen om den personlige udvikling ses som et udtryk for et biopolitisk rationale, hvor individet, der konstant søger at *finde sig selv* fastholdes i en konstant udviklingstilstand. For at kunne holde til den konstante udvikling, skal selvet være robust. Heri kommer både optimerings- og robusthedsdispositivet til udtryk. Kravet om at finde sig selv – *ved du, hvem du er?* er derfor ikke et frikort til at være 100% sig selv. Det autentiske selv skal stadig være det optimerende, effektive selv, der køber accelerationens logikker. Dette kommer til udtryk i kronikken af Mads Nipper: *”Hvordan udvikler jeg mig konstant som leder? [...]Hvordan kan jeg hver eneste dag give mine kolleger endnu mere energi til at være den bedste version af sig selv? [...] Det er udvikling og fremdrift,”* (Nipper, 2020, Bilag 2: 13). Heri ligger en antagelse om, at kollegaernes *bedste version af sig selv* er selvet i konstant udvikling. Idéen om det gode liv, den gode borger og den gode medarbejder sættes dermed i direkte forbindelse med selvrealiseringen,

hvor man kan finde *den bedste version af sig selv* – det mest produktive selv: ”*Den ideelle medarbejder er i dag den, der hele tiden tager ansvar for sin egen udvikling,*” (Brinkmann i Vestergaard, 2014, Bilag 2: 33).

Inden for disse rationaler findes der dog et paradoks, når mennesket både skal udvikle sig og finde sig selv på samme tid. Det kan synes som et kontraintuitivt påbud, at man skal *være sig selv* samtidig, med at man hele tiden skal *forny sig selv*. Disse to aspekter kan dermed siges at være et oxymoron. Det er i dette spændingsfelt, at impostoren endnu engang bliver relevant. Mennesket, der forventes at løbe med udviklingen og samtidig skal finde et autentisk selv – løbe og stå stille på samme tid – udvikler en facade i spillet om at lade som om, at disse to krav kan opfyldes simultant. Heri opstår følelsen af bedrag hos impostoren, og frygten for, at omverdenen vil indse, at det autentiske selv slet ikke findes inde bag facaden. Janne beskriver i den forbindelse: ”*Jeg føler tit at folk har en eller anden idé om, hvem jeg er. De tror, at jeg kan så og så meget. Og så frygter jeg, at de lige pludseligt ser, at det bare er en tom skal,*” (Interview 3: 5). Heri ligger en rå skrøbelighed i realisationen af, at man måske slet ikke ved, hvordan man er sig selv, eller hvem *sig selv* i virkeligheden er. Således bliver impostoren symbolet på det menneske, der fejler i jagten på at finde sig selv og samtidigt forsøger at dække over den realisation. Her er det interessant at stille sig kritisk over for idéen om et selv, der kan findes, og hvorvidt dette projekt sætter mennesket op til at fejle. Som Brinkmann skriver det: ”*Det værste ved at mærke efter er, at det ofte er et redskab til at ”finde sig selv”. Det ender næsten altid med en skuffelse, da man typisk finder sig selv i sofaen i færd med at spise slik,*” (Brinkmann, 2014: 23).

Teknologier

I foregående afsnit blev det beskrevet, hvordan det problematiseres, når mennesket ikke optimeres. Ligeledes problematiseres det, hvis mennesket ikke trives i optimeringsprojektet samt hvis mennesket fejler i opgaven om at *finde sig selv*. Dette afsnit vil beskrive de teknologier, der er sat i stand til at afhjælpe det problematiserede. Der findes mange teknologier, som kunne være relevante i denne sammenhæng, men denne analyse har begrænset sig til tre, hhv. selvhjælpslitteratur, diagnoser og MU-samtaler.

Selvhjælpslitteratur

En teknologi, der er relevant at bringe frem i lyset ifm. impostoren er selvhjælpslitteraturen. Ifølge Sara Ahmed kan man tale om, at der i dag findes en decideret lykkeindustri, som producerer og konsumerer selvhjælpslitteratur, som skal hjælpe individet til at blive mere lykkeligt (Ahmed, 2016). Selvhjælpslitteraturen er en instans til at hjælpe mennesker, der ikke kan leve op til eksisterende optimeringsrationaler og lykkekrav. Derfor kan selvhjælpslitteraturen ses som en teknologi, der inviterer til, at individet selv afhjælper deres problemer. Iboende i selvhjælpslitteraturen er derfor pointen med biomagtens selvledelsesprincip indforstået - det er subjektets eget ansvar at hjælpe sig selv til at passe ind i de herskende rationalers skel for godt og dårligt, rigtigt og forkert, sundt eller usundt/sygt.

Dette gør sig også gældende for impostorfænomenet, hvor selvhjælpslitteraturen udgør et værktøj til, på forskellige måder, at komme af med sine impostorfølelser. Valerie Young er en af de mest kendte forfattere indenfor dette felt, som i sin bog "The Secret Thoughts of Successful Women" beskriver, hvordan man kan tackle sine impostorfølelser eksempelvis ved at afsløre, hvad hun kalder for "*Your inner crusher*." Denne *crusher* er en betegnelse for en indre stemme, der fortæller løgne, som skal overvindes, eksempelvis, at man er uintelligent og utilstrækkelig (Young, 2011: 83). Young får her, måske uintentionelt, kategoriseret impostorens følelser som løgne. Dermed bliver de ikke anset som legitime følelser, hvilket leder tilbage til, hvad der tidligere i analysen er beskrevet som tendensen til at negligere eller undgå negative følelser. Budskabet i Youngs selvhjælpfilosofi er klart: impostorfølelserne kommer indefra. De er noget iboende i mennesket, som skal afhjælpes af individet selv ved gennemgående selvransagelsesarbejde, så det bliver muligt at overkomme sit eget "*self-limiting pattern*," som Young kalder det (Young, 2011: 86). Her anes altså den selvsamme optimeringstankegang, der har skabt impostoren helt fra begyndelsen, som det er beskrevet tidligere i analysen. Hun skriver endvidere: "*But growth is not meant to make us comfortable. Its purpose is to stretch us so we can perform at our full potential and achieve our highest purpose*," (Young, 2011: 87). Dette *highest purpose* som hun beskriver, er et udtryk for optimeringen af selvet – at der findes en *bedste udgave* af mennesket, som for alt i verden må og skal opnås. Således udtrykker Young præstationssamfundets imperativ om, at det at kunne er det samme som det at skulle (Byung-Chul, 2012). Hun mener, at individets *highest purpose* bl.a. kan opnås ved at: "*Fake it till you make it*," (Young, 2011: 196). Dvs. at man skal lade som om, man ikke har sine impostorfølelser – at dække følelsen af bedrag med mere bedrag.

Heri kan der argumenteres for, at den selvhjælpslitteratur, der har til formål at hjælpe impostoren, i virkeligheden er mere af den samme logik, der tager afsæt i optimeringsrationalernes og accelerationskulturens påbud. Selvhjælpslitteraturen er dermed en del af optimeringsdispositivet, der disponerer den selvoptimerende, selvudviklende adfærd, som subjektet tillæres. Således bliver selvhjælpslitteraturen en teknologi, som bærer karakter af slangen, der bider sig selv i halen. Den producerer mere af den samme subjektivering, som den reelt burde afhjælpe – at der er noget galt med subjektet, som har impostorfølelser, og endvidere, at subjektet skal lave om på sig selv, hvis dette er tilfældet. I den forbindelse kan selvhjælpsbøgerne også betegnes som en selvteknologi, der i praksis bliver en kilde til, at subjektet subjektiverer sig selv ud fra det givne selvhjælpsbudskab – *er jeg en impostor? Kan jeg ændre min adfærd?* Selvhjælpslitteraturen bliver en måde at udføre styring til selvstyring, så individer, i forvaltningen af deres eget liv, lærer at afhjælpe sig selv fra sin utilstrækkelighed, da dette ikke er befordrende for det optimerende liv.

Diagnoser

I forlængelse af afsnittet om patologisering, er det nærliggende at benævne diagnoser som en teknologi. Diagnoser opstår som en løsning på de ting, der problematiseres - det ineffektive, ulykkelige menneske. Diagnoser bruges til at sygeliggøre de følelser, som kategoriseres som uønskværdige i samfundet, og som derfor ikke skal fremelskes. Med diagnosen kommer biomagtens regulering af befolkningen derfor til udtryk, i dens intervensering med kroppen og dens helbred (Foucault, 1994). Patologiseringen af forskellige følelser vidner også om et forsøg på at kategorisere den adfærd, der problematiseres – adfærden hos det ikke konstant accelererende og udviklende subjekt. Denne patologisering vidner om et bestemt sandhedsregime baseret på forskning og videnskab, som bestemmer skellene mellem syg og rask. Når videnskaben definerer disse ”sandheder,” skaber det bestemte mulige subjektiveringer, som mennesket subjektiverer sig selv ud fra. Når individet erklæres sygt via en diagnose som depression, stress eller angst subjektiverer det også sig selv som sygt. Dette kan ses i interviewet med Nana, der er blevet diagnosticeret med stress og får hjælp af sin psykolog til at sætte ord på, hvad stress betyder for hendes forhold til sin kæreste: *“... på det tidspunkt vidste jeg ikke, hvad stress var [...] Det er okay, at du ikke kan være særligt affectionate, fordi det ejer du ikke lige nu. Det har du ikke overskud til. Det eneste du har overskud til, det er de primære ting, du skal i livet – sove, spise, skide. Og så kører vi igen,”* (Interview 2: 8).

Subjektivering ud fra en diagnose er ikke problematisk i sig selv, men man kan stille sig kritisk overfor, hvorfor det er nødvendigt at kategorisere subjektet som sygt, før det bliver muligt at sætte ord på og reagerer på sine følelser. Ligeledes kan man også sætte spørgsmålstegn ved, hvorfor det er nødvendigt for folk at *gå ned med stress*, før det bliver legitimt at tage en pause fra accelerationen og optimeringen, hvilket kommer til udtryk i interviewet med Signe, der også har haft stress: *"Det måtte jeg ikke (gå på deltid, red.), så jeg startede ud på 37 timer indtil jeg så gik ned med stress [...] så blev det ligesom nemmere at tale med min leder om at komme ned i tid. Hvilket man jo kan mene er lidt skørt, at man skal nå at brage ned før man får lov til at gå ned i tid,"* (interview 1: 5). Krause Frantzen stiller, i den forbindelse, centrale spørgsmål til depressionsdiagnosen: *"Hvorfor denne udbredte trang til at få en diagnose, hvorfor er der denne tryghed i diagnosen? Er det, fordi det kun er legitimt at være ulykkelig, hvis man er blevet diagnosticeret som depressiv?"* (Krause Frantzen, 2018: 20). Samme spørgsmål kan stilles om andre diagnoser som stress og angst, der ligeledes kan ses som en form for ulykkelig tilstand, og i visse tilfælde kan opstå som reaktion på samfundsstrukturer og -idealer. Svaret på Krause Frantzens spørgsmål kan besvares med, at robustheds- og optimeringsdispositivet gennemsyrrer alle samfundets delelementer - organisationer, institutioner, individet, praksisser, procedurer osv., hvilket efterlader meget lidt plads til at stille sig kritisk overfor rationalerne. Disse udfylder alle samfundets mulige aspekter og krystalliseres som *virkeligheden* - det er bare sådan, livet er. Disse krystalliserede opfattelser er udtryk for governmentalitetens subtile magtudøvelse, hvor befolkningen ledes i ønsket retning, og hvor en bestemt levevis disponeres, normaliseres og internaliseres af individer (Christensen & Hamre, 2018).

Diagnoser fungerer som et anormalitetsstempel og vidner om diskursens skel mellem syg og sund. Som Brinkmann beskriver det: *"Det decelererende individ, som går ned i fart snarere end op - og måske går helt i stå - fremstår i en manisk udviklingskultur forkert og fortolkes let som patologisk (deprimeret),"* (Brinkmann, 2014: 11). Impostorfænomenet kan, i den forbindelse, ses som en form for diagnose, der er til for at kategorisere de uønskede impostorfølelser, som noget anormalt og patologisk. Ehrenberg formulerer her et centralt spørgsmål: *"Kan man skelne mellem hverdagslivets sorger og den patologiske lidelse?"* (Ehrenberg, 2010: 32). Centralt er det nemlig, at diagnoser i dag bruges i flæng, hvilket potentielt vidner om en lappeløsning over det faktum, at vi har indrettet en arbejdsmoral og -standard, som gør et kollektivt problem til et individuelt problem. I denne forbindelse er det relevant at pointere, at samfundsudviklingen det sidste århundrede er gået så

stærkt, at menneskehjernen rent evolutionært ikke kan følge med accelerationen. Dette kommer til udtryk hos professor i neuropsykiatri, Raben Rosenbergs usagn: *“Den moderne livsform er meget krævende, husk på, at vores hjerner er udviklet og tilpasset gennem årtusinder til et socialt miljø svarende til stenalderniveau. Evolutionært er den ikke gearret til nutiden. Derfor er vores måde at leve på meget patogen, altså sygdomsfremkaldende,”* (Rosenberg i Rasmussen, 2018, Bilag 2: 18). Fremkomsten af diagnoser kan derfor ses som et symptom på et samfund i krise, som Krause Frantzen beskriver det (Krause Frantzen, 2018), hvor vi har indrettet et samfund og et arbejdsliv, der gør folk syge og samtidigt opretholder et rationalt om, at det er forkert at blive syg.

MU-samtalen

MU-samtalen kan betegnes som en teknologi, der er istandsat til at få medarbejdere til at forholde sig til sig selv ud fra bestemte parametre. I empirien forefindes to forskellige MU-skemaer, der begge fungerer som en rettesnor for selve samtalen. Her bliver medarbejderne målt op imod nogle, på forhånd definerede virksomhedsværdier, eksempelvis i Virksomhed B, der har værdierne *Excellence, agility og dedication* (Virksomhed B: 6). Disse beskrives som *corporate values*, men giver nærmere udtryk for en ønsket adfærd, som det skal vurderes, hvorvidt medarbejderen effektivt optager og arbejder ud fra. Ligeledes bliver medarbejderne målt ud fra udsagn, der demonstrerer en ønsket adfærd, såsom *”Stræber efter forbedring,”* eller *”Eksekverer og får tingene gjort,”* (Virksomhed B: 3). Endeligt bliver medarbejderen også vurderet ud fra ønskede kompetencer som *proaktivitet* med dertilhørende beskrivende ord, som: *”Jeg har drive og energi og tager initiativ til problemløsning”* og *”Jeg er fleksibel og klar til at omstille mig,”* (Virksomhed B: 7). Akkumuleret giver alle disse udsagn udtryk for et ideal, som virksomhederne ønsker at forme medarbejderen til at være. Dog kan det tænkes at være vanskeligt at finde et individ, der kan identificere sig med alle disse udsagn, såsom: *”Jeg viser engagement og motivation til udvikling af afdelingen,”* *”Jeg viser initiativ og vedholdenhed i mit arbejde,”* *”Jeg er entusiastisk i min måde at arbejde på,”* *”Jeg viser en oprigtig interesse i det, vi er her for,”* (ibid.). Dermed giver disse MU-skemaer udtryk for, at der søges et *overmenneske*, som før er nævnt i analysen – mennesket med superkræfter. Hensigten med MU-samtalen er at dirigere medarbejderen hen imod idealet, overmennesket, så virksomheden kan skabe de mest produktive og robuste medarbejdere og rette de medarbejdere ind, som ikke passer til eller ikke aspirerer mod idealet. Biomagten kommer her til udtryk, idet MU-samtalen kan ses som en teknologi, der lærer medarbejderen at forholde sig til sig selv og sammenligne sig selv med den ideelle medarbejder. MU-samtalen kan derfor ses som en praksis, der skaber en tvungen

selvevaluering, hvor medarbejderen udvikler et selvforhold og lærer at regulere sin egen adfærd til at stemme overens med virksomhedens ønskede adfærd. Derfor kan MU-samtalen betegnes som en selvteknologi, hvor medarbejderen lærer sig selv at være på den ønskede måde. I MU-samtalen forefindes der dermed et selvskabende element, hvor medarbejderen konstitueres som subjekt både overfor sig selv og for lederen – som en medarbejder, der vurderes på en skala mellem den *gode* og den *dårlige* medarbejder.

I empirien er det ikke kun lederen, der skal rate medarbejderen, men medarbejderen skal også rate sig selv. MU-samtalen er, på den måde, ligeledes et udtryk for pastoralmagten (Christensen & Hamre, 2018), hvor medarbejderen skal “bekende sig” til sin leder omkring egen adfærd, performance og udvikling. Hyrdemetaforen kan her anvendes til at illustrere dette scenarie. Lederen kan ses som hyrden, der leder medarbejderen (fåret) i samtalen. Magtudøvelsen i MU-samtalen er tofoldig, ligesom i hyrdemetaforen. På den ene side kan lederen bruge samtalen til at drage omsorg ved at skabe udvikling, retning og tryghed for medarbejderen på en befordrende måde. På den anden side kan samtalen også bruges som en styrende og fordækt praksis, hvor samtalen foregives at være et udtryk for omsorg og interesse for medarbejderens velbefindende, men i virkeligheden er et udtryk for virksomhedens instrumentelle hensigter. Denne instrumentelle tankegang kan anes i empiriens MU-skemaer, og kommer bl.a. til udtryk i Virksomhed B, hvor en andel af samtalen omhandler en *Personlig udviklingsplan*. Nedenunder beskrives hvad denne plan kan indeholde: ”*Beskriv de ønskede kompetencer, og beskriv hvilke aktiviteter der skal til for at opnå de ønskede kompetencer; fx uddannelse, projektdeltagelse, jobtræning, nye opgaver, anden vægtning af opgaver, værktøjer mv.*,” (Virksomhed B: 4). I denne uddybning gives der udtryk for nogle forskellige udviklingsområder, der tydeligvis ikke har noget at gøre med personlige udvikling. Det personlige bliver brugt til at beskrive det faglige – kompetencer, performance, udviklingspotentialer. MU-samtalerne i empirien kan derfor siges at indeholde tomme løfter og forførende budskaber om, at medarbejderens personlige udvikling er vigtig for virksomheden. I virkeligheden er disse løfter dog i højere grad et værktøj til at rette medarbejderen yderligere hen mod den ønskede idealmedarbejder.

Ydermere kan dette brug af forførende budskaber som *personlig udvikling* ses som et tegn på, hvordan den positive psykologis rationaler er sivet ind i medarbejderplejen, som ses i forsøget på at gøre arbejdet til en del af medarbejderens selvudviklingsprojekt. Dette kommer til udtryk i udsagn,

som medarbejderen måles op imod, såsom: “*Besat af kundeoplevelsen,*” (Virksomhed A: 3). Et krav om at medarbejderen ligefrem skal være *besat* af sine arbejdsopgaver giver klart udtryk for, hvordan virksomheden griber ind i mennesket og forsøger at gøre det faglige til et personligt anliggende - at medarbejderen, på sin vis, skal smelte sammen med virksomheden og dennes rationaler. MU-samtaler, der indrettes på denne måde kan betegnes som, hvad Kirkeby betegner som en intimteknologi, hvor MU-samtalen bliver et kompliceret kontrolinstrument, hvis hensigt er at forme og kontrollere medarbejdernes adfærd (Kirkeby et al., 2008: 37). Med pastoralmagten in mente kan MU-samtalen, på den måde, ses som en disciplinerende magtudøvelse, der pakkes ind i løfter om omsorg og reel interesse for medarbejderens interesser. Medarbejderen skal “bekende sine synder” til lederen - i dette tilfælde sine mangler sat i forhold til virksomhedens normer om, hvad det vil sige at være en *god* medarbejder. Her manifesteres MU-samtalen som en teknologi, der har til hensigt at fikse den problematiserede adfærd inden for diskursen, når subjektet ikke optimeres og udvikles tilstrækkeligt. Dette illustrerer, hvordan optimeringen bliver normen i optimeringens dispositiv, og hvordan det skrøbelige og mennesket, der ikke hele tiden er i udvikling, bliver det uønskværdige. I dette scenarie bliver det klart, hvordan impostorer bliver til på arbejdsmarkedet. Når man konstant vurderes og måles op imod et uopnåeligt ideal, bliver det nødvendigt at foregive at være mere robust og udviklingsparat, end man reelt er.

Kapitalismen

Robustheds- og optimeringsdispositivet giver, som før nævnt, udtryk for et overordnet rationale om optimering af arbejdskraften. Derfor giver disse dispositiver udtryk for et overordnet biopolitisk dispositiv, hvor biomagten handler gennem subtile og usynlige kanaler for at forme mennesker til at blive deres mest effektive og producerende selv (Foucault, 1994). Heri ligger et underliggende kapitalistisk rationale, som gennemsyrrer dispositiverne: Det evigt optimerende, robuste og lykkelige menneske er samtidig det mest produktive og nyttemaksimerende menneske. Dette kommer til udtryk i forhold til diskursen, hvor det robuste, lykkelige præstasjonssubjekt bliver idealet og det ønskværdige, og i problematiseringen, hvor det skrøbelige eller ulykkelige subjekt, bliver det uønskværdige. Ligeledes kommer det til udtryk i teknologierne, hvor det problematiserede søges at blive løst ved at kategoriserer det unyttige og uønskværdige som sygt, eller ved hjælp af selvhjælpslitteratur eller MU-samtaler, der former mennesket tilbage til det nyttemaksimerende ideal. Fællesnævneren for alle elementer i den foregående dispositivanalyse, er derfor kapitalismen og dennes rationaler. Kapitalismens magt er et centralt element i dispositiverne

og giver udtryk for en nytteetik: mennesket er maskinen, der skal optimere sin nytte for samfundet. Mennesket bliver således midlet, der skal tjene et formål - produktivitet og profitskabelse. Dette bliver især fremtrædende i forbindelsen med lykkeindustrien, som før er nævnt i analysen. Lykken, der ellers foreligger som et begreb, der vidner om individets ret til at definere sin egen lykke, bliver et økonomisk begreb, hvor lykken bliver opgjort i individets formåen ift. at optimere sig selv og sin både økonomiske og humane kapital. Lykken bliver her lig med nytten, hvor mennesket i sig selv er en ressource, der skal udvindes og udnyttes for kapitalens bedste.

Kapitalismen gennemsyrrer biomagtens udøvelse, hvor den bliver medskaber til vores sociale virkelighed og former dominerende opfattelser i samfundet om skel mellem rigtigt og forkert, nyttigt og unyttigt osv. Carnera beskriver kapitalismens på følgende måde: *“Kapitalismen fungerer selv som en social fabrik, en socialisationsform, hvor det handler om at indfange eller producerer og mangedoble potentialer for handlemåder og eksistensformer mere end det handler om tingsvarer,”* (Carnera, 2010: 100). Kapitalismen er derfor afgørende ift. at skabe menneskets mulighedsrum. Impostorens bliver, i kraft af kapitalismens rationaler, placeret i et dilemma, hvor kravet om nyttemaksimering tvinger impostoren ind i en obligatorisk selvoptimering og robusthed. Samtidig mærker impostoren, hvordan denne påtvungne optimering føles forkert og skaber en illusion om et robust selv, der reelt set ikke eksisterer. Af frygt for at blive opdaget i dette “bedrag” fortsætter adfærden, da impostoren ikke ser det som en del af dets mulighedsrum at vælge anderledes - at vedkende sig det skrøbelige, tvivlen, det utilstrækkelige og skammen.

Skammen

Analysen har hidtil fokuseret på, hvad diskursen henholdsvis inkluderer og ekskluderer. Dog er det også relevant at se på, hvad der i diskursens skel mellem inklusion og eksklusion, ikke tildeles eksistens, betegnet som *abjektion* eller det abjektgjorte (Christensen & Hamre, 2018). Dette “ikke-eksisterende” abjekt eller ikke-objekt beskrives således: *“Dermed kan det (abjektion, red.) sammenlignes med tabuet: Det uudsigelige; Det, som man helst ikke vil kende til,”* (Ibid.: 2018: 124). Afrundingen på første del af analysen er derfor dedikeret til det, som synes udtalt eller abjektgjort. Det som empiriens udsagn har tilfælles, og forener kilderne på tværs er, hvordan det forventede ideal afføder en følelse af utilstrækkelighed hos subjektet. Følelsen af utilstrækkelighed har en dimension, der stikker dybere, nemlig skammen. Det er skamfuldt ikke at kunne følge med, og ikke kunne leve op til de idealer, som fremsættes i arbejdsmarkedet. Derudover har det ensidige

fokus på positivitet, som beskrevet af Byung-Chul, gjort skrøbeligheden skamfuld. Dette beskriver forsker i skam og sårbarhed Brené Brown med, at vi forbinder skrøbeligheden med "negative" følelser som skyld, tvivl, skuffelse, sorg og frygt. Derfor søger vi at undgå den (Brown, 2012). Brown definerer skam således: "*Skam er [...] oplevelse af at tro, vi er mangelfulde og derfor uværdige til kærlighed og tilhørsforhold,*" (Brown, 2012: 78). Altså bliver den iboende frygt for ekskludering og løsrevethed en katalysator for skammen. Ekskludering hænger sammen med biomagtens skel mellem det acceptable og uacceptable arbejdssubjekt, og følelsen af at være kategoriseret i sidstnævnte gruppe afføder skammen. Skammen over ikke at passe ind i den normaliserede kategori kan eksempelvis ses i et udsagn hos Nana vedrørende hendes holdning og følelser til sin nuværende arbejdssituation: "*I en alder af 25, føler jeg mig så dårlig til at have et arbejde. [...] det har jeg altid tænkt, når du får et arbejde, er der ikke noget, der hedder "finde ud af at arbejde." Når du får et arbejde, så har du et arbejde. [...] så skal man lige pludseligt finde sig i, at så er man dårlig til at have et arbejde,*" (Interview 2: 14). Her udtrykker Nana, hvordan hun er ekskluderet fra den acceptable kategorisering: et velformende, robust individ i fuldkommen kontrol over sig selv og sit arbejdsliv, der ikke rammes af stress. Udsagnet om, at der ikke er noget, der hedder "finde ud af at arbejde," understreger, hvor meget hun egentlig falder uden for acceptable kategori. Ydermere bliver hendes udsagn, *jeg er dårlig* et udtryk for skam, da skammen, ifl. Brown, defineres som en internalisering af skyld (Brown, 2012). Hvor skylden tildeles handlinger - *gøren*, er skammen et iboende fænomen, som subjektet definerer sig selv ud fra - *væren* (ibid.). Nana *gør* ikke arbejdet dårligt, men *er* dårlig til at fungere på arbejdet. Hun har internaliseret sin skyld og subjektiverer sig selv ud fra denne.

Skammen taler ind i biomagtens selvledelsesprincip, hvor individet får vendt kritikken, ansvaret og skylden mod sig selv (Carnera, 2010) - og derunder ligger skammen. Således bliver skammen en af biomagtens stærkeste mekanismer i subjektets selvregulering, da den opretholder reguleringen af frygten for at vedkende sig det skamfulde. Dog er skammen et vilkår i menneskelivet, og noget alle oplever, alt imens den ikke italesættes (Brown, 2012). Ifølge Brown giver den manglende italesættelse af skammen dens magt over subjektet: "*Skammen får sin magt, fordi den ikke lader sig sige højt,*" (Brown, 2012: 67). Skammens eksistens anerkendes derfor ikke inden for diskursen, hvilket ironisk giver den mere føde til at styre subjektet. Den hverken inkluderes eller ekskluderes, men er derimod abjektgjort (Christensen & Hamre, 2018).

Brown mener, at bevæggrunden for skammens fremdrift er, at det ordinære er blevet skamfuldt: et almindeligt liv er et meningsløst liv (Brown, 2012). Dette kan relateres til præstationssamfundets optimeringsdispotiv, hvor det exceptionelle er blevet normen (Ehrenberg, 2010). Her indtræder impostoren som symbol på mennesket fanget mellem skammen og dispositivet. Når subjektet konstant pumpes med umenneskelige idealer, normer og rationaler, som det ikke kan leve op til, opstår skammen. Når individet ikke kan få lov at vedkende sig den skam, opstår behovet for impostoren. Brown siger det bedst, når hun skriver: “... hvis vi ikke forliger os med vores skam og vores indre kampe, begynder vi at tro, at der er noget galt med os - at vi er onde, mangelfulde, ikke gode nok,” (Brown, 2012: 70). Denne tro på, at individet er mangelfuldt og ikke “god nok” taler direkte ind i udsagn fra den selvudnævnte impostor, Janne, når hun skal beskrive de følelser, hun oplever: “Altså de (arbejdsgiveren, red.) opdager, at man ikke er god nok,” (Interview 3: 5). På den måde bliver skammen impostorens arnested. Ligesom skammen hverken kan eller må italesættes, gælder det samme for impostorens følelser. Sammenhængen mellem impostoren og skammen understreges også af impostor-eksperten Valerie Young: “Der er mange årsager til impostorfølelser, men kernen er skam, [...] Vi føler skam, fordi vi har de her uholdbare, urealistiske definitioner af, hvad det vil sige at være kompetente, som vi ikke kan leve op til,” (Young i Thorsen, 2019, Bilag 2: 40).

Skammen er menneskets totale nøgenhed. Når mennesket blotlægges for det falske i sig selv, når mennesket dets eksistentielle dybde. Det er i skammen og i skrøbeligheden, at impostoren og mennesket konfronteres med sig selv og alt det, som man ikke kan løbe fra. Skammen er et udtryk for en sandhed om sig selv, som man forsøger at undgå. Ved konfrontation med skammen kommer ærligheden. Det er i dette møde, at det produktive - modmagten - kan opstå. I skammen kan du ikke “fake” mere. Der kan du kun forholde dig til dig selv, som du er. Dette leder os til analysens produktive del - livet som magt.

Del 2: Livet som magt

Skrøbeligheden og selvomsorgen

Forudgående analyse har været vendt mod magten over livet, og hvordan dispositiver i det senmoderne samfund har præget subjektet, impostoren og dens mulighedsrum. Den resterende del vil vende blikket mod livet som magt og frihedens praksisser vha. Foucaults selvomsorgsbegreb. I denne del vil selvomsorgen udfoldes ift. hvordan denne kan bruges til at vedkende sig det skrøbelige. Følgende afsnit vil bestå af to dele. Første del vil beskrive selvomsorgen ift. individet og kortlægge konkrete eksempler på frihedspraksisser. Anden del vil vende blikket mod selvomsorg i organisationen med udgangspunkt i protreptikken. Analysen rundes af med nogle afsluttende refleksioner.

Brown definerer skrøbelighed som uvished, risiko og det at være følelsesmæssigt udsat. Hun mener, i forlængelse heraf, at det ikke er muligt at fravælge hverken udsathed, risiko eller uvished - livet *er* skrøbeligt (Brown, 2012: 51). Af denne årsag er skrøbeligheden nødvendig at vedkende sig, for at vi kan leve et liv med åndelig værdi og mening: *“Hvis vi ønsker større klarhed i vores formål og et mere meningsfyldt, åndeligt liv, er sårbarheden den vej, vi skal gå,”* (ibid.: 41). Vi ser en klar kobling mellem selvomsorgen og Browns udsagn, idet hun italesætter en udforskning af selvet og menneskets skrøbelighed. Ligeledes ses en kobling mellem det, Brown beskriver som et *åndeligt liv* og begrebet om ethos. Dermed forekommer en unægtelig sammenhæng mellem en opbyggelse af en selvomsorgspraksis og en vedkendelse af det skrøbelige. Browns empiri har desuden også vist, hvordan skrøbelighed føles hos den enkelte, og første svar (ud af flere) lyder: *“Det er at tage masken af og håbe, at den virkelige mig ikke er alt for skuffende,”* (ibid.: 45). Dermed ikke forstået, at der “inde bag masken” eksisterer et stabilt selv, der skal fremfindes, men nærmere at det, i anerkendelsen af det skrøbelige i os selv, bliver muligt at overskride og udvikle forholdet til selvet. Således forekommer en direkte forbindelse mellem impostorfiguren og skrøbeligheden, hvor udviklingen af en selvomsorgspraksis unægteligt vil tvinge impostoren til at vedkende sig sin skrøbelighed.

Selvomsorgens præmis om at finde frem til et ethos, eller et værdisæt, kommer af skrøbeligheden, som gør subjektet i stand til fornemme sig selv: *“Da den skrøbelige ofte er tættere på sit eget indre liv end den robuste, har han også det mest afklaret forhold til sit eget univers af værdier. Det*

skyldes, at han hele tiden vurderer, hvad han faktisk gør, ud fra en følelse af det, han skylder fællesskabet, de andre og sig selv...” (Kirkeby, 2017: 125). Altså udøver den skrøbelige sin selvomsorg i en vurdering og undersøgelse af sig selv og sine handlinger i forhold til fællesskabet. Det er her vigtigt at understrege, at Kirkebys værdibegreb ikke omhandler værdier i instrumentel forstand, som midler til mål. Tværtimod taler Kirkeby om værdier som grundlaget for et ethos og en: *“... fast basis i en værdibåren identitet, der er rettet mod evnen til at lære disse værdier at kende, og langsomt inddrages i dem, opsluges af dem, få dem på ryggraden, alt imens de vokser,”* (Kirkeby et al., 2008: 137). Kirkeby taler dermed om værdier som afgørende for selvet - selvet er en organisering af værdier, og selvet er måden, hvorpå værdier arbejder i vores krop (ibid.: 121). Det er altså igennem udarbejdelsen af et stærkt, værdibaseret grundlag, et ethos, at subjektet kan nærme sig sin skrøbelighed og deraf drage omsorg for sig selv: *“Hvis et menneske har bevidsthed om sine værdier, udgør det indholdet og intensiteten af denne selvberøring. Man ved altså med sig selv, når en vurdering og en handling ikke rimer med sit grundlag,”* (Kirkeby, 2017: 124).

Selvomsorgen er som sagt den praksis, der udvikler subjektets ethos, og da etikken netop er praktisering af frihed (Foucault, 2005), bliver skrøbeligheden og fornemmelsen for sig selv et afgørende knudepunkt i subjektets frihedspraksis. Det er igennem denne frihedspraksis, at subjektet kan vinde herredømme over sig selv og skabe forskydninger i de dominerende magtrelationer, ved aktivt at tage magten over sit eget liv gennem en selvomsorgspraksis. Her er det vigtigt at pointere, at hverken robustheden eller skrøbeligheden isoleret set er ensidigt positive eller negative værdier (Kirkeby, 2017). Præstationssamfundets diskurs om en binær relation mellem det robuste og det skrøbelige må derfor udfordres, hvilket bliver muligt med selvomsorgen. Det er ikke analysens pointe, at det skrøbelige skal erstatte det robuste. Derimod skal de to sameksisterer, og det er igennem selvomsorgen, at skrøbeligheden vil få sin retmæssige plads i menneskelivet. Alle mennesker indeholder robustheden såvel som skrøbeligheden, og det er i deres balance, at mennesket både kan have kraft og evne til at yde modstand og stå fast ved sig selv og sine værdier (robusthed) samtidigt med, at der efterlades plads til tvivl, refleksion og en åbenhed og modtagelighed mod verden (skrøbelighed) (Kirkeby, 2017). Denne balance betegner Kirkeby som *den robuste skrøbelighed*. Denne nuancering af typologien mellem det robuste og det skrøbelige ser vi derfor som resultatet af selvomsorgen, som følgende afsnit vil redegøre for, hvordan kan praktiseres.

Selvomsorgen i praksis

Følgende afsnit vil yderligere udfolde, hvad selvomsorgen præcist kan bidrage med. Udvikling er et vilkår i menneskets liv, hvilket pointeres med den sokratiske tese om at “...*det uudforskede liv ikke er værd at leve,*” (Kirkeby et al., 2008: 54). Et centralt spørgsmål er derfor, hvordan livet skal udforskes. Foregående analyse har beskrevet, hvordan der i dag eksisterer et krydspres i forskellige påbud om, at man skal udvikle, optimere og finde sig selv. Problematisk er det dog, hvordan dette udviklingsprojekt er revet ud af hænderne på subjektet selv, og i stedet er sivet ind i alle organisationer, institutioner, praksisser og rationaler, som det moderne individ er placeret i. Udviklingsprojektet bliver her en spændetrøje, der pakkes ind i forførende rationaler om personlig udvikling og frihed, som foregående analyse har pointeret. Vi mener, at selvomsorgen kan bruges til at gøre subjektets selvrealiseringsprojekt og udforskning af livet til en *afbalanceret proces*, hvor styringen lægges tilbage i hænderne på subjektet selv. Således er der ikke tale om udvikling og optimering for optimeringens skyld, men for subjektets egen skyld, hvorved mennesket bliver et mål i sig selv, frem for et middel til et mål for præstationssamfundets behov. En vigtig pointe er her, hvordan omsorgen for selvet ikke skal være endnu en dyrkelse af individualisering og selvledelse, men i højere grad skal skabe en karakter, en kapacitet, et ethos til at *stå fast* på det, som er vigtigt i livet. I den forbindelse er Brinkmann relevant med sin bog “Stå fast,” der beskriver distinktionen mellem at udvikle sig og *stå fast*: “(at stå fast, red.) handler ikke om, hvordan man finder sig selv, men om, hvordan man affinder sig med sig selv,” (Brinkmann, 2014). Præmissen for at stå fast minder, i høj grad, om Foucaults definition af selvomsorgen, når han skriver: “Ikke alene stiller man sig tilfreds med det, som man er, og man accepterer at holde sig til det, men man “nyder” sig selv,” (Foucault, 2004B: 73). Således kan selvomsorgen bruges, ikke til at “blive den bedste udgave af sig selv”, men snarere at lære sig selv at kende og acceptere (måske endda glædes ved) det menneske, man er. Ligeledes er selvomsorgen en praksis, der kan bruges til at lære sine muligheder at kende - at undersøge ydergrænserne af diskursen og finde nye dimensioner af sin tilværelse, dvs. udvide sit mulighedsrum.

Følgende afsnit er baseret på to interviews med ægteparret Mette og Søren, der i 2018 sagde deres jobs op for ikke at vende tilbage til arbejdsmarkedet. De har aktivt valgt at melde sig ud af arbejdsmarkedet og demonstrerer dermed en del af modmagten, som denne analyse vil undersøge. Ud fra disse interviews, vil følgende afsnit komme med et bud på tre konkrete, asketiske praksisser og på denne måde give livet som magt en operationel dimension. Det er vigtigt at pointere, at disse

praksisser ikke er en selvhjælpsguide, der vil føre til selverkendelse og selvomsorg, men eksempler på mulige frihedspraksisser, der kan hjælpe mennesket med at vedkende sig sin skrøbelighed.

Samfundskritik

Første del af analysen udfoldede emnet problematisering. Problematisering vil her vende kortvarigt tilbage som en del af selvomsorgens praksisser, da problematisering også har et kritisk potentiale. Ved at vende kritikken væk fra individet selv og problematisere tilværelsen (Willig, 2013) og dens tilknyttede/dominerende sandhedsregimer, er det muligt at hjælpe impostoren, såvel som det generelle subjektet, ud af sit ellers fastlåste mulighedsrum. Som Brinkmann skriver: “... *brok, kritik, melankoli og måske endda decideret sortsyn og pessimisme kan hjælpe os i dag,*” (Brinkmann, 2014: 21). Her kan Brown også bidrage med sin forskning. De individer, hun har mødt i sin omfangsrige empiriindsamling, som er “modstandsdygtige mod skam,” er de mennesker, der praktiserer, hvad hun kalder *kritisk opmærksomhed* (Brown, 2012). Kritisk opmærksomhed handler om at stille sig kritisk over for de normer, subjektet er underlagt og bevidst “*trække sig ud af spillet,*” (ibid.: 121). Den kritiske opmærksomhed kan relateres til, hvordan omsorgen for selvet åbner op for nye måder at være til på og nye måder at tænke på. Et eksempel på denne kritiske opmærksomhed er respondenten Søren der, efter 10 års forberedelse og overvejelse, har trukket sig ud af arbejdsmarkedet. Beslutningen har bl.a. baseret sig på grundige, kritiske overvejelser om samfundet og den tilværelse, det byder på: “...*grundlæggende set mener jeg, at vi har et samfundssystem, der ikke hænger sammen,*” (Interview 4: 8). Frem for at vende kritikken indad og forsøge at leve op til forventningerne på arbejdsmarkedet, har han vendt blikket udad og ser et samfund, der ikke giver mening for ham: “...*når jeg rejste rundt i lufthavnene og ser alle de der grå mænd i jakkesæt, som ser sure ud og den der grå hudfarve og jeg tænkte “Det kan ikke være rigtigt, man får da kræft, og man bliver sur og man mister sin humor.” Altså det tager én en lille bitte smule hver evig eneste dag...*” (Interview 4: 2). Hans overvejelser og observationer har fungeret som katalysator for sit valg om at stoppe med at arbejde. I den beslutning ligger en berøring med noget fremmed, en ny form for væren, hvor Søren har formået at overskride sig selv og springe ud i noget, der er usikkert og sårbart: “*Jeg kan ikke teste det, jeg er bare nødt til at gøre noget andet. Så jeg trykkede stop, og så kastede jeg mig ellers ud fra klippen og ser, hvad det bliver til,*” (ibid.: 7). Dette valg har åbnet op for nye måder for Søren at være til på - nye subjektiveringer, hvor han har udforsket, hvordan livet ellers kan sammensættes: “...*så har vi jo lavet nogle fantastiske ting, jeg er utrolig glad for og aldrig villet have kunnet lade sig gøre ellers,*” (ibid.: 5). Samtidig italesætter

Søren dog også, at han stadig skal finde rundt i den nye tilværelse uden arbejde (ibid.). Pointen er derfor ikke, at det at sige sit job op, gør én fri, men nærmere, at Søren har taget et aktivt valg ud fra sit ethos - sin følelse af, at noget ikke var rigtigt - og derigennem har praktiseret sin frihed.

Sørens praktisering af sin frihed stopper ikke ved, at han har sagt sit job op. Den er derimod stadig i proces, idet han afprøver nye praksisser i sit liv. Eksempelvis er han begyndt at skrive en bog: “... der opstår en form for vakuum, som så også gjorde, at jeg tog fat på bogprojektet [...] Fordi jeg kan godt mærke, at jeg skal lave et eller andet, der holder mit hoved i gang og som jeg brænder for,” (Interview 4: 5). Derved kan der, i Sørens frihedspraksis, spores en eksperimenteren og afprøvning af hans eksistens og væren i verden, som er essentiel for selvomsorgen (Eliassen, 2016). Her er et konkret eksempel på, hvordan Søren, gennem en selvteknologi som bogskrivning, overskrider sig selv og sin væren til nye refleksioner og erkendelser om sin eksistens (Christensen & Hamre, 2018). Bogens formål er at forberede unge mennesker på vej ind i arbejdsmarkedet, herunder hvad de kan forvente, samt hvordan de kan afhjælpe, at de brænder ud i en verden af påbud om optimering og robusthed. Han italesætter optimeringen direkte som værende en grundlæggende katalysator for det moderne menneskes dårlighed: “I virkeligheden har vi optimeret for langt. Vi har overoptimeret livet, vi har overoptimeret organisationen, men så presser den livet for meget, og presser livet ud af alle de mennesker. Stress og udbrændthed er jo blevet en epidemi eller en folkesygdom. Det bliver til depressioner og det bliver til psykosomatiske lidelser,” (Interview 4: 9). Søren ser ikke bare en patogen verden omkring sig, men formår at handle og yde modstand i form af sin bog.

Motivationen for bogen skal bl.a. findes i den bekymring, der omhandler hans egne børn og den kommende generation, der måtte blive fanget af optimeringens destruktive rationaler: “Jeg bliver sgu lidt ked af det på mine egne børns vegne, [...] Hvordan kan de næsten undgå at ryge ind i den samme? [...] For virksomhederne vil jo hele tiden presse det maksimale ud af folk som de kan,” (Interview 4: 8). Her ser vi et konkret eksempel på, hvordan omsorgen for selvet også bliver omsorgen for andre, og hvordan et veludviklet ethos skaber en udadrettethed og en ansvarlighed over for omverdenen (Kirkeby et al., 2008).

Sørens kritik og nuværende selvomsorgspraksis bærer på en vigtig pointe: vi kan ikke nødvendigvis ændre på vores omstændigheder, men vi kan ændre på, hvordan vi forholder os til dem. Sørens bog er et produkt af hans kritiske stillingtagen, som potentielt kan lægge kimen til, at nyere generationer ligeledes vil forholde sig kritisk til det arbejdsmarked, de skal indtræde i.

Nej'et

Et andet eksempel på en frihedspraksis, der er fremkommet i empirien, er evnen til at sige Nej. I dette afsnit vender vi tilbage til Byung-Chuls begrebsunivers og magtforskydningen i overgangen fra disciplinær- til præstationssamfund (Byung-Chul, 2012). I forlængelse af præstationssamfundets positivitetsparadigme og dennes skadelige virkning taler Byung-Chul også om, at der i samfundet forekommer to potenser - den positive og negative: *“Den positive potens er den, der handler om at gøre noget. Den negative er på sin side den potens, der intet gør, og som siger Nej... [...] Den negative potens overskrider denne positivitet, der er lænket til noget. Den er en potens til ikke at gøre noget,”* (ibid: 48). Af den positive potens' præmis om, at kunne også er at skulle, vokser et imperativ om aktivt at gøre noget, at sige Ja: *“Dets (at kunne som modalverbum, red.) kollektive affirmation - Yes we can - formulerer netop præstationssamfundets karakter af positivitet explicit,”* (ibid.: 22). Der er her tale om et Ja, der imødekommer alle muligheder, der måtte byde sig, som kan forbedre individets helbred, status, formue, produktivitet etc. Ja'et bliver, i overgangen fra disciplinær- til præstationssamfund, et udtryk for den subtile og indirekte magtudøvelse, som lurer i præstationssamfundets rationaler. Individets liv er således blevet sin egen forretning, som skal og må optimeres. Selvom Ja'et forekommer aktivt, er det evige Ja dog i højere grad et udtryk for en passivitet ifølge Byung-Chul: *“...en hyperpassivitet i hvilken man modstandsløst følger enhver impuls og enhver parring,”* (ibid.: 44). Hyperpositiviteten og det evige Ja afføder udbrændtheden, trætheden, stressen og depressionen, når dets imperativ fratager præstationssubjektets mulighed for at sætte grænser, forholde sig kritisk og modarbejde de rationaler, som det pådattes. Dette kommer til udtryk hos Nana i forbindelse med arbejdsmængden på hendes seneste arbejdsplads, hvor hun for anden gang er ramt af stress: *“...for der er alligevel rigtig rigtig meget, der skal laves, fordi der ikke rigtig var nogen andre end mig, og jeg sagde ja til opgaverne. Jeg sagde ja til ansvaret,”* (Interview 2: 9).

Nej'et er derimod placeret i den negative potens og har, i forlængelse af dispositivernes påbud om evig udvikling og optimering, fået status som det ekskluderede og noget, subjektet skal undgå. I Brinkmanns “Stå fast” italesættes det på følgende måde: *“Man skal finde ja-hatten frem, når man ikke er positiv og udviklingsorienteret nok. Den underliggende præmis er, at det er godt at sige ja og skidt at sige nej,”* (Brinkmann, 2014: 57). Men i den negative potens og Nej'et ligger der et udtalt potentiale i at overskride den positive potens og aktivt *ikke gøre* noget. Den aktive ikke-

gøren åbner op for en ny form for subjektivering, en *aktiv passivitet* (Byung-Chul, 2012), hvor Nej'et transcenderer over i en langt større kraft end Ja'et. Nej'et bliver et udtryk selvstændighed og en stærkere fornemmelse af sig selv og sit værdimæssige grundlag: *“Karakter har den, der står fast på bestemte værdier som værdifulde - og som dermed kan sige nej, når disse værdier trues,”* (Brinkmann, 2014: 56). Nej'et skal ikke forstås som et udtryk for at modsige sig alt, men det kommer i forlængelse af den kritiske stillingstagen benævnt i forrige afsnit, hvor en fornemmelse for eget værdisæt leder til evnen til at sige Ja til det meningsfyldte og Nej til det meningsløse. Subjektet positionerer sig herved på en mere magtfuld måde, og på denne vis bliver det at kunne sige Nej en frihedspraksis, der er medvirkende til at udvikle det enkelte individs ethos. Et eksempel på, hvor Nej'et kunne være relevant, er hos respondenteren Nana der, i en alder af 25 år, allerede har været nedlagt af stress to gange i sit ellers korte arbejdsliv. Hun forstår værdien i et Nej, men føler sig ikke i stand til at bruge det. Her ser vi, hvordan den overdrevne positivitets skema og lighedstegnet mellem at kunne og skulle faciliterer hendes vej mod udbrændtheden: *“Men det har simpelthen været så sjovt at få lov til at lave noget nyt og spændende og få ansvar. Det har jeg så ikke lige lært, hvordan man siger nej til eller hvornår man skal tænke, at.. nu har jeg nok (arbejde, red.) lige for den næste måned,”* (Interview 2: 10). Problematisk er det dog, at den overdrevne positivitet i den brede offentlighed hverken italesættes direkte eller åbenlyst problematiseres - rationalet er sivet ind i alle samfundets institutioner. Dét at bruge Nej'et kræver dermed en oplysning eller en kritisk stillingstagen til rationalet om, at man skal sige Ja til alt igennem livet. Hvis Nana havde den nødvendige viden og kapacitet til at problematisere hyperpositivitetens rationaler og det evige Ja, havde hun potentielt kunne drage omsorg for sig selv og deraf stå ved sine grænser og praktisere sin frihed. Dermed kunne hendes sygemeldinger og kamp med stress og angst muligvis have været forhindret. Respondenteren Mette har også haft stress tæt inde på livet, og var sygemeldt med svære symptomer. Efter et kursus på sin seneste arbejdsplads lærte hun om vigtigheden af Nej'et og fik efterfølgende praktiseret dette på jobbet, hvorefter hun ikke blev ramt af stress igen. Mette mener, at arbejdsmarkedet, som det er nu, og ser ud til at være fremadrettet, har brug for Nej'et: *“Nu kommer næste generation, hvor det er nødvendigt at sige nej. For man bliver nødt til at lægge nogle grænser, fordi man kan jo ikke have den her, hvor du er på arbejde hele tiden, uden at du samtidig er godt til at sige fra,”* (Interview 5: 8).

Mette og Søren fremstår som eksempler på Nej'et som en del af omsorgen for selvet. Ved at have sagt nej til den dominerende livsmodel med en 37-timers arbejdsuge, har parret formået at gøre

noget andet med deres liv, end det, der nødvendigvis er forventet af dem. Nej'et har tilvejebragt nye dimensioner til deres væren i verden, og deres eksperiment har givet dem et større mulighedsrum til at udforske sig selv og deres liv. Således bliver Nej i virkeligheden et større Ja til noget andet: et Ja til selvarbejdet og udviklingen af sit ethos og et Ja til at udforske andre veje og mulige liv. Nej'et bliver, på den måde, en frihedens praksis, der har potentiale til at lade individet tage ejerskab over egen suverænitet (Foucault, 2004B) og i højere grad definere sin egen position i samfundet.

Prioritering af tid

Tidsprioritering er den sidste frihedspraksis, der præsenteres i denne analyse. Gennem empirien har tid vist sig som et gennemgående tema, der nævnes både af Signe, Nana, Søren og Mette. Fælles for respondenterne er, at de oplever tiden som en knap ressource, når man skal jonglere et fuldtidsjob ved siden af familieliv og fritid, som det eksempelvis kommer til udtryk hos Signe: *“Jeg stod hele tiden i et dilemma mellem mit arbejde og mit familieliv. Og det var som om jeg nærmest dagligt - det var lige før, at jeg på timebasis skulle vælge om jeg synes, at det ene var vigtigere end det andet...”* (Interview 1: 6). Gennemgående beskrives en følelse af, at arbejdslivet, på sin vis, er et kapløb med tiden. Dette beskrives af Brinkmann som et kritikpunkt ved accelerationssamfundet: *“Kritikerne af den accelererende udvikling påpeger, at hastighedsforøgelsen fører til almen fremmedgørelse fra vores aktiviteter og oplevelsen af et permanent tidsunderskud. De teknologiske landvindinger burde egentlig frigøre tid til os [...] men det omvendte bliver konsekvensen,”* (Brinkmann, 2014: 11). De teknologiske landvindinger, som Brinkmann benævner gør, at man konstant forventes at være tilgængelig for arbejdet, hvilket også beskrives af Søren: *“Hvis du ikke har den fucking PC derhjemme, så har du din mobiltelefon, hvor vi kan kigge på e-mails hele tiden, for der kan jo være kommet noget vigtigt,”* (Interview 4: 8). Tid er derfor et afgørende element og en værdifuld ressource i menneskelivet, fordi dens allokering bestemmer, hvad der får vores opmærksomhed. Præstationssamfundets rationaler dikterer, at størstedelen af menneskelivets tid skal spenderes på arbejdet. Dette er hvad Less Work bevægelsen, som udforskes af Signe, protesterer imod. Da hun skal beskrive hvilke værdier, der ligger til grund for less workernes omprioritering, nævner hun tid som en vigtig værdi: *“Også det her med, at det ikke bare er kvalitetstid, men kvantitetstid. (En af Signes respondenter til hendes Ph.d., red.) har valgt at være meget sammen med sine børn, og arbejder derfor ikke særlig meget, (hun, red.) har sådan en super fin beskrivelse af, hvordan de i virkeligheden er kapitalismen, der har fået os til at tænke, at kvalitetstid er en super god ting fordi det gør, at vi kan komprimere alt det i vores livsverden, og så*

kan vi gå ud og være super meget på arbejde igen bagefter,” (Interview 1: 9). Less workerne vælger aktivt, at det lønnede arbejde skal fylde mindre i livet, så der kan blive plads til andre ting, som er vigtigere for individet. I den forbindelse er det interessant, hvordan less workerne går imod ideen om, at ambitioner kun kan forekomme i arbejdslivet: *“Der er også nogen, der protesterer mod det her med, at man ikke rigtig kan være ambitiøs andre steder end i arbejdslivet. Det er som om, at hvis man bruger så mange timer på sit arbejde, så bliver man nødt til at skynde sig igennem alt det andet, der er i livet,”* (ibid.: 8). Her vælger less workerne aktivt at lægge livet om og prioritere tiden således, at det bliver muligt at være ambitiøs omkring andre ting: *“...hvad med at vi skærer ned på arbejdet, og så ville jeg faktisk have tid til at gøre noget ud af både børnefødselsdagen og løbe den der tur, jeg faktisk trængte til og være ambitiøs på vegne af de gulerødder, jeg er ved at dyrke ude i haven...”* (ibid.).

Søren og Mette har, ligesom less workerne, valgt at omprioritere deres tid ved deres valg om at sige fuldtidsjobbet op og indrette livet på en ny måde. Bevæggrunden for dette valg var bl.a. Sørenes oplevelse af, at arbejdsmarkedet i dag ikke fordrer en skarp adskillelse mellem arbejdstiden og fritiden: *“...løsningen tror jeg må være på en eller anden måde at få det her (arbejdsliv og privatliv, red.) trukket fra hinanden igen [...] Fordi vi har jo ikke de timer, hvis vi også skal give timer til hinanden og til nærvær med hinanden og vores børn,”* (Interview 4: 8). Ved at reorganisere sit liv formåede han at frigive tiden til at investere i det, han gerne ville i familielivet. Ligeledes beskriver Mette, hvordan der er blevet mere tid til familien efter hende og Søren har forladt arbejdsmarkedet: *“Det har været dejligt, når man er sammen med familien og vennerne. At kunne bo hos folk, være sammen.. hjælpe til,”* (Interview 5: 3). Efter beslutningen om at sige deres job op, har de også haft mere tid til at reflektere over, hvad tiden skal bruges på, og hvad der reelt giver værdi: *“...nu er vi egentlig i en situation, hvor vi skal finde en ny mening,”* (Interview 4: 5). Til trods for, at respondenten Nana ikke har ydet en radikal selvomsorg, som det er tilfældet med Mette og Søren, er hun også klar over tidens værdi. Hun beskriver selv det ideal, hun stræber efter for at undgå stress og udbrændthed i fremtiden - at kunne balancere sin tid og sine prioriteringer i livet: *“Du kommer, du gør det, der er forventet af dig. En gang imellem kan du måske give den en ekstra skalle, når der er behov for det. Men der er nogle andre ting, der er vigtigere,”* (Interview 2: 14).

Less Work bevægelsen samt Mette og Sørenes omprioritering af deres tid er interessante ift. selvomsorgen, da disse individer bliver personifikationer af konkrete praksisser, der kan bidrage til

omsorgen for selvet. Når man sorterer i livets aktiviteter og reflekterer over, hvad der er værdifuldt at bruge sin tid på, spores subjektet ind på sit ethos og forholder sig til sig selv og sine prioriteringer i livet. Desværre kan det være vanskeligt at finde tiden til refleksion. Byung-Chul beskriver, hvordan alle mellemtider bliver udfyldt af instrumentelle tiltag: *“Vi lever i dag i en verden, der er uhyre fattig på afbrydelser, fattig på mellemtider og det mellemliggende. Accelerationen afskaffer alle mellemtider,”* (Byung-Chul, 2012: 45). I pausen kan du lige nå at gå dit daglige antal skridt og tracke det på dit aktivitetsur, dyrke fem minutters meditation dagligt, så du kan blive bedre til at koncentrere dig og kan arbejde endnu mere effektivt osv. På den måde kommer alle livets aktiviteter til at handle om en akkumulation af nytte. Resultatet er et liv på autopilot, ifølge Psykoanalytikeren Josh Cohen, hvilket beskrives i en feature fra magasinet Atlas: *“En slags liv på autopilot, som [...] desværre er blevet realiteten for alt for mange i en verden, hvor tidsrummene for refleksion, retningsløst dagdrømmeri og leg, er blevet færre og kortere,”* (Thyrring, 2020, Bilag 2: 50). På den måde hænger prioriteringen af tid som frihedspraksis sammen med Nej’et, som beskrevet i tidligere afsnit. Hvis man konstant siger Ja, bliver der ikke tid til fordybelse - til at slukke for autopiloten og konfrontere sig selv: *“Det er vores tilværelse som sådan, der i stigende grad er begyndt at minde om et arbejde. Ingen slipper for at skulle være aktiv, ansvarlig og positiv – nogensinde,”* (ibid.: 47). Derfor er Nej’et nødvendigt for at kunne bruge tiden som den kostbare ressource den er. Tiden er livets substans.

Ovenstående gennemgang af frihedspraksisser kan, ved første øjekast, fremstå ganske simpelt og ligetil. Det er dog vigtigt at pointere, at opbyggelsen af en evne til at drage omsorg for sig selv ikke bare lige er at sige sit job op, lære at sige Nej eller prioritere sin tid anderledes. Selvomsorgen er et livsvarigt arbejde, en livskunst, der kontinuerligt udvikles og udfordres (Eliassen, 2016: 229). Det er i det evige møde med sig selv, at selvomsorgen kan udvikles. Processen i at lære at drage omsorg for sig selv er derfor ikke nødvendigvis en smertefri eller behagelig proces - tværtimod er det en grænseoverskridende oplevelse at konfronteres med sig selv. Dette beskrives selv af Kirkeby: *“... individualitet, er en luksus, der koster blod, sved og tårer; askesis, “hårdt arbejde med sig selv,” gennem hjælp fra os andre - som stoikerne sagde,”* (Kirkeby et al., 2008: 143). Pointen med ovenstående frihedspraksisser er således ikke, at dette er en færdigskrevet opskrift til selvindsigt. Derimod kræver disse frihedspraksisser stort mod og en vilje til at give slip på noget af sig selv, for i sidste ende at få noget yderst værdifuldt igen - et stålfast indre kompas, der kan vejlede individet i sin navigation gennem en usikker verden.

Organisationen og protreptikken

Med følgende afsnit vil vi vende blikket mod organisationen, og hvordan selvomsorgen kan fremelskes i det organisatoriske liv. Bevæggrunden for at indbringe dette perspektiv skal findes i det faktum, at det ikke nødvendigvis er muligt for den menige mand at allokere sine ressourcer uden for en 37 timers arbejdsuge i en sådan grad, at en selvomsorgspraksis kan blomstre. Da den enkelte, alt andet lige, bruger størstedelen af sit vågne liv på jobbet, er det nærliggende, at individet får mulighed for at blive støttet i udøvelsen af egen selvomsorg på arbejdspladsen. Virksomheder har, i høj grad, mulighed for at støtte det enkelte individ i at drage omsorg for sig selv, og der er gode grunde til at skulle stræbe efter dette: Hvis den enkelte yder omsorg for sig selv, vil det også virke befordrende for organisationen. Dette skyldes at selvomsorgen også afstedkommer omsorgen for fællesskabet, i dette tilfælde organisationen (Kirkeby et al., 2008). Videre ses en grundlæggende sammenhæng mellem protreptikken og frihed. Ifølge Kirkeby et al., skal vi: *“Have protreptik for at kunne skabe et nyt praktisk ideal for balancen mellem pligt og rettighed i organisationen og dermed et nyt koncept for frihed,”* (ibid.: 15). Dette nye koncept for frihed ligger i, hvordan den protreptiske samtale inviterer individet til at forholde sig til sig selv og til det sagte - *hvad er det egentlig, jeg mener? Hvad synes jeg egentlig er vigtigt og videre - rigtigt?* Igennem den protreptiske samtale bliver det derfor muligt at opbygge det ethos, som selvomsorgen beror sig på. Således bliver protreptikken også et udtryk for en frihedens praksis, hvorfor den findes relevant i forbindelse med udvidelsen af det skrøbelige menneskes mulighedsrum.

Som beskrevet i dispositivanalysen, er impostoren placeret i en virkelighed, hvor udviklingstvang og optimeringsrationaler er et vilkår i arbejdslivet. Dette kommer til udtryk i de MU-skemaer, som tidligere er analyseret. MU-samtalen kan, som før nævnt, blive et instrument, fra virksomhedens side, til at presse medarbejderne ind i et ideal, som de ønsker at fremme: det nyttemaksimerende, selvoptimerende, lykkelige menneske. Samtidig lægger MU-samtalen ikke op til, at medarbejderen forholder sig kritisk til organisationen eller dens iboende rationaler. Således bliver MU-samtalen en envejskommunikation, hvor medarbejderen ikke selv har ejerskab over hverken samtalen, dens indhold eller retning. Som før nævnt, er denne situation med til at skabe impostorer, når medarbejderen måles op imod et uopnåeligt ideal, og samtidig ikke får mulighed for at modsige eller forholde sig kritisk til det. I den forbindelse er det relevant at undersøge, hvorledes virksomhederne selv kan være med til at modvirke dette for at give den skrøbelige medarbejder et

brede mulighedsrum end at føle sig som en impostor. Denne analyses pointe er, at protreptikken kan blive et værktøj for organisationer til at gøre dette, og at det kunne vise sig at være en fordel både for medarbejderen såvel som organisationen. Følgende afsnit vil udforske, hvordan protreptikken og protreptiske koncepter kan bidrage til en mere befordrende MU-samtale, hvor individer kan blive i stand til at drage omsorg for sig selv.

Ved at indføre protreptik i MU-samtalen, vil det ændre præmissen for den nuværende MU-samtale. Frem for den instrumentelle tilgang nuværende MU-koncepter, som i Virksomhed A og B, hvor mennesket bliver et middel, vender protreptikken konceptet på hovedet, idet mennesket bliver målet i sig selv (Kirkeby et al., 2008). Helt centralt vil et protreptisk MU-koncept betyde, at indholdet i samtalen vil rettes væk fra medarbejderens følelsesliv og performance, men finde sted i “det tredje rum.” I dette rum diskuteres værdier, som ikke ejes af nogen (ibid.). Derfor vil en protreptisk MU-samtale gøre, at virksomheden ikke på samme måde kan gribe ind i mennesket for at modellere det til en ønskværdig adfærd. I stedet er det op til medarbejderen selv at bedømme, hvad samtals erkendelser skal føre til: *Den (protreptikken, red.) handler aldrig om, hvordan den konkrete medarbejder kan realisere en konkret, ordentlig adfærd. Den konsekvens må han selv drage og arbejde videre på...* (ibid.: 190). Med dette lægges magten og valget i medarbejderens hænder, som selv bliver i stand til at beslutte, hvilken adfærd vedkommende ønsker at udvise efter samtalen.

Ved et protreptisk MU-koncept, vil samtalen ikke bruges til at påtvinge medarbejderen virksomhedens værdier, som det eksempelvis gør sig gældende for virksomhed B med værdierne *Excellence, Agility & Dedication* (Virksomhed B: 6). I stedet vil samtalen være et rum, hvor leder og medarbejder diskuterer værdimæssige spørgsmål i fællesskab (Kirkeby et. al., 2008). I dette scenarie er der ikke en giver og en modtager af information, som gør sig gældende for de eksisterende MU-skemaer, da erkendelser og indsigter fra den protreptiske samtale går begge veje, både for medarbejder og for lederen, og dermed også for virksomheden (ibid.). I forbindelse med diskussion af virksomhedens værdier, ville dette konkret betyde, at medarbejderen – impostoren – vil kunne udfordre og sige fra over for værdier, som ikke stemmer overens med subjektets eget grundlag. Her kan medarbejderen eksempelvis gøre opmærksom på, at vedkommende ikke anser *Excellence* som en vigtig værdi og måske endnu vigtigere – at *Excellence* ikke er en værdi, men et ideal. Dermed vil et protreptisk MU-koncept kunne give impostoren mentale værktøjer til aktivt at

sige fra og stå imod de optimeringsrationaler, som ikke er befordrende og videre – ikke er realistiske.

Ligeledes er protreptikken et nyttigt værktøj for impostoren idet, at medarbejderen ligefrem opfordres til at forholde sig kritisk til organisationen og komme med forbedringsforslag (ibid.). Med et protreptisk MU-koncept ville der altså være en situation, hvor medarbejderen aktivt kan forholde sig kritisk til virksomhedens rationaler, og kritisere dem, uden en angst for at blive fyret eller ekskluderet. Dette står i dyb kontrast til, hvad der gør sig gældende i empiriens MU-skemaer, hvor der ligger et klart formål i at kontrollere og aligne medarbejderen, som bliver pakket ind i forførende plusord, som *personlig udvikling, proaktivitet, samarbejde* (Virksomhed B) og udsagn som *"Spiller andre bedre,"* (Virksomhed A: 3). Den protreptiske samtale gør dermed op med den ensidige positivitet, som beskrevet af Byung-Chul (2012), og lægger i stedet op til kritik, hvor medarbejderen aktivt kan bruge den opmærksomme kritik og Nej'et. Her er det interessant, hvordan Kirkeby et al. beskriver, hvordan: *"Vi skal have protreptik for at kunne give ordene i organisationen internt og eksternt virkelig vægt og modvirke buzz words og overfladisk legitimering og branding,"* (Kirkeby et al., 2008: 15). Protreptikken kan dermed bruges til at modvirke tendensen til overdrevent brug af plusord og forførende, intimteknologiske vendinger som eksempelvis målingen *"Besat af kundeoplevelsen,"* (Virksomhed A: 3). Dette gør, at virksomheden, i højere grad, vil skulle stå til ansvar for deres udsagn, idet medarbejdere faktisk har lov til at stille sig kritisk overfor dem og tænke selv. I den forbindelse beskriver Kirkeby et al. hvordan det at *tænke selv* faktisk skal anerkendes i den protreptiske samtale: *"Den anerkendelse, der gives i denne fase, er således aldrig en bekræftelse af, at medarbejderen er firmaets mand, men af, at han har turdet tænke selv,"* (Kirkeby et al., 2008: 192). Denne *tænke selv*, som den protreptiske samtale fordrer, kunne potentielt blive en essentiel frihedspraksis i impostorens selvomsorg.

I den protreptiske samtale, tvinges individet til at forholde sig til sig selv og til rigtigheden af det, der bliver sagt (Kirkeby et al., 2008). Dette giver impostoren muligheden for at reflektere over, hvad der reelt er vigtigt i vedkommendes liv og derigennem udvikle et ethos. Dermed kan protreptikken give anledning til, at organisationen bliver sjælens kampplads i udviklingen af et ethos og en praktisering af frihed. Som Foucault skriver: *"Friheden er den ontologiske betingelse for etikken, men etikken er den reflekterende form, som friheden antager,"* (Foucault, 2005: 28). Protreptikken kunne således blive et værktøj til, at impostorer kan gennemskue tesen, som er

grundlæggende for denne analyse – at impostorens utilstrækkelighedsfølelse og skam ikke kommer indefra, men skabes af de rationaler, som individet kontinuerligt disponeres for, gennem hele livet: *Der er ikke noget galt med mig, der er noget galt med systemet* (Willig, 2013). Ved at gennemskue og gøre sig fri af tesen og vende kritikken udad, bliver det i højere grad muligt for impostoren at vedkende sig det skrøbelige – at indse, at impostorfølelserne ikke skal undertrykkes, undgås, eller er et udtryk for sygdom eller en afvigelse fra “det normale.” Disse følelser er tværtimod en unægtelig del af, hvad det vil sige at være menneske. Det er i fornægtelsen af dem, at vi overhører noget vigtigt i os selv - tvivlen, refleksionen og den højnede følsomhed og modtagelighed over for verden.

Ovenstående giver udtryk for, hvad protreptikken ville kunne gøre for individet, hvis dens rationaler blev en del af det organisatoriske liv. Dog kan protreptikken også være befordrende for virksomheden selv. Når individet vendes imod, hvad der er det væsentlige for sig selv, vendes det i samme bevægelse mod det, som også er væsentligt for fællesskabet (ibid.). Det betyder, at mennesket, der drager omsorg for sig selv, også drager omsorg for andre og tager ansvar for andre. Individet, der kender sit værdimæssige grundlag og kan handle ud fra det, vil derfor stadig føle et ansvar overfor sin arbejdsplads, så længe denne gør det samme for sine medarbejdere. Proptreptikken skaber således et reciprok forhold, hvor den værdibaserede handlekraft går begge veje. Dette betyder dermed ikke, at produktivitet vil falde ved indførelsen af en protreptisk tilgang til MU-samtalen. Tværtimod kan man forestille sig, at medarbejdere vil blive mere produktive – blot af andre bevæggrunde. Ikke fordi de presses til det gennem optimeringsrationaler, men fordi det er det rigtige at gøre, og fordi de føler et ansvar over for en virksomhed, der behandler dem ordentligt. I en virksomhed, hvor der er plads til overvejelser om: *”hvad jeg vil, og om jeg vil [...],”* (Kirkeby et al., 2008: 17), er det muligt og, endnu vigtigere tilladt, for medarbejdere at sige til og fra. Dette vil endvidere kunne medføre, at sygemeldinger og diagnoser som stress, depression og angst ville kunne modarbejdes ved kombinationen af, at medarbejdere oparbejder en føling med sin selvomsorg, og at virksomheder ikke presser medarbejderen for den sidste dråbe af produktivitet. Kirkeby et al. beskriver dette som noget, der berettiger protreptikken i det organisatoriske: *”Vi skal have protreptik for at løse problemer, som skabes af kravet om work-life-balance, om et bedre psykisk arbejdsmiljø,”* (ibid.: 14).

Essentielt er det dog, at protreptik i en virksomhed vil kræve en helt fundamentalt ændring i den kapitalistiske tankegang fra mennesket som midlet til mennesket som målet. Det kræver, at virksomheder ser mennesker som et mål i sig selv, ikke som ressourcer, som uheldigvis er blevet navnet på det organisatoriske organ, der skal varetage medarbejderens velbefindende – Human Resources. Medarbejdere, der kan drage omsorg for sig selv og handle ud fra, hvad der er vigtigt for dem selv, er også bedre medarbejdere. Ligeledes kræver det dog også, at virksomheders egne agendaer på sin vis skal transcendere et rent økonomisk initiativ. Kirkeby et al. beskriver det som følger: *“Protreptikken gør det muligt at handle på en sags vegne og ikke kun for bundlinjens skyld, fordi den konfronterer os med sagen selv og dermed gør os klar over, hvad dens væsen, og hvad alle dens konsekvenser indebærer,”* (Kirkeby et al., 2008: 17). Produktivitet kan således blive et biprodukt, når virksomheden konfronteres med *sagen selv*, nemlig det etiske i dens handlinger. Protreptikkens rationaler kræver således også et samfundsmæssigt skift, hvor virksomheder aktivt skal konfrontere sig selv med rigtigheden af deres handlinger og deres etiske grundlag. Dette er et nødvendigt samfundsmæssigt skift, især set i lyset af verdens meget nærliggende klimamæssige problemer, hvor industrier unægtelig er nødsaget til at tage skyklapperne fra øjnene og forholde sig til de klimamæssige konsekvenser af deres handlinger. Det er igennem disse refleksioner, at enkelte individer og organisationer som samlede organismer kan forme sig selv mod at leve et etisk funderet liv, som stemmer overens med det, man ved, er det rigtige og det ansvarlige overfor sig selv og for fællesskabet (ibid.).

Med det potentiale, der ligger i protreptikken behøver det enkelte individ derfor ikke nødvendigvis at opgive sit job eller restrukturere sit arbejdsliv så radikalt, som det har været eksemplificeret i foregående afsnit om Mette, Søren, Signe og less workerne. Selvom sorgen bør kunne foregå på et samfundsmæssigt og organisatorisk plan, hvor virksomheder revurderer tilgangen til medarbejderen og lader arbejdspladsen være sjælens kampplads.

Afsluttende refleksioner

Ovenstående gennemgang af protreptikken i en organisatorisk kontekst kan forekomme som en utopisk praksis i et kapitalistisk samfund. Ideen om, at virksomheder vender blikket indad og revolutionerer sit eget etiske og værdimæssige standpunkt virker usandsynligt i et samfund, hvor mennesket anses som et middel til kapital, frem for et mål i sig selv. Ifølge forfatterne bag

bogen *The end of capitalism (as we knew it)* (2006), har kapitalismen i dag indtaget en fuldkommen hegemonisk status i verden som det eneste tilgængelige og mulige økonomiske system, alt imens alternative økonomiformer træder i baggrunden. Ligeledes beskriver de, hvordan kapitalismen har koloniseret vores sociale liv: *"Our lives are dripping with Capitalism. We cannot get outside of Capitalism; it has no outside,"* (Gibson-Graham, 2006: 258). Med dette citat fastslår Gibson-Graham, at kapitalismen er uundgåelig. Dette er grunden til, at det protreptiske præmis forekommer utopisk, da kapitalismen kun fremelsker initiativer, som omhandler profit. I kapitalismen får kun nytteetikken ordlyd, imens dydsetikken forstummes. Der er derfor behov for at få dydsetikken ind i regnestykket for at ændre de rationaler, som driver det eksploiterende menneskesyn beskrevet i analysens første del. Følgende afsnit beskriver to pointer, som synes vigtige at problematisere i forbindelse med kapitalismens menneskesyn.

Første pointe relaterer sig til, at kapitalismen også hænger sammen med køn. Graham-Gibson forklarer, hvordan kapitalismen har fået sin hegemoniske status således: *"The virtually unquestioned dominance of capitalism can be seen as a complex product of a variety of discursive commitments, including but not limited to organicist social conceptions, heroic historical narratives, evolutionary scenarios of social development, and essentialist, phallogocentric, or binary patterns of thinking,"* (ibid.: 4). Interessant ved dette citat er, hvordan kapitalismens magt fungerer gennem diskursive, binære måder at tænke på, hvilket leder tilbage til biomagtens skel mellem det inkluderede og det ekskluderede (Christensen & Hamre, 2018). En dikotomisk tankegang og de skel, der produceres mellem rask/syg, normal/unormal, feminin/maskulin gør sig derfor gældende for kapitalismen, der baseres på binære forståelser af verden og mennesket. I den forbindelse er det interessant, at kapitalismen beskrives med typisk maskuline træk: *"It is through these discursive figurings and alignments that capitalism is constituted as large, powerful, persistent, active, expansive, progressive, dynamic, transformative; embracing, penetrating, disciplining, colonizing, constraining; systemic, self-reproducing, rational, lawful, self-rectifying; organized and organizing, centered and centering; originative, creative, protean; victorious and ascendant; self-identical, self-expressive, full, definite, real, positive, and capable of conferring identity and meaning,"* (Gibson-Graham, 2006: 4.). De maskuline træk, som beskrivelsen af kapitalismen beror sig på, læner sig op af beskrivelsen af det robuste. Dermed kan den binære forståelse og dikotomien mellem det maskuline og det feminine relateres til dikotomien mellem det robuste og det skrøbelige. I denne binaritet tilegnes det skrøbelige – det følsomme, svage og handlingslammede

det feminine og det robuste – det handlekraftige, stærke og målrettede det maskuline. Dermed er det vores opfattelse, at kapitalismen i høj grad hænger sammen med patriarkatet og dennes kønnede rationaler. Kapitalismen er historisk skabt af mænd, for mænd. Derfor forherliges traditionelle, maskuline træk og idealer, eksempelvis robustheden, der i et kapitalistisk samfund anses for at være ønskværdigt for at optimere arbejdskraften og maksimere kapitalen. Således ser vi en forbindelse mellem kapitalismen og opretholdelsen af uhensigtsmæssige kønsroller og kønsforståelser, hvor det maskuline bliver at foretrække. Dette kommer til udtryk i interviewet med Mette: *”Jeg glæder mig til, der kommer en ny generation, [...] hvor en kvinde ikke behøver at lade som om hun har nosser, for at få respekt,”* (Interview 5: 7). Her udtrykker hun netop pointen: det ønskværdige og respektindgydende kommer af at “have nosser” - dvs. at være mere som en mand. Ligeledes beskriver hun, hvordan kvinder lettere end mænd kan opfattes som uambitiøse, hvis de fokuserer på omsorgsarbejdet i hjemmet: *”For førhen, så har det været kvinderne, hvis de siger fra, så er det fordi, de ikke vil, så er de uambitiøse,”* (ibid: 8). Mette beskriver, i samme forbindelse, hvordan det primært er manden, der kan fungere som katalysator for forandring: *”Inde hos Mærsk, er det pludseligt de unge mænd i slutningen af 30’erne, der siger nej til møder efter kl. 17, fordi de skal hjem [til familien, red.]. Og det er noget helt nyt.. og pludseligt så ændrer kulturen sig, når det er mændene, der siger fra,”* (ibid.: 7). Hvis kvinden siger nej, er hun uambitiøs, men hvis manden siger fra, er der noget galt med arbejdskulturen, hvilket leder til forandring.

Dog giver Mettes ovenstående udsagn samtidigt udtryk for, at en tofoldig modmagt er under opsejling. På den ene side begynder manden at sige Nej til sin arbejdsplads og på den anden side gøres der op med de heteronormative kønsroller, eftersom mandens og kvindens “ansvarsområder” mellem arbejdet og hjemmet bliver mere ligeligt fordelt. I den forbindelse er det interessant, hvordan nedbrydelsen af kønsroller kunne være befordrende for impostoren. Kønsroller kan nemlig være med til at skabe impostorer. Kvinden skal jonglere job, familie og normative forventninger til sin livsstil og sit udseende på samme tid, mens manden skal være handlekraftig, robust, ambitiøs og må ikke vise svaghed. Disse binære kønsroller skaber en umiskendelig følelse af bedrag, når man ikke kan indfri de kønsbaserede, normative forventninger. Kapitalismens måde at tænke i binære mønstre på, efterlader ingen plads til nuancer, og derfor bliver det en af modmagtens vigtigste opgaver at skabe disse nuanceringer i de dikotomiske forståelser af verden. Dette beskriver Gibson-Graham ift. at give lyd og plads til alternative økonomiformer, som eksisterer sammen med kapitalismen. På denne måde kan man optrevle kapitalismens hegemoniske status: *”It is legitimate*

to theorize capitalist hegemony only if such hegemony is delineated in a theoretical field that allows for the possibility of the full coexistence of noncapitalist economic forms,” (Gibson-Graham, 2006: 262). Denne diskursive optrevling, som Gibson-Graham gør brug af, finder vi stærkt inspirerende. Denne praksis har vi selv forsøgt at bruge i denne opgave ved optrevlingen af diskursen omkring impostoren samt den binære forståelse mellem det robuste og det skrøbelige. Vi mener, at man ved denne optrevling potentielt også kunne ændre den heteronormative og binære kønsforståelse, som stadig eksisterer i vores samfund i dag.

Anden pointe omhandler kapitalismens indtog i psykologien. Kapitalismen har i dag unægteligt gennemsyret psykologifaget og gjort det til endnu et instrument, hvorfra mennesker styres til at blive mere nyttemaksimerende borgere. Dette ses eksempelvis ved udbredelsen af antidepressiver eller “lykkepiller,” som også beskrives af Ehrenberg, som *“Initiativpiller, der udraderer den individuelle passivitet,”* (Ehrenberg, 2010: 21). Inflationen i antidepressiver og angstmedicin kan potentielt vidne om, at psykiatrien har udviklet sig til en symptombehandling, der ikke for alvor formår at problematisere *hvorfor* så stort et antal mennesker må medicineres for at kunne følge med på arbejdsmarkedet og i livet generelt. En refleksion fra vores side er derfor, at psykologifaget er i en krise, hvor faget gennemsyres af kapitalismens rationaler: egocentrering, kiggen indad og et overdrevet fokus på individualisering. Resultatet er, at psykologien, især den positive psykologi, bevirker en besværliggørelse af tilværelsen samt sygeliggørelsen og stigmatiseringen af individer, som ikke kan stille dens rationaler tilfreds. Vi ser derfor et stort potentiale i at forbinde psykologifaget med filosofien og dydsetikken, hvor menneskets værdi, frem for dets potentialitet, igen sættes på agendaen.

Ovenstående analyse er et forsøg på at udfordre kapitalismens menneskesyn. At udfordre revner og sprækker i diskurser, der skaber dikotomiske forståelser af vores verden, kan afføde de nødvendige nuanceringer, der måtte udvide mulighedsrummene for de mennesker, som bliver afmægtige inden for dikotomierne. Dette har været agendaen for denne opgave: en udvidelse af impostoren og det skrøbeligt menneskes mulighedsrum, og dermed et udtryk for modmagt. Vi ser dog klart grund til at være optimistiske i dette modmagtsprojekt. Alt tyder på, at forandringer er under opsejling – nye forståelser af køn, samfund, arbejdsliv og økonomi eksisterer, hvilket kommer til udtryk i det teoretiske grundlag, som denne opgave er funderet på. Diskursen om det moderne, robuste

menneske bliver, i skrivende stund udfordret, gransket og revurderet, hvilket dette speciale er et vidnesbyrd om.

Diskussion

Begrænsninger

Som det er tilfældet ved enhver akademisk opgave, vil der være ting, som kunne have været gjort anderledes. Følgende afsnit vil beskrive nogle af de begrænsninger, vi ser ved vores udarbejdelse af projektet. Afsnittet vil slutte med nogle refleksioner over vores perspektiv på samfundsmæssigt plan samt vores egen proces.

Valg af datakilder til analysen blev gjort ud fra en forventning om, at det gennem interview, artikler og MU-skemaer blev muligt at fremanalysere et eller flere dispositiver. Vi ser dog nogle begrænsninger ved vores empiriindsamling. Analysen kunne være blevet forstærket af flere interviews. Vi kunne godt have tænkt os at interviewe nogle fra Less Work bevægelsen, som blev beskrevet af Signe, for at indfange hvordan disse praktiserer deres frihed, samt deres bevæggrunde herfor. Derudover kunne dataindsamlingen være forstærket med flere interviews fra impostorer, for at vi kunne finde nuancerne heri. Helt centralt kunne vi godt tænke os at have interviewet impostorer, som selv forholder sig kritisk til impostorbegrebet. Janne, som er empiriens eneste selvudnævnte impostor, forholder sig ikke kritisk til begrebet, men har godtaget det som en del af det, hun er. Interessant ville det have været at snakke med mennesker, der kan identificerer sig selv med impostorfiguren, men samtidig kan problematiserer den og se absurditeten i dispositivernes krydspres. Heri kunne ligge vigtige nuancer og frihedspraksisser, som kunne have bidraget til selvomsorgsafsnittet.

Ydermere havde det givet en spændende dimension til projektets analyse også at have inddraget respondenter, der modsiger den diskurs, som har været søgt beskrevet i analysens første del. Dette kunne eksempelvis være respondenter, der køber ind på dispositivets rationaler, og ikke finder noget problematisk ved samfundets struktur. Ved at udfordre eget perspektiv med respondenter, der udfordrer projektets umiddelbare analyseresultater havde kunnet både nuancere projektets

analysepointer såvel som tvunget os til at skulle forholde os mere kritisk til dispositivanalysens resultater.

Derudover kunne det have været interessant at gå mere i dybden med selvomsorgens og protreptikkens forhold til “den Anden” eller “det Andet.” Helt konkret ville det kunne styrke analysen at udforske mere dybdegående, gennem hvilke kilder, at selvomsorgen udvikles - i samtalen med et andet menneske, i mødet med nye perspektiver, i afprøvelsen af nye praksisser. Et konkret møde med den Anden kunne eksempelvis være sket i overværelsen af en protreptisk samtale, og undersøge hvorledes den Anden udfordrer subjektet til at reflektere over sit selvforhold. Ligeledes kunne vi, i vores interviews, have spurgt mere ind til bestemte praksisser, som respondenterne bruger i deres selvforhold.

Der ses også en udfordring ved det tidsmæssige aspekt i omsorgen for selvet. Som før nævnt er selvomsorgen et livslangt projekt, hvorfor nærliggende analyse kun formår at indfange et øjebliksbillede af, hvordan den har taget sig ud. Vi får derfor ikke mulighed for at se nærmere på, hvordan respondenternes udforskning af sig selv har forandret sig, og hvilke drejninger, deres liv har taget efter projektets færdiggørelse. Det havde været relevant for anden del af analysen at udfolde, hvordan livet som magt har manifesteret sig hos de respondenter, vi har været i kontakt med ved at tage flere dialoger med dem over en længere årrække. Denne overvejelse kommer ikke kun af en rent faglig interesse, men især også en bekymring for respondenternes ve og vel. Vi er eksempelvis blevet gjort bekendte med, at respondenteren Nanas situation sidenhen er forværret, og hun er i den forbindelse blevet sat i proces med sin læge om at skulle medicineres for sin angst.

Potentiale

Selvom projektet har sine begrænsninger mener vi, at dets budskab i høj grad har sin relevans i det senmoderne menneskeliv. Skrøbeligheden er et vilkår i livet, men vi har indrettet et samfund, der benægter dette. Brinkmann gør denne substantielle skrøbelighed klar, når han skriver: *“Et menneske er fundamentalt sårbart og ikke et selvberørende, stærkt individ. Vi fødes som hjælpeløse børn, og vi bliver ofte syge og måske gamle og hjælpeløse, og til sidst dør vi. Det er tilværelsens realitet, men en stor del af Vestens filosofi og etik har taget udgangspunkt i ideen om det stærke, autonome individ og har glemt vores eksistens som skrøbelige og sårbare væsener,”* (Brinkmann, 2014: 138). Benægtelsen af skrøbeligheden er på ingen måde befordrende for mennesket - hverken

som individ, samfundsborger eller medlem af større fællesskaber. Derfor mener vi, at der ligger en høj værdi i dette projekts udforskning af det skrøbelige menneskes liv, og hvordan dets mulighedsrum kan udvides. Der er noget universelt på spil i impostorfiguren som det skrøbelige menneske placeret i spændingsfeltet mellem den fremelskede robusthed og den negligerede skrøbelighed. Impostoren siger noget om vores samtid: hvad der sker, når et samfund sygeliggør og fremmedgør helt basale, menneskelige følelser. Videre siger figuren også, hvad der sker, når kapitalismens rationaler får gennemsyret alle afkroge af samfundet og gør individet til et produktionsværktøj - et middel til et mål. Igennem vores proces har det forekommet ironisk at skrive speciale om skrøbelighed, mens verden i Coronakrisen tydeligt demonstrerer sin egen skrøbelighed. Vores kapitalistiske system er ikke et hegemonisk, stålfast, robust system. Tværtimod kan ganske små forstyrrelser vælte hele korthuset, for skrøbeligheden *er et vilkår* i alle henseender af menneskelivet - inklusiv i de systemer, som mennesket selv har indrettet. En grundlæggende læring for os, i dette projekt, har dermed været, at robustheden langt hen af vejen er en illusion. En ønskværdig illusion i kapitalismens øjne, men et onde, når det bliver påtvunget mennesker. En anden essentiel læring for denne proces har været udadrettetheden, og hvor forbundne, vi mennesker egentlig er. Det er, når mennesker ikke kan mødes, at systemet krakelerer - både økonomisk såvel som menneskeligt. Dette står i dyb kontrast til individualiseringens påbud om selvcentrering og "mig først," der er fremherskende i den gængse selvhjælpslitteratur og coachingkultur. I den forbindelse har vi gennem hele vores proces haft en pointe stående med store bogstaver - FÅ HOVEDET UD AF DIN EGEN RØV. Det er en pointe, som vi har forsøgt at demonstrere med selvomsorgen: at selvomsorgen ikke kun skal omkrænse selvet, men også skal rettes udad mod verden og mod vores medmennesker.

Udformningen af denne opgave har været meget udfordrende, da det har tvunget os til at forholde os til os selv og vores egen eksistens på nye måder. Vores analyseproces har afledt en grundig granskning af vores egne liv og forventninger til fremtiden. I dette grænseland mellem ung og voksen, hvor uddannelsen færdiggøres lige om lidt, har dette projekt affødt nogle grundlæggende, eksistentielle overvejelser og erkendelser omkring det liv, vi hver især ønsker at leve. Denne specialeproces har derfor, uanset resultatet, rykket på nogle grundlæggende perspektiver for bestandig og gjort os klogere på os selv og på omverdenen - på godt og ondt.

Konklusion

Dette speciale vil undersøge, *hvordan indretningen af det biopolitiske landskab påvirker og skaber impostoren, samt hvordan impostorens mulighedsrum kan udvides.*

Ud fra analysens første del, Magten over livet, kan det konkluderes, at forskydningen fra disciplinær- til præstationssamfund har skabt en virkelighed, hvori impostoren opstår. Gennem en dispositivanalyse og ved en beskrivelse af diskurs, problematisering og teknologi er der fremanalyseret et overordnet biopolitisk dispositiv, som virker og disponerer gennem et optimeringsdispositiv og et robusthedsdispositiv. Gennem diskursafsnittet konkluderes det, at robustheden italesættes som noget, der skal fremelskes i mennesker, mens det skrøbelige bliver uønskværdigt. Dette skyldes, at det robuste tilegnes det ideelle, selvudviklende og selvoptimerende individ, som biomagten ønsker at skabe. Indenfor diskursen problematiseres det ineffektive og ikke-optimerende individ, som ikke formår at leve op til dispositivernes rationaler. Resultatet er, at det ineffektive, utilstrækkelige individ patologiseres. I teknologiafsnittet kan det konkluderes, at selvhjælpslitteratur, diagnoser og MU-samtalen kan ses som et udsnit af “løsninger” på den problematiserede adfærd. Dispositivernes rationaler efterlader impostoren med en utilstrækkelighedsfølelse, der tvinger den til at foregive at være mere robust, end det reelt er tilfældet. Heri udøves biomagten gennem dispositivernes elementer, der disciplinerer subjektet til at disciplinere sig selv i retningen af det ønskværdige ideal: det robuste. Heraf kommer en dyb følelse af skam, der abjektgøres inden for diskursen, når dette ideal ikke kan opnås. Fundamentet for dispositiverne kan siges at være kapitalismen og dennes rationaler, hvori mennesket anses som middel mod målet, der er opbyggelse af arbejdskraft for kapitalen.

I analysens anden del, Livet som magt, konkluderes det, at selvomsorgen kan blive et værktøj, med hvilket individet opnår en afbalanceret selvrealiseringsproces gennem udviklingen af et ethos. Der eksisterer et utal af forskellige frihedspraksisser, hvorigennem individet kan oparbejde en selvomsorg. Selvomsorgen kan bl.a. praktiseres gennem samfundskritik, Nej’et og en omprioritering af tid. Derudover kan det konkluderes, at organisationer ligeledes kan bidrage til det skrøbelige menneskes selvomsorgspraksis ved at indføre protreptiske principper, eksempelvis i deres MU-samtaler. I samme ombæring konkluderes det, at der eksisterer en dyb kontrast mellem protreptikken og kapitalismen i mødet mellem dydsetikken og nytteetikken. Derfor ses et dybere behov for en gentænkning af vores system vha. dydsetikkens filosofi. Afslutningsvist kan det

konkluderes, at impostoren og det skrøbelige menneske siger noget om os alle. Vi indeholder alle skrøbelighed, såvel som robusthed - det er i syntesen mellem de to, at en selvomsorg kan oparbejdes, og det skrøbelige menneskes mulighedsrum kan udvides. Ved at finde et afbalanceret forhold mellem det skrøbelige: opmærksomheden, modtageligheden og åbenheden, og det robuste: det modstandsdygtige, udfordrende og stabile, opstår et subjekt, som kan leve et etisk funderet liv til fordel for sig selv og for fællesskabet.

Litteraturliste

- Ahmed, S. (2016): *Hvorfor lykke, hvorfor nu?* K&K - Kultur Og Klasse, (121), 15–44.
- Atlas Magasin. (n.d.): Retrieved May 12, 2020, from Atlas Magasin website: <http://atlasmag.dk/>
- Brinkmann, S. (2014): *Stå fast: et opgør med tidens udviklingstvang*. København: Gyldendal Business.
- Brown, B. (2012): *Glem hvad andre tænker - mod til at være sårbar*. (1st ed., Vol. 1). Borgen.
- Byung-Chul, H. (2012): *Træthedssamfundet* (1st ed., Vol. 1). København: Møller.
- Carnera, A. (2010): *Magten over livet og livet som magt: studier i den biopolitiske ambivalens*. Frederiksberg: CBS, Institut For Ledelse, Politik Og Filosofi.
- Christensen, G., & Hamre, B. (2018): *At tænke med Foucault* (1st ed., Vol. 1). Forlaget UP - Unge Pædagoger.
- Christensen, M. L. (1994): *Hermeneutik - fortolkning og forståelse*. Biblioteksarbejde, (41), 25–39. <https://doi.org/10.7146/bibarb.v0i41.104747>
- Clance, P. R., & Imes, S. A. (1978): *The imposter phenomenon in high achieving women: Dynamics and therapeutic intervention*. Psychotherapy: Theory, Research & Practice, 15(3), 241–247. <https://doi.org/10.1037/h0086006>
- Clark, M., Vardeman, K., & Barba, S. (2014): *Perceived Inadequacy: A Study of the Imposter Phenomenon among College and Research Librarians*. College & Research Libraries, 75(3), 255–271. <https://doi.org/10.5860/crl12-423>
- Clifford, C. (2017, October 6): *Tony Robbins: This is the secret to happiness in one word*. Retrieved April 10, 2020, from CNBC website: <https://www.cnbc.com/2017/10/06/tony-robbins->

this-is-the-secret-to-happiness-in-one-word.html

Darmer, P., Jordansen, B., & Astrup Madsen, J. (2010): *Paradigmer i praksis: Videnskabsteori og metode i ledelses- og organisationsstudier*. København: Djøf Forlag.

Djøfbladet. (n.d.): Retrieved May 12, 2020, from www.djoefbladet.dk website:
<https://www.djoefbladet.dk/>

Ehrenberg, A. (2010): *Det udmattede selv : depression og samfund*. Kbh.: Informations Forlag.

Eliassen, K. O. (2016): *Foucaults begreper* (pp. 51–72; 95–116). Oslo: Spartacus.

Foucault, M. (1994): *Viljen til viden : Seksualitetens historie 1*. Frederiksberg: Det Lille Forlag.

Foucault, M. (2004A): *Brugen af nydelserne* (1st ed., Vol. 2, pp. 7–79). Det lille Forlag. (Original work published 1978)

Foucault, M. (2004B): *Omsorgen for sig selv* (1st ed.). Det Lille Forlag. (Original work published 1984)

Foucault, M. (2005): *Selvomsorgens etik som frihedspraksis*. Nyt Nordisk Forum / Palgrave, 25–36.

Fuglsang, L., & Bitsch Olsen, P. (2005). *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne - på tværs af fagkulturer og paradigmer* (2nd ed., Vol. 2, pp. 20, 349–358). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag. (Original work published 2004)

Gadamer, H.-G. (2004): *Truth & Method* (3rd ed., pp. 269–271). Great Britain: Sheed & Ward Ltd and the Continuum Publishing Group. (Original work published 1975)

Graham, J., & Gibson, K. (2006): *The End of Capitalism (As We Knew It)* (1st ed., pp. 1–24, 251–266). University of Minnesota Press. (Original work published 1996)

Jobindex.dk (n.d.): Job og ledige stillinger. Find ledige job | Retrieved March 5, 2020, from www.jobindex.dk website: <https://www.jobindex.dk/?lang=da>

Jyllandsposten.dk. (n.d.): Retrieved May 12, 2020, from Jyllands-posten.dk website: <https://jyllands-posten.dk/>

Kirkeby, O. F. (2017): *Robusthed, skrøbelighed og det generøse lederskab* (1st ed., Vol. 1). Gyldendal Business.

Kirkeby, O. F., Dam Hede, T., Mejlhede, M., & Larsen, J. (2008): *Protreptik - filosofisk coaching i ledelse* (1st ed., Vol. 6). Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Krause Frantzen, M. (2018): *En fremtid uden fremtid: depression som politisk problem og kunstens alternative fortællinger* (pp. 9–57). Kbh.: Information.

Lemke, T. (2010): *Biopolitik: en introduktion* (1st ed., Vol. 1, pp. 8–30). København: Hans Reitzel. (Original work published 2007)

Liv Egholm. (2014): *Videnskabsteori: perspektiver på organisationer og samfund* (1st ed., pp. 90–103). København: Hans Reitzel.

Matthews, G., & Clance, P. (1985): *Treatment of the Impostor Phenomenon in psychotherapy clients*. *Psychotherapy in Private Practice*, 3(1), 71–81.

Nielsen, T. L. O. (2014, August 20): *Behandlet som patient?* Retrieved March 22, 2020, from Antropologisk. website: <http://antropologisk.dk/behandlet-patient/kapitel-2-teknologi-mellem-mennesker-og-ting/?fbclid=IwAR3UqcTWThlF7f0GHCoLbHfA-aFQPuliJ5IdcdOqMSaMt-esZwVrQjYShjw>

Politiken.dk. (n.d.): Retrieved May 12, 2020, from Politiken website: <https://politiken.dk/>

Prior, L. (2003): *Using documents in social research*. Los Angeles Etc.: Sage Publications.

Sakulku, J., & Alexander, J. (2011): *The Impostor Phenomenon*. Behavioral Science Research Institute, 6(1), 75–97.

SAXO.com. (n.d.). Bøger hos Saxo – Danmarks største udvalg af danske og engelske bøger.

Retrieved February 28, 2020, from SAXO.com website:

https://www.saxo.com/dk?gclid=Cj0KCQiAkePyBRCEARIsAMy5SctC1yUJc1RNLfFxmPAXgxaXG4oC2-ifu-xzdIpURY_gApeGF2hUrHUaAsNcEALw_wcB

Willig, R. (2013): *Kritikkens u-vending*. (1st ed., Vol. 2). Hans Reitzels Forlag.

Young, V. (2011): *The secret thoughts of successful women: why capable people suffer from the impostor syndrome and how to thrive in spite of it*. New York: Crown Business.

Zetland. (n.d.): Retrieved May 12, 2020, from Zetland website: <https://www.zetland.dk/>